

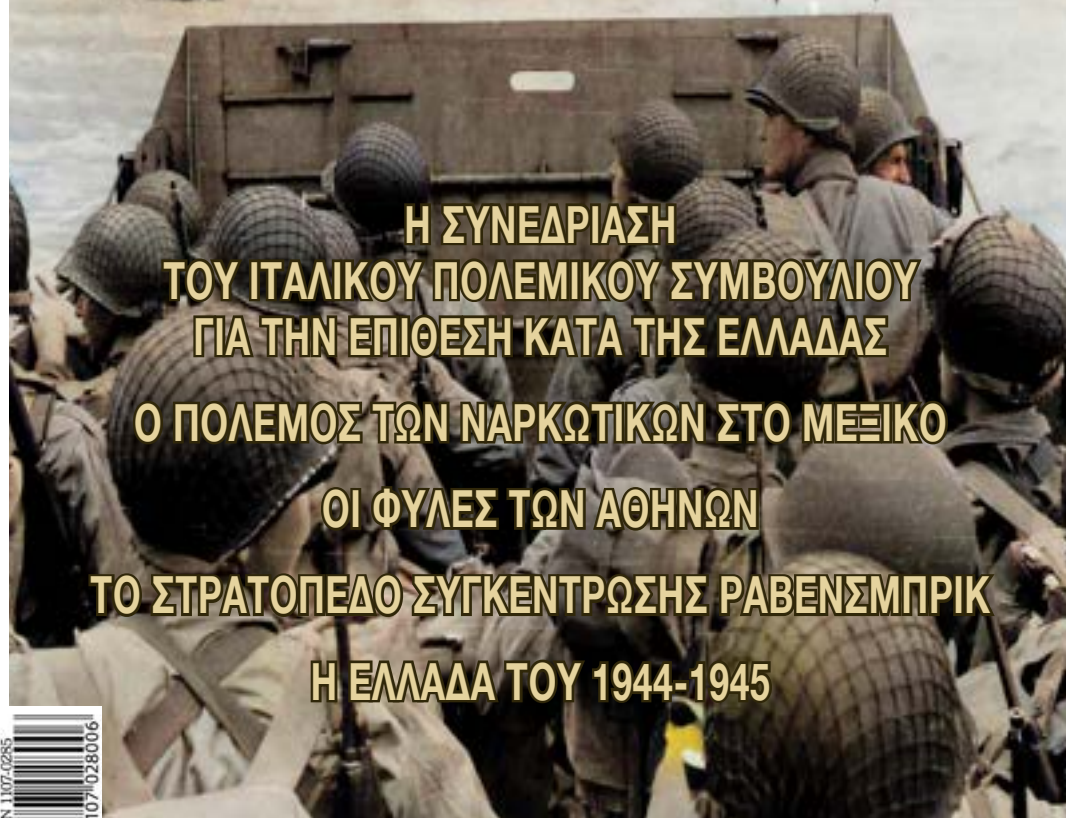
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΒΑΣΗ ΤΗΣ ΝΟΡΜΑΝΔΙΑΣ

ΟΙ ΚΡΙΣΕΙΣ
ΤΩΝ ΣΤΕΝΩΝ
ΤΗΣ ΤΑΪΒΑΝ

ΒΕΝΙΖΕΛΙΚΕΣ
ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕΙΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ

Η ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ
ΤΟΥ ΙΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΘΕΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΣΤΟ ΜΕΞΙΚΟ

ΟΙ ΦΥΛΕΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΡΑΒΕΝΣΜΠΡΙΚ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 1944-1945

Clima Top

χειμώνα

καλοκαίρι

Με τα πιστοποιημένα συστήματα ενεργειακής αναβάθμισης της **BIOCLIMA**[®] - το **CLIMAWALL**[®] για κάθετους τοίχους και το **CLIMAROOOF**[®] για ταράτσες & δώματα - η **KRAFT PAINTS** επιβεβαιώνει την εξειδίκευση και την υπεροχή της στα συστήματα εξωτερικής θερμομόνωσης, εδώ και πάνω από 12 χρόνια.

Τα συστήματα της **BIOCLIMA**[®]:

- αναβαθμίζουν αισθητικά το κτίριο με δυνατότητα επιλογής διαφόρων τελικών φινιρισμάτων και σύγχρονων αποχρώσεων
- τηρούν τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και της πράσινης δόμησης
- θωρακίζουν το κτίριο με θερμομόνωση, υγρανιμόνωση, πυροπροστασία, αντιρρηγματική προστασία
- είναι ειδικά σχεδιασμένα για το κλίμα της Ελλάδας
- εξασφαλίζουν έως και 65% εξοικονόμηση ενέργειας
- διαθέτουν όλες τις σχετικές εθνικές & ευρωπαϊκές πιστοποιήσεις

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΤΟ **NEO**
ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΩ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΗΜΕΡΑ (D-Day) της απόβασης των συμμαχικών δυνάμεων στη Νορμανδία το 1944 ήταν το μεγαλύτερο αποβατικό εγχείρημα στα παγκόσμια χρονικά της στρατιωτικής ιστορίας. Η αισιοδοξία που προκάλεσε η απόβαση στη συμμαχική κοινή γνώμη έκανε κάποιους να πιστεύουν πως ο πόλεμος ίσως να τελείωνε μέχρι το τέλος εκείνης της χρονιάς. Θα χρειάζονταν όμως περισσότεροι από δέκα μήνες πολέμου πριν από την οριστική συνθηκολόγηση του Τρίτου Ράιχ. Στην «αρχή του τέλους» για τον Χίτλερ συμμετείχαν και Έλληνες στρατιώτες και δυνάμεις του ελληνικού πολεμικού ναυτικού.

Η Ελλάδα, που ο στόλος της είχε βάση την Αίγυπτο, συμμετείχε στην απόβαση με έξι πλοία: τις κορβέτες Τομπάζης και Κριεζής και τέσσερα επίτακτα πλοία του εμπορικού ναυτικού. Τα σκάφη επάνδρωναν, όπως έγραψε ο κυβερνήτης του Κριεζή, ναύαρχος Δημήτριος Κιοσσές, «Έλληνες πάσης προέλευσης και παντός επαγγέλματος κατά τον ειρηνικόν βίον»: Ανάμεσά τους υπήρχαν λογιστές, δικηγόροι, φοιτητές, εργάτες και ψαράδες.

Η 6η Ιουνίου του 1944 ήταν η πλέον σημαντική ημέρα για την έκβαση του Β' παγκόσμιου πολέμου. Τέσσερεις χιλιάδες σκάφη είχαν συγκεντρωθεί στα βρετανικά ύδατα περιμένοντας τη διαταγή του Αϊζενχάουερ για την απόβαση στις ακτές της Νορμανδίας. Την τεράστια αυτή αρμάδα αποτελούσαν πολεμικά, εμπορικά και αποβατικά πλοία των συμμαχικών δυνάμεων, με άνδρες που ήταν έτοιμοι να πολεμήσουν τους ναζί.

Πλην της προετοιμασίας και της μαχητικής ικανότητας των συμμαχικών δυνάμεων, αποφασιστικής σημασίας για την επιτυχία της απόβασης και την επιβίωση του προγεφυρώματος, τις πρώτες ειδικά ημέρες, ήταν η υποστήριξη από τα πυ-

ροβόλα του πολεμικού ναυτικού και η πλήρης κυριαρχία της συμμαχικής πολεμικής αεροπορίας στον αέρα. Στην επιτυχία συντέλεσε και η πολύ σημαντική προσπάθεια σε επίπεδο σχεδιασμού, παραγωγής και συγκέντρωσης πολεμικού υλικού, αλλά και η έρευνα και η εφαρμογή μεγάλου αριθμού τεχνικών καινοτομιών, που τελικά υποστήριξαν την επιχείρηση. Σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν σε μεγάλους αριθμούς αποβατικά σκάφη για τη μεταφορά προσωπικού, εφοδίων και αρμάτων μάχης.

Η απόβαση στη Νορμανδία πέτυχε, χαρακτηρίστηκε ως η Μεγάλη Ημέρα του Πολέμου. Το αποτέλεσμα αυτό δεν θα διέφερε εάν δεν λάβει μέρος και Έλληνες στρατιώτες, ούτε καθορίστηκε από τη συμμετοχή των Ελλήνων. Όμως η παρουσία και Ελλήνων σε αυτή την ιστορική ημέρα ήταν μια ψηφίδα για την οποία η Ελλάδα μπορεί να αισθάνεται υπερήφανη. Νέα παιδιά, που με ιδανικό την ελευθερία δεν δίστασαν ούτε στιγμή να πολεμήσουν μακριά από την πατρίδα για την πατρίδα και τίμησαν τη χώρα τους. Έτσι, οι δύο πυλώνες του συμμαχικού άξονα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μεγάλη Βρετανία, ενέταξαν την Ελλάδα στις χώρες που πρωταγωνίστησαν στην απελευθέρωση της Ευρώπης από τις εθνικοσοσιαλιστικές δυνάμεις του χιτλερισμού. Απέραντα νεκροταφεία νεαρών ηρώων εκτείνονται στις ακτές της Νορμανδίας, υπενθυμίζοντας τη φρίκη του πολέμου και επιβεβαιώνοντας την αρχαία ρήση «ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος».

Διονύσιος Ν. Μουσμούτης

Εκδότης - Διευθυντής

ΤΕΥΧΟΣ # 652 / ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2022

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Αρχείο περιοδικού
Ιστορία Εικονογραφημένη

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Διονύσης Ν. Μουσμούτης
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΕΣ: Νίκος Νικολούδης, Σπυρίδων Πλουμίδης
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Λευτέρης Καντζίνος
ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Γιάννης Ράγκος, Βαγγέλης Κούμπουλης
ΝΟΜΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ: Πιερρίνα Κοριατοπούλου
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Γιώργος Βούλγαρης, Εισαγγελέας Εφετών, δ.ν.

Γιώργος Γεωργής, τ. πρέσβης, καθηγητής Νεότερης Ιστορίας,
Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου, Κύπρου

Στράτος Δορδανάς, Επίκουρος καθηγητής Σύγχρονης Ιστορίας,
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Νίκος Καραπιδάκης, καθηγητής Μεσαιωνικής Ιστορίας,
Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Μαριέττα Μινώτου, τ. διευθύντρια Γενικών Αρχείων του Κράτους
Κωνσταντίνα Μπότσιου, Αναπληρώτρια καθηγήτρια Σύγχρονης
Ιστορίας και Διεθνούς Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Πέτρος Παπαπολυβίου, Αναπληρωτής καθηγητής Νεότερης
και Σύγχρονης Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σπυρίδων Πλουμίδης, Αναπληρωτής καθηγητής Νεότερης
και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σωτήρης Ριζάς, διευθυντής ερευνών στο Κέντρο Έρευνας
Ιστορίας Νεότερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών

Ανδρέας Στεργίου, Αναπληρωτής καθηγητής Σύγχρονης
Ευρωπαϊκής Ιστορίας και Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: Αναστασία Παπασταθοπούλου

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:

Κωνσταντίνα Κάρδαρη | conkardari@typografio.gr

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ WEBSITE:

Ιωάννης Καραγιάννης | ikaragiannis@istoria.gr

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ: Τατιάνα Μοσχοπούλου

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Χριστίνα Τουχαντζίδου

ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟ: Κώστας Καράμπελας

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΠΟΛΥΓΡΑΦΟΣ PRESS

ΔΙΑΝΟΜΗ: Άργος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Πανεπιστημίου 46, 106 78 Αθήνα
(+30) 210 36.11.880, 210 36.23.993

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ:
Reuters Photo

Το παρόν έργο προστατεύεται από τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και από τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή με φωτοτυπικές ή ηλεκτρονικές ή όποιες άλλες μεθόδους, η αναμετάδοση σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη. ΑΠΟΠΟΙΗΣΗ ΕΥΘΥΝΗΣ: Η *Ιστορία Εικονογραφημένη* καταβάλλει κάθε προσπάθεια ώστε να διασφαλίσει ότι τα άρθρα που δημοσιεύονται είναι ορθά και πλήρη. Όμως, δεν φέρει καμία ευθύνη για ενδεχόμενο λάθος ή παράλειψη πληροφοριών, σχετικά με την ακρίβεια και αξιοπιστία των παραπάνω άρθρων. Το περιεχόμενο και οι απόψεις των άρθρων εμπίπτουν στην αποκλειστική ευθύνη των συντακτών τους. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ: Με τα αρχικά CC BY δηλώνεται ότι η φωτογραφία υπάγεται στην άδεια χρήσης Creative Commons, αντίγραφο της οποίας παρατίθεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.creativecommons.org/about/licenses/

6 Οι φυλές των Αθηνών

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΝΑΣΤΟΥ

20 Ο πόλεμος των ναρκωτικών
στο Μεξικό

ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Θ. ΧΑΛΑΤΣΗ

37 Βενιζελικές παρακολουθήσεις
πολιτικών αρχηγών

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ Β. ΔΑΣΚΑΡΟΛΗ

45 Έλληνες στη Νορμανδία

ΤΟΥ ΛΕΥΤΕΡΗ ΚΑΝΤΖΙΝΟΥ

58 15 Οκτωβρίου 1940. Η
συνεδρίαση του Ιταλικού
Πολεμικού Συμβουλίου για
την επίθεση κατά της Ελλάδας

ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ Ι. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ

70 Οι κρίσεις των στενών της
Ταϊβάν και το τρίγωνο των
σχέσεων ΗΠΑ, Κίνας και
Φορμόζας

ΤΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗ

80 Ψυχική ασθένεια.

Η δαιμονοποίηση της τρέλας
και οι φωνές της λογικής
(Β΄ μέρος)

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΜΑΥΡΟΚΕΦΑΛΟΥ

90 Η Ελλάδα του 1944-1945,
μέσα από τα μάτια ενός
Βρετανού αξιωματικού
(Β΄ μέρος)

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ

103 Η Ζάκυνθος στις αρχές του
20ού αιώνα

ΤΟΥ Δ. Ν. ΓΕΡΑΚΗ

113 Ποιοι δούλευαν στο
Ράβενσπρικ;

ΤΗΣ ΚΕΪΤ ΝΤΟΚΙΝ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ & ΙΣΤΟΡΙΑ

120 Το Χθες

ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ

122 Επικαιρότητα

ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΙΑΝΝΗ ΡΑΓΚΟ

124 Βιβλία

ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΟΝΥΣΗ Ν. ΜΟΥΣΜΟΥΤΗ

128 Σταυρόλεξο

ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΑΤΑΡΟΥΝΗ

651 / ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2022

650 / ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2022

649 / ΙΟΥΛΙΟΣ 2022

648 / ΙΟΥΝΙΟΣ 2022

647 / ΜΑΪΟΣ 2022

646 / ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2022

**Ανακαλύψτε τη δύναμη
που κρύβει η γνώση
της Ιστορίας**

ΕΓΓΡΑΦΕΙΤΕ
ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ
ΚΑΙ ΕΠΩΦΕΛΗΘΕΙΤΕ

- ▮ **ΕΚΠΤΩΣΗ 25%** ΕΝΤΥΠΗ
41% ΨΗΦΙΑΚΗ
- ▮ **ΔΩΡΕΑΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ**
- ▮ **ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ**

ΑΞΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

ΕΝΤΥΠΗ & ΔΩΡΟ* ΨΗΦΙΑΚΗ

ΕΤΗΣΙΑ 6ΜΗΝΗ

ΕΛΛΑΔΑ	50 €	25
ΚΥΠΡΟΣ	100 €	50
ΕΥΡΩΠΗ	110 €	55
ΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ	120 €	60

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΤΗΣΙΑ 35€

Στην τιμή εφαρμόζεται η έκπτωση
και συμπεριλαμβάνονται ο ΦΠΑ
και τα ταχυδρομικά έξοδα

ΙΣΧΥΕΙ ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΗ
ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΚΠΤΩΣΗ **10%**

* Δωρεάν ψηφιακή εγγραφή για
κάθε συνδρομή στην έντυπη έκδοση

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

www.istoria.gr

E-MAIL: info@istoria.gr

210 49.13.502, 210 36.23.993

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΝΕΑ ΑΝΑΝΕΩΣΗ
από το τεύχος του μηνός.....

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΑΜΗΝΗ

ΕΝΤΥΠΗ ΕΝΤΥΠΗ & ΨΗΦΙΑΚΗ ΨΗΦΙΑΚΗ

ΟΝΟΜ/ΝΥΜΟ.....

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ.....

ΠΕΡΙΟΧΗ..... Τ.Κ.....

ΠΟΛΗ..... ΧΩΡΑ.....

ΤΗΛ..... EMAIL.....

**Κάντε ένα δώρο ιστορικής αξίας
στα αγαπημένα σας πρόσωπα**

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΔΩΡΟ ΝΕΑ ΑΝΑΝΕΩΣΗ
από το τεύχος του μηνός.....

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΑΜΗΝΗ

ΕΝΤΥΠΗ ΕΝΤΥΠΗ & ΨΗΦΙΑΚΗ ΨΗΦΙΑΚΗ

Επιθυμώ να αποσταλεί ευχετήρια επιστολή

ΟΝΟΜ/ΝΥΜΟ.....

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ.....

ΠΕΡΙΟΧΗ..... Τ.Κ.....

ΠΟΛΗ..... ΧΩΡΑ.....

ΤΗΛ..... EMAIL.....

ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΛΗΡΩΜΗΣ

Δικαιούχος: «ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΙΚΕ»

Με κατάθεση σε τραπεζικό λογαριασμό

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ | Κωδικός SWIFT/BIC: ETHNGRAA
IBAN: GR36 011 0190 0000 0190 0048 8528

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ | Κωδικός SWIFT/BIC: PIRBGRAA
IBAN: GR23 017 2034 0005 0340 9216 3075

Έμβασμα με ταχυδρομική επιταγή

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ 5

182 33 ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΕΝΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΟΙ ΦΥΛΕΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΝΑΣΤΟΥ

Όταν σκεφτόμαστε την πολιτική οργάνωση των Αθηναίων με βάση κάποια πατρογονική ταυτότητα, ο νους μας πηγαίνει στην κλεισθενική διαίρεση των Αθηναίων σε 10 φυλές στα τέλη της αρχαϊκής περιόδου. Ωστόσο ούτε ήταν 10 οι πρωταρχικές φυλές της Αθήνας ούτε διατηρήθηκε στο βάθος των αιώνων ο ίδιος αριθμός μετά τη μεταρρύθμιση του Κλεισθένη. Το παρόν άρθρο στόχο έχει να κάνει μια σύντομη και, ει δυνατόν, πυκνή παρουσίαση της ιστορικής διαδρομής των αθηναϊκών φυλών. Οι φυλές, ο αριθμός τους, η θεωρητική τους καταβολή και η λειτουργία

Μνημείο Επωνύμων Ηρώων, Αρχαία Αγορά Αθηνών.

τους αντανακλούν εν πολλοίς την ιστορική πορεία των Αθηνών, τους στόχους της πόλης, την αυτοπεποίθηση του αθηναϊκού δήμου, τη δυναμική, τη νοοτροπία και την αντίληψη περί της θέσης, πολιτικής και στρατηγικής, της Αθήνας στην εκάστοτε ιστορική συγκυρία. Είναι μια διαδρομή που εκκινεί από την περήφανη ανάδειξη της αυτοχθονίας των Αθηναίων και φτάνει στην αποδοχή της υποτέλειάς τους.

Αρχίζω λοιπόν από τη διαμόρφωση των πρώτων φυλών από την αρχή της αρχαϊκής περιόδου ως δομών αφομοίωσης κατά το σύστημα των συγγενικών δεσμών με ιδιότητα κληρονομική και με δεσμούς αίματος, χωρίς όμως ακόμα υπερτοπική οργάνωση.

Τμήμα αναθηματικού ανάγλυφου για τη νίκη της Λεοντίδας φυλής σε ανθιπασία, 4ος αι. π.Χ., στοά Αττάλου.

Οι 4 φυλές

Ο Ιούλιος Πολυδεύκης (συγγραφέας του 2ου αι. μ.Χ.) μας παραθέτει στο *Ονομαστική* μια σύνοψη των πρώτων φυλών της Αθήνας, από τις μυθολογικές εποχές μέχρι και πριν από τη μεταρρύθμιση του Κλεισθένη. Αναφέρει ότι την περίοδο του Κέκροπα ήταν 4 (Κεκροπιά, Αυτόχθων, Ακταία, Παραλία), που μετονομάστηκαν από τον Κραναό (Κραναΐς, Άθις, Μεσόγαια, Διακρίς), από τον Εριχθόνιο (Διάς, Αθηναΐς, Ποσειδωνιάς, Ηφαιστιάς) και από τον Ερεχθέα (Τελέοντες, Όπλητες, Αιγικόρες, Αργάδεις), κατά τα ονόματα των παιδιών του Ίωνα, του γενάρχη των Ιώνων. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι η βάση των ονομάτων των φυλών την περίοδο του Ερεχθέα ήταν τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά (για παράδειγμα, οι Όπλητες ήταν γνωστοί για τη μαχητικότητα τους), διαφωνώντας με την πλέον παραδεδομένη εκδοχή, που στηριζόταν στην αντίληψη των Αθηναίων περί αυτοχθονίας. Μια επιγραφή από την Κύζικο δίνει βάση σ' αυτή την αναφορά.

Οι φυλές αυτές εμφανίζονται πριν από την περίοδο του Θησέα, όταν υπήρχαν 12 αυτοδιοικήτες πόλεις, σύμφωνα και με τις *Ιστορίες* του Φιλόχορου: Αθήναι, Κεκροπία, Τετράπολις, Επακρία, Δεκέλεια, Ελευσίς, Αφιδνα, Θορικός, Βραυρών, Κύθηρος, Σφηττός, Κηφισιά. Ο αθηναϊκός δήμος δεν ήταν ομοιογενής: ευπατρίδες, γεώμοροι (χωρικοί), δημιουργοί (τεχνίτες) ζούσαν με διαφορετικές συνθήκες ζωής και ανάγκες. Στο πλαίσιο αυτό οι φυλές και τα γένη μάλλον διαμορφώθηκαν με διακριτούς «οικείους» ήρωες, μυθικούς γενάρχες, η λατρεία των οποίων ήταν στα χέρια της αριστοκρατίας. Άλλες μικρότερες διαιρέσεις ήταν η φρατρία και η ναυκραρία, στις οποίες για λόγους συνοχής δεν θα αναφερθώ.

Το 594 π.Χ., μετά το κυλώνειον άγος,

κλήθηκε ο Σόλωνας να συμβιβάσει τις τρεις αντιμαχόμενες κοινωνικά πτέρυγες, αναχρονιστικά «τάξεις», που είχαν προκύψει λόγω εντάσεων. Αυτές ήταν οι Διάκριοι, οι Πεδιείς και οι Παράλιοι και φανέρωναν τις διαστρωματώσεις στην Αθήνα. Ωστόσο ο Αριστοτέλης αναφέρει πως η απογοήτευση από την ελλιπή εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων του Σόλωνα προκάλεσε νέες αντιπαράθεσεις σε σύντομο χρονικό διάστημα και οι παλιές «τάξεις» ήρθαν και πάλι αντιμέτωπες. Ο Αριστοτέλης δεν περιορίζει την ανάλυσή του στον γεωγραφικό προσδιορισμό. Ταυτίζει τους πεδινούς με τους ολιγαρχικούς, τους παράλιους με τους μετριοπαθείς και τους διάκριους με τους δημοκρατικούς. Άξια αναφοράς είναι η εκτενής και αναλυτική μελέτη του αρχαιολόγου και ιστορικού της αρχαίας Ελλάδας Ρόμπερτ Χόπερ (1910-1987), ο οποίος διαπιστώνει ότι υπήρχε η έννοια της τοπικότητας, ωστόσο δεν υπήρχαν ούτε σαφή κοινωνικά χαρακτηριστικά ούτε γεωμορφολογικά, καθώς κάθε «τάξη» ζούσε σε περιοχές που είχαν στοιχεία πεδινά, παράλια αλλά και ορεινά. Υπήρχαν επίσης μύθοι που δομούσαν τον διαχωρισμό αυτό, όπως του Πανδίωνα.¹ Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ο Πεισίστρατος εκμεταλλεύτηκε τη σύγκρουση, τέθηκε επικεφαλής του δήμου και κυριάρχησε πολιτικά.

Οι φυλές γίνονται 10

Σε αυτή τη βάση ο Αλκμεωνίδης Κλεισθένης προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις το 507, μετά την πτώση των Πεισιστρατιδών, καταργώντας τις 4 φυλές και διαμορφώνοντας 10 νέες. Συγκεκριμένα, χώρισε την αθηναϊκή επικράτεια σε 3 περιφέρειες (άστου, μεσογαία, παραλία, συνυπολογίζοντας τον προϋπάρχοντα διαχωρισμό) και διαίρεσε κάθε περιφέρεια σε 10 τμήματα (συνολικά 30 τριττύες).

Κάθε φυλή προέκυψε από τη συνένωση μιας τριττύος από κάθε γεωγραφική περιφέρεια. Τα σύνορα των νέων πληθυσμιακών και εδαφικών μονάδων έτεμναν αυτά των παλιών. Σκοπός ήταν η εξάλειψη των παλαιότερων κοινών δεσμών θρησκευτικής λατρείας και υπακοής προς συγκεκριμένα πρόσωπα αλλά και η διάσπαση της επιρροής της αριστοκρατίας στον λαό. Κατά τον Αριστοτέλη, ο Κλεισθένης επιδίωκε τον εκδημοκρατισμό της Αθήνας μέσω της ανάμιξης.

Στο εξής υπήρχαν 10 φυλές, με ιδιαίτερους ήρωες και ιδιαίτερες λατρείες. Οι δήμοι διατηρήθηκαν ως κατώτερη σε σχέση με τις τριττύες εδαφική και πληθυσμιακή μονάδα, με δικές τους πολιτικές Αρχές, και εκεί συγκροτούνταν οι –διευρυμένης βάσης πλέον– κατάλογοι των πολιτών, πλάι στο όνομα των οποίων έμπαινε αυτό του δήμου. Συγκροτήθηκε η Βουλή των 500 (50 από κάθε φυλή), ενώ οι φυλές αποτελούσαν τις μονάδες οργάνωσης του στρατού και της διοίκησης ευρύτερα. Με το καθεστώς ισονομίας και τη δυνατότητα άσκησης εξουσίας σε όλους τους πολίτες διαμορφώθηκε οριστικά η πόλις.

Οι νέες φυλές, που έμελλε να παραμείνουν σταθερές για 200 χρόνια, πήραν ονόματα τοπικών ηρώων, ως ένδειξη περηφάνιας για την αυτοχθονία και την ιστορική πορεία των Αθηναίων. Για τους «επώνυμους ήρωες» διαμορφώθηκε στα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. το σχετικό μνημείο. Αυτοί ήταν ο Ιπποθών (Ιπποθωντής φυλή), γιος του Ποσειδώνα και της Αλόπης, ο Αντίοχος (Αντιοχίς), γιος του Ηρακλή και της Μήδας, ο Λέως (Λεοντίς), ο οποίος θυσίασε τις κόρες του για να σωθεί η πόλη κατά τον χρησμό του Απόλλωνα, ο Ερεχθέας (Ερεχθηίς), ο Αιγέας (Αιγηνίς), ο Οινέας (Οινηίς), ο Ακάμας (Ακαμαντίς), γιος του Θησέα, ο Κέκροπας (Κεκροπίς), ο Πανδίωνας (Πανδιωνίς) και

ο Αίαις ο Τελαμώνιος (Αιαντίς). Τα ονόματα των φυλών επικυρώθηκαν από το μαντείο των Δελφών.

Ο φυλές δεν περιείχαν ίσο αριθμό δήμων. Αξίζει να προσδιορίσουμε τι ορίζεται ως δήμος κατά τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη. Η έννοια δεν προσδιοριζόταν μόνο γεωγραφικά –και σε αυτό αστοχούν αρχαίοι συγγραφείς–, αλλά περισσότερο αφορούσε μια πολιτική ενότητα, προσδιοριζόμενη και με φυσικά σύνορα. Η εννοιολογική αυτή σύγχυση καθιστά τον αριθμό των δήμων ασαφή. Ο Ηρόδοτος προσδιορίζει 100, ενώ ο Στράβων 170 ή 174. Ο Καναδός ακαδημαϊκός, καθηγητής κλασικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Τορόντο Τζον Σ. Τρέιλ προσδιορίζει 139 μέχρι το 224/223 π.Χ.²

Οι φυλές διατήρησαν την πολιτική τους ισχύ καθ' όλη την κλασική περίοδο, μάλλον ακόμη και στους 8 μήνες των Τριακοντα (404-403 π.Χ.). Η κοινή γνώμη είναι ότι οι Τριακοντα προέρχονταν από τις 10 κλεισθενικές φυλές, πιθανόν και με βάση τις τριττύες. Ωστόσο τα ανεπαρκή στοιχεία καθιστούν δύσκολο τον προσδιορισμό των φυλών των τυράννων.

Η Αντιγονίδα και η Δημητριάδα φυλή

Οι φυλές παρέμειναν 10 μέχρι την αναδιοργάνωση του πολιτικού συστήματος το 307/306, οπότε προέκυψαν η Αντιγονίδα και η Δημητριάδα φυλή, προς τιμήν του Αντίγονου Α΄ «Μονόφθαλμου» και του γιου του Δημήτριου «Πολιορκητή». Είχε προηγηθεί η ήττα των Αθηναίων στον Λαμιακό πόλεμο το 322, σε έναν πόλεμο για την ανεξαρτησία των ελληνικών πόλεων από τη μακεδονική κυριαρχία. Ο αντιβασιλιάς Αντίπατρος επέβαλε σκληρούς πολιτικά και οικονομικά όρους στην Αθήνα. Τον Σεπτέμβριο του 322 εγκατα-

στάθηκε για πρώτη φορά μακεδονική φρουρά στη Μουνιχία του Πειραιά.

Ακολούθησε η περίοδος της σύγκρουσης του Κάσσανδρου (γιου του Αντίπατρου) με τον Πολυπέρχοντα. Το 317 ο Κάσσανδρος έθεσε υπό τον έλεγχο του την Αθήνα, ορίζοντας τον έμπιστό του Δημήτριο Φαληρέα επιμελητή της (τοποτηρητή).

Η δεκαετής περίοδος του Φαληρέα ήταν μια περίοδος ειρήνης και πνευματικής ακμής. Ωστόσο η πολιτική επικυριαρχία δεν έγινε ποτέ αποδεκτή από τους Αθηναίους. Μια σειρά γεγονότα οδήγησαν στον Ιούνιο του 307. Ο Δημήτριος Πολιορκητής, στο πλαίσιο ενός ευρύτερου σχεδιασμού των Αντιγονιδών για τις ελληνικές πόλεις, κατέλαβε τον Πειραιά, καθαίρεσε και εξόρισε τον Δημήτριο Φαληρέα στη Θήβα και ισοπέδωσε τη Μουνιχία.

Προτομή του Δημήτριου Πολιορκητή. Ρωμαϊκό αντίγραφο του 1ου αιώνα μ.Χ. από ελληνικό πρωτότυπο του 3ου αιώνα π.Χ.

Τότε διακήρυξε την ελευθερία της πόλης, αποκατέστησε τη δημοκρατία (μια δημοκρατία ασθενική, ως εξαρτώμενη), ενώ αναίμακτα απομάκρυνε κάθε σύμβολο της κυριαρχίας του Κάσσανδρου στην πόλη (ο οποίος για 4 χρόνια προσπαθούσε να επανέλθει στα αθηναϊκά πράγματα). Στο όνομα του Αντίγονου παρέσχε δημητριακά στην πόλη και ξυλεία για δημιουργία πολεμικών πλοίων. Αποκαταστάθηκε ο θεσμός της εφηβείας και επανήλθαν η Λήμνος και η Ίμβρος στο κράτος της Αθήνας, ενώ σταδιακά αποκαταστάθηκαν τα αμυντικά τοιχώματα.

Η Αθήνα απέδωσε στους Αντιγονίδες πρωτοφανείς τιμές: λατρεύτηκαν ως σωτήρες-θεοί με ορισμό ιερέων, τους προσφέρθηκαν θυσίες και διοργανώθηκαν αγώνες. Με πρόταση του Στρατοκλή από τη Διόμεια (κατήγορος του Δημοσθένη στη δίκη του 323) και με επικύρωση της Εκκλησίας του Δήμου θεσπίστηκαν τότε η Αντιγονίδα και η Δημητριάδα φυλή, που κατέλαβαν τις πρώτες θέσεις στη λίστα. Τα μέλη της Βουλής αυξήθηκαν σε 600. Ανδριάντες των δύο Μακεδόνων τοποθετήθηκαν στο μνημείο των επωνύμων ηρώων, το οποίο επεκτάθηκε. Τιμήθηκαν επίσης με πλήθος άλλων ανδριάντων και με τη δημιουργία του βωμού των Σωτήρων. Επίσης, σύμφωνα με τον Φιλόχορο, προς τιμήν τους κατασκευάστηκαν δύο νέες ιερές τριήρεις/ταχύπλοα, θεσπίστηκαν ετήσιοι αγώνες και η εικόνα τους υφάνθηκε στον πέπλο της Αθηνάς που τοποθετούνταν στο άγαλμά της μετά την ετήσια πομπή των Παναθηναίων.

Άρχισε τότε η περίοδος της εξάρτησης των Αθηναίων από τους Αντιγονίδες, μια εξάρτηση με χαρακτηριστικά πάθους, μίσους και πολλών ενδιάμεσων διακυμάνσεων, μέχρι να τερματιστεί σε συνθήκες ακραίας εχθρότητας το 200 π.Χ. Ο Δημήτριος σύντομα έγινε απεχθής στους

Αθηναίους, καθώς ζούσε με πομπώδη και αλαζονικό τρόπο, όπως και οι αυλικοί του. Συννευρισκόταν ασύστολα με γυναίκες, ακόμη και παραπλεύρως του ναού της Αθηνάς (για παράδειγμα, με την εταίρα Λάμια), επιδείκνυε έντονα επιθετική ερωτική διάθεση προς νεαρούς Αθηναίους, όπως για τον Κλεαίνετο, ενώ εκβιαστικά μυήθηκε στα Ελευσίνια Μυστήρια το 303. Η ήττα των Αντιγονιδών στην Ιψό το 301 ήταν μια ευκαιρία για τους Αθηναίους να αποποιηθούν τη στενή σχέση με αυτούς, να επιδιώξουν την ελευθερία τους και να μην τους ξαναδεχτούν στα αθηναϊκά εδάφη. Η Αθήνα ακολούθησε μια πολιτική ουδετερότητας, που όμως δεν μακροημέρευσε.

Οι σχέσεις Αθήνας και Μακεδονίας κατά τον 3ο αιώνα

Ακολούθησε η τυραννία του Λάχαρη (το 301/300 ή το 298/297 π.Χ.), υποκινημένη

από τον Κάσσανδρο. Η τυραννία αυτή αποτέλεσε πρόσφορο έδαφος για την επάνοδο του Πολιορκητή το 295, εύκολα σχετικά και με ήπιο, παρά τις προσδοκίες, τρόπο. Του παραδόθηκαν ο Πειραιάς και η Μουνιχία και εγκαταστάθηκε νέα φρουρά στον Λόφο των Μουσών. Νέες τιμές συνόδευσαν την επάνοδό του, με μια ημέρα του έτους να ονομάζεται και έναν μήνα, τον Μουνικιώννα, να μετονομάζεται προς τιμήν του. Καμία από τις τιμές αυτές δεν διατηρήθηκε μετά την αποσκίρτηση της Αθήνας το 287.

Οι Αθηναίοι εξεγέρθηκαν την άνοιξη του 287, όταν ο Δημήτριος έχασε τη Μακεδονία από τον Πύρρο και τον Λυσίμαχο, και κατέλαβαν τον Λόφο των Μουσών, με επικεφαλής τον στρατηγό Ολυμπιόδωρο. Η ειρήνη συμφωνήθηκε ανάμεσα στον Δημήτριο και στον Πτολεμαίο τον Ιούλιο του 287. Οι Αθηναίοι διατήρησαν την ελευθερία τους για 25 έτη,

Τιμητικό ψήφισμα για τον Δημήτριο Πολιορκητή, 303/302 π.Χ.

Άποψη της Αθήνας από το φρούριο στον Λόφο των Μουσών.

μέχρι το 262. Κατά την περίοδο αυτή ενίσχυσαν τις σχέσεις τους με την πτολεμαϊκή Αίγυπτο.

Ωστόσο η επικράτηση του Αντίγονου Γονατά στον Χερμωνίδειο πόλεμο (επικρατέστερη χρονολόγηση μεταξύ 268/267-262/261, με πιθανό το εύρος 264-263), έναν πόλεμο για την ελευθερία των ελληνικών πόλεων από τη μακεδονική Αρχή, έφερε τέλος στη νέα αυτή περίοδο της αθηναϊκής ανεξαρτησίας. Ο Λόφος των Μουσών περιήλθε πάλι σε μακεδονικά χέρια, ενώ φρουρές αναπτύχθηκαν στον Ραμνούντα και στην Ελευσίνα. Σκληρή μακεδονική πολιτική εποπτεία ασκήθηκε τουλάχιστον μέχρι το 255. Κατά την περίοδο αυτή οι Αθηναίοι ευθυγραμμίζονταν ολοένα και περισσότερο με την πτολεμαϊκή Αίγυπτο.

Ο μακεδονικός έλεγχος στην Αθήνα χαλάρωσε με τον θάνατο του Αντίγονου Γονατά και την ανάληψη της βασιλείας από τον γιο του Δημήτριο Β΄ το 239. Αυ-

τός παρέδωσε τα φρούρια της Πάνακτου, της Ελευσίνας και της Φυλής στους Αθηναίους στην αρχή του πολέμου με τους Αιτωλούς και τους Αχαιούς (238). Με τον θάνατο του Δημήτριου το 229 και το σύντομο πολιτικό κενό στη μακεδονική ηγεσία οι Αθηναίοι επανέκτησαν την ελευθερία τους, και μάλιστα χωρίς βία, τον Ιούνιο του 229, όταν κυρίαρχες πολιτικές φυσιογνωμίες ήταν ο Ευρυκλείδης και ο Μικίων. Οι Αθηναίοι ήταν και πάλι ελεύθεροι και, παρά το κάλεσμα του ηγέτη της Αχαϊκής Συμπολιτείας Άρατου για συμπόρευση κατά των Μακεδόνων, επέλεξαν την πολιτική της ουδετερότητας.

Αυτή η στάση της ουδετερότητας, που ο Πολύβιος λειοδότησε ως ένδειξη μαλθακότητας, έμεινε σταθερή για 30 περίπου χρόνια, μέχρι και το 200 π.Χ. Οι Αθηναίοι απείχαν από τις πολεμικές επιχειρήσεις του Κλεομενικού (229-222), του Συμμαχικού (220-217) και του Α΄ Μακεδονικού πολέμου (215/214-205). Στον

Διατείχισμα του φρουρίου των Μακεδόνων. ΔΕΞΙΑ: Μαρμάρινη προτομή του Πτολεμαίου Γ', (Μουσείο Ζαν Πολ Γκετί, Λος Άντζελες).

τελευταίο μάλιστα έπαιξαν και ρόλο δι-
αμεσολαβητικό για την ειρήνη, χωρίς
επιτυχία.

Η 13η φυλή

Εντός της Αθήνας σημειώθηκε εκ νέου
μια μεγάλη πολιτική αναδιάρθρωση που
επιβεβαίωνε εμπράκτως την πολιτική
εξάρτησή της από την πτολεμαϊκή Αίγυ-
πτο. Το 233/232 οι Ευρυκλείδης και Μικί-
ων είχαν συγκροτήσει την αντιμακεδονι-
κή πτέρυγα. Στην Αθήνα κέρδιζε έδαφος
η επιδίωξη για οικονομική ενίσχυση από
την Αίγυπτο. Ήδη από το 226 διασώζο-
νται τιμητικά ψηφίσματα για υπαλλήλους
του Πτολεμαίου. Στη μεταστροφή αυτήν
έπαιξε ρόλο και το αίσθημα απομόνωσης
και γεωγραφικής ασφυξίας μετά τη συμ-
μαχία του Άρατου με τον Αντίγονο Δώ-

σωνα, τον επίτροπο του διάδοχου του
μακεδονικού θρόνου, Φίλιππου Ε΄.

Το 224/223 ιδρύθηκε η Πτολεμαΐδα
φυλή, με επώνυμο ήρωα τον Πτολεμαίο
Γ΄ Ευεργέτη.³ Καθεμία από τις 12 φυλές
παραχώρησε στη νέα από έναν δήμο,
ενώ διαμορφώθηκε και ο νέος δήμος
Βερενικίδες, προς τιμήν της συζύγου του
βασιλιά. Η Βουλή αριθμούσε πλέον 650
μέλη. Στο πλαίσιο των τιμών, ανάλογων
των παλαιότερων προς τους Αντιγονί-
δες, θεσπίστηκε η λατρεία του Πτολεμαί-
ου, διορίστηκε ειδικός ιερέας για τη λα-
τρεία αυτού και της Βερενίκης και ιδρύ-
θηκε το Πτολεμαίο Γυμνάσιο στην Αγο-
ρά, όπου υπήρχε και βιβλιοθήκη. Η
σχέση με τους Πτολεμαίους παρέμεινε
σταθερή σχεδόν σε όλο τον 2ο αιώνα. Ο
καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο

Στοά Αττάλου, Αρχαία Αγορά Αθηνών.

Κολάμπια (Μιζούρι) Ίαν Γουόρθιγκτον επισημαίνει ότι η λατρεία των ηγεμόνων δεν είχε θρησκευτικό περιεχόμενο, αλλά περισσότερο θεωρήθηκε μέσο διπλωματίας.⁴

Η διάλυση των μακεδονικών φυλών και η Ατταλίδα φυλή

Στο περιβάλλον αυτό η Αθήνα άρχισε με μεγαλύτερη ασφάλεια να αποστασιοποιείται από τη Μακεδονία του Φίλιππου Ε΄. Το αποφασιστικό βήμα έγινε το 201 με την εκτέλεση δύο Ακαρνάνων νέων (οι Ακαρνάνες ήταν σύμμαχοι της Μακεδονίας) για ασέβεια προς τα Έλευσίνια Μυστήρια. Οι Μακεδόνες προκάλεσαν τότε μεγάλες καταστροφές στην Αθήνα. Οι Αθηναίοι με ψηφίσματα καταράστηκαν τους Αντιγονίδες και εκμεταλλεύτηκαν την παρουσία του βασιλιά της Περγάμου Άτταλου στην Αθήνα, ενόσω μαινόταν ο

πόλεμος Άτταλου-Ροδίων εναντίον του Φίλιππου και η Ρώμη αναζητούσε ευκαιρία εμπλοκής. Ο Άτταλος δεν μίλησε στην Εκκλησία, αλλά αναγνώστηκε ένα μήνυμα-προτροπή για πόλεμο. Το 200 οι Αθηναίοι κήρυξαν τον πόλεμο στον Φίλιππο.

Τότε διαλύθηκαν η Αντιγονίδα και η Δημητριάδα φυλή (οι βουλευτές έγιναν 550), καταστράφηκαν τα σχετικά τιμητικά μνημεία, τα ονόματά τους σβήστηκαν από επιγραφές. Φαίνεται εδώ ότι οι θρησκευτικές τιμές προς τους ηγεμόνες ήταν διπλωματικό και μόνο μέσο, χωρίς προεκτάσεις σε μεταφυσικές πεποιθήσεις. Η Εκκλησία αποφάσισε τη δημιουργία της Ατταλίδας φυλής και ενός νέου δήμου, των Απολλωνιέων, ως τιμή στη βασίλισσα της Περγάμου Απολλωνίδα. Κάθε φυλή παραχώρησε από έναν δήμο. Οι βουλευτές έγιναν και πάλι 600. Οι Αθηναίοι ψήφισαν τη θεσμοθέτηση λατρείας προς τον Άτταλο, ακολουθώντας τα πρότυπα του παρελθόντος, ενώ ο Άτταλος αναδείχθηκε σε επώνυμο ήρωα της φυλής.

Η σύμψηξη της συμμαχίας με το βασίλειο της Περγάμου δεν ήταν κάτι αναπάντεχο. Ήδη οι Αθηναίοι είχαν σχέσεις με αυτό από την εποχή του Ευμένους Α΄, μια σχέση που οικοδομήθηκε αρχικά πνευματικά, μέσω των επικεφαλής της Ακαδημίας και του Περιπάτου, αλλά και πολιτικά, όπως φανερώνει ένας πολύ μεγάλος αριθμός ψηφισμάτων που εξυμνεί αξιωματικούς στην υπηρεσία των Ατταλιδών. Το 206, όταν η Αίγινα πέρασε στα χέρια του Άτταλου, προέκυψε και γεωπολιτική προσέγγιση.

Η σχέση αυτή συνεχίστηκε σε όλο τον 2ο αιώνα π.Χ., κάτι που πιστοποιείται από οικοδομήματα και αφιερώματα που διασώζονται. Τέτοια ήταν το Ανάθημα του Άτταλου (του Α΄ ή του Β΄) στον νότιο τοίχο του Παρθενώνα, η Στοά του Ευμένους Β΄, διαδόχου του Άτταλου, δυτικά

Στοά Ευμένους, νότια κλιτύς της Ακρόπολης.

από το θέατρο Διονύσου, η Μέση Στοά (Στοά Αττάλου Β΄), που ξεκίνησε από το 183 και ολοκληρώθηκε το 148, μπροστά από την οποία υψώθηκε ένα τεράστιο μνημείο, αφιερωμένο στον Άτταλο Β΄, και το Μητρώο, γύρω στο 140, που πήρε τη θέση του παλιού Βουλευτηρίου. Πιστοποιείται και από μια σειρά ψηφισμάτων που φτάνουν μέχρι και τα τέλη του 2ου αιώνα και με τη γιορτή των Ευμενείων, για την οποία υπάρχει αναφορά το 100.

Η περίοδος της ρωμαιοκρατίας

Η διάρθρωση της κατανομής σε 12 φυλές «άντεξε» και στην επιδρομή του Σύλλα το 86 π.Χ. και σε όλη την πρώτη περίοδο της υπαγωγής της Αθήνας σε ρωμαϊκή κυριαρχία – είχε προηγηθεί η πολυετής συμ-

μαχία Αθηναίων και Ρωμαίων από την κήρυξη του Β΄ Μακεδονικού πολέμου το 200 π.Χ., αλλά και η συμπόρευση των Αθηναίων με τον βασιλιά του Πόντου Μιθριδάτη το 88, που τους έφερε απέναντι στους Ρωμαίους. Η Αθήνα κατά την περίοδο αυτή, στην οποία εντάσσονται και οι ρωμαϊκοί εμφύλιοι, είχε διακυμάνσεις στη σχέση της με τη Ρώμη. Το 27 ο Αύγουστος χώρισε την Ελλάδα και τη Μακεδονία σε δύο διακριτές περιφέρειες, υποβαθμίζοντας τη θέση της Αθήνας.

Κορυφαία αξιώματα ήταν ο στρατηγός των οπλιτών και ο κήρυκας του Αρείου Πάγου. Ο Επώνυμος Αρχοντας συνέχισε να δίνει το όνομά του στο έτος και η Βουλή να έχει 600 μέλη, με μειωμένες όμως αρμοδιότητες. Κατά την περίοδο μεταξύ του Σύλλα και του Αδριανού (117

μ.Χ.) οι φυλές έχασαν τη δυναμική τους, πολιτικά και οικονομικά, κάτι που φανερώνεται και από τις προσπάθειές τους να βρίσκουν πλούσιους πάτρωνες, ικανούς να επωμίζονται οικονομικά χορηγίες και πρυτανικά αφιερώματα.

Η Αδριανίδα φυλή

Στην περίοδο του αυτοκράτορα Αδριανού η Αθήνα αναβαθμίστηκε και πάλι πολιτικά, ενώ ιδιαίτερη ήταν η σχέση της πόλης με τον αυτοκράτορα. Πρώτη φορά την επισκέφθηκε πριν γίνει αυτοκράτορας, το 112/113 μ.Χ., οπότε του παραχωρήθηκε η αθηναϊκή ιθαγένεια, έγινε Επώνυμος Άρχοντας, ενώ ίσως μυήθηκε στα Ελευσίνια Μυστήρια.

Ως αυτοκράτορας επισκέφθηκε για πρώτη φορά την Αθήνα το 124/125. Οι Αθηναίοι τον τίμησαν με τον μεγαλύτερο αριθμό αγαλμάτων από κάθε άλλον αυτοκράτορα. Το 126/127 ίδρυσαν την Αδριανίδα φυλή, προσθέτοντας τη σχετική προτομή στο μνημείο των επωνύμων ηρώων. Στη νέα φυλή αποδόθηκε ένας δήμος από τις άλλες 12 και προστέθηκαν ως νέος οι Αντινοείδες, προς τιμήν του ευνοούμενου του Αδριανού Αντίνοου. Ήταν η τελευταία πολιτική αναδιοργάνωση των Αθηνών. Ο Αδριανός ενίσχυσε οικονομικά την Αθήνα και πήρε μέτρα για να προαγάγει τον ελληνικό πολιτισμό, όπως με την ίδρυση του Πανελληνίου, μιας οργάνωσης ελληνικών πόλεων με επικεφαλής την Αθήνα. Τα αξιώματα παρέμειναν αμετάβλητα, ενώ τα μέλη της Βουλής μειώθηκαν σε 520 (40/φυλή). Έγιναν επίσης σημαντικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις, ενώ γιγάντιο ήταν το οικοδομικό του πρόγραμμα 90 τουλάχιστον κτιρίων, με ενδεικτικά το Υδραγωγείο, την ολοκλήρωση του ναού του Ολυμπίου Διός, τη Βιβλιοθήκη και την Πύλη.

Το τέλος της πολιτικής δραστηριότη-

Το βάθρο του Αγρίππα στα Προπύλαια της Ακρόπολης των Αθηνών. Είχε χρησιμοποιηθεί παλαιότερα ως μνημειακό βάθρο για τους Αντιγονίδες και τους Ατταλίδες βασιλείς. ΚΑΤΩ: Πύλη Αδριανού, ΑΙΔΕ ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΟΥΧΙ ΘΗΣΕΟΣ ΠΟΛΙΣ.

τας της Αθήνας, όπως προκύπτει από επιγραφές, έρχεται κάπου στα μέσα του 3ου αι. μ.Χ. Μία με δύο πρυτανικές λίστες ίσως επιβιώνουν και μετά το 232, αλλά μέχρι την καταστροφή της πόλης από τους Ερούλους το 267 τα πρυτανικά μνημεία και το μεγαλύτερο μέρος της πολιτικής δραστηριότητας στην Αθήνα είχε πλέον τελειώσει. Οι αναφορές στη φυλετική οργάνωση της πόλης εκλείπουν.

Στην εξέλιξη των αθηναϊκών φυλών αποτυπώνεται σε μεγάλο βαθμό η ίδια η ιστορική διαδρομή της Αθήνας. Από τα πρώτα τους ονόματα, όταν αυτές ήταν ακόμα 4, οι Αθηναίοι φάνηκε ότι επιδίωξαν να αποτυπωθεί και γενεαλογικά-ιστορικά η ιδιαιτερότητά τους και η δυναμική της πόλης. Ένα κράτος αυτοχθόνων, περήφανο, αυτόνομο, ισχυρό. Η επεκτατική Αθήνα της κλασικής εποχής στηριζόταν σε ισχυρά θεμέλια, που έδιναν την αίσθηση της σταθερότητας, της ιστορικής συνέχειας και του ξεχωριστού παρελθόντος, το οποίο τόνωνε την αθηναϊκή αυτοπεποίθηση. Ακόμη και σε περιόδους δύσκολες για την Αθήνα, το προγονικό παρελθόν, όπως αυτό αποτυπωνόταν και στις φυλές, ήταν εκέγγυο για ένα καλύτερο μέλλον.

Στα τέλη του 4ου αιώνα η πολιτική πραγματικότητα για την Αθήνα άλλαξε. Είχε προηγηθεί μια περίοδος που με κυνισμό φανέρωσε την αδυναμία της πόλης να διατηρήσει το παρελθοντικό μεγαλείο της στο νέο διεθνές πολιτικό περιβάλλον που έφερε η ανάδειξη της Μακεδονίας ως νέας δύναμης και απειλής. Ο Γουόρθιγκτον βλέπει την αναγνώριση των Αντιγονιδών και την ίδρυση των δύο φυλών ως μια πραγματιστική στάση που αποσκοπούσε στην εύνοιά τους,⁵ και ο Γερμανός ιστορικός της αρχαίας Ελλάδας και επιγραφολόγος Κρίστιαν Χάμπιτ ως έναν καιροσκοπισμό.⁶ Ο τελευταίος

Ανδριάντας του αυτοκράτορα Αδριανού στη στοά Αττάλου. Στον θώρακα εικονίζεται η Αθηνά πάνω στη λύκαινα, σύμβολο της Ρώμης. ΚΑΤΩ: Προτομή του Αδριανού, 2ος αιώνας, μ.Χ., (Μουσείο Καπιτωλίου, Ρώμη).

όμως κρίνει ότι η Αθήνα ήταν μια πόλη με υποδειγματική αυτοδιοίκηση. Ακόμη και όταν υπαγόταν σε έλεγχο άλλων δυνάμεων, ρύθμιζε τις εσωτερικές της υποθέσεις με υποδειγματική τάξη και σταθερότητα.

Θεωρώ ότι, αρχής γενομένης από την ίδρυση των δύο μακεδονικών φυλών, παρακολουθούμε τη φυλή να εκτρέπεται από απόδειξη της αθηναϊκής ιδιαιτερότητας και του προγονικού κλέους σε έκφραση ευγνωμοσύνης και σε επιδίωξη διασφάλισης της σταθερότητας, καθώς η Αθήνα φανερά πλέον χρειαζόταν προστασία. Αυτό γίνεται με σαφήνεια εμφανές με την ίδρυση της Πτολεμαΐδας και της Ατταλίδας φυλής. Η Αδριανίδα φυλή αποτέλεσε ουσιαστικά μια μορφή πολιτικής ευχαριστίας προς έναν αυτοκράτορα που επανέφερε την πόλη στο προσκήνιο.

Η περήφανη ανάδειξη της αυτοχθονίας και του μεγαλείου έδωσε τη θέση της στην επιζήτηση της επιβίωσης για μια πόλη που, παρότι έμοιαζε στρατιωτικά και πολιτικά παρακμασμένη, συνέχισε να αποτελεί το σημείο αναφοράς και το πολιτιστικό κέντρο της Ελλάδας για αιώνες.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Robert John Hopper, «“Plain”, “Shore”, and “Hill” in Early Athens», *The Annual of the British School at Athens*, 56 (1961), σσ. 189-219.
- 2 John S. Traill, *The Political Organization of Attica: A Study of the Demes, Trittyes, and Phylai, and their Representation in the Athenian Council*, The American School of Classical Studies at Athens, Αθήνα, 1975, σσ. 73-76 και 97.
- 3 Ο Άλαν Τσέστερ Τζόνσον την ανήγαγε στο έτος 233/232, στηρίζοντας τη θέση του, που έχει αναθεωρηθεί, σε επιγραφικό υλικό που έχει

αναχρονολογηθεί. Βλ. Allan Chester Johnson, «The Creation of the Tribe Ptolemais at Athens», *The American Journal of Philology*, 34.4 (1913), σσ. 381-384.

- 4 Ian Worthington, *Αθήνα, η Αγνώστη Πόλη από τον Μέγα Αλέξανδρο έως τον Αδριανό*, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα, 2022, σσ. 208-209.
- 5 Ian Worthington, *Αθήνα, η Αγνώστη Πόλη από τον Μέγα Αλέξανδρο έως τον Αδριανό*, ό.π., σσ. 96-98.
- 6 Cristian Habicht, *Ελληνιστική Αθήνα*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1998, σσ. 18-21.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cristian Habicht, «Athens and the Attalids in the Second Century B.C.», *Hesperia*, 59.3 (1990), σσ. 561-577.

Του ιδίου, *Ελληνιστική Αθήνα*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1998.

Robert J. Hopper, «“Plain”, “Shore”, and “Hill” in Early Athens», *The Annual of the British School at Athens*, 56 (1961), σσ. 189-219.

Allan Chester Johnson, «The Creation of the Tribe Ptolemais at Athens», *The American Journal of Philology*, 34.4 (1913), σσ. 381-417.

Claude Mosse, *Η Αρχαϊκή Ελλάδα: από τον Όμηρο ως τον Αισχύλο (8ος-6ος αιώνας π.Χ.)*, εκδ. MIET, Αθήνα, 1991.

Graham Shipley, *The Greek World after Alexander: 323-330 BC.*, εκδ. Routledge, Νέα Υόρκη, 2000.

John S. Traill, *The Political Organization of Attica: A Study of the Demes, Trittyes, and Phylai, and their Representation in the Athenian Council*, The American School of Classical Studies at Athens, Αθήνα, 1975.

Ian Worthington, *Αθήνα, η Αγνώστη Πόλη από τον Μέγα Αλέξανδρο έως τον Αδριανό*, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα, 2022.

* Οι επιγραφές αντλούνται από την ιστοσελίδα <https://inscriptions.packhum.org/>

Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΖΗΝ

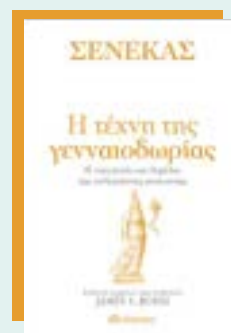
Βρείτε τις απαντήσεις στους προβληματισμούς του σύγχρονου ανθρώπου μέσα από μια σειρά μικρών και κατανοητών βιβλίων φιλοσοφίας για όλους,

Όλοι μπορούμε να είμαστε αληθινά ελεύθεροι, αρκεί να μάθουμε να προσδίδουμε ύψιστη αξία σε ό,τι έχουμε τη δυνατότητα να ελέγξουμε και να αντιμετωπίζουμε με ψυχραιμία όλα τα υπόλοιπα.

Τι χρειαζόμαστε πραγματικά για μια ευτυχισμένη ζωή; Πάνω από 2.000 χρόνια πριν, ένας Έλληνας φιλόσοφος, ο Επίκουρος, έδωσε μια απάντηση που μοιάζει απλή: ευχαρίστηση. Επιδίωξε τώρα μια ζωή με αταραξία.

Ποιους τομείς της ζωής μας ελέγχουμε πραγματικά; Ο στωικισμός έρχεται να μας δείξει πώς πρέπει να κατανοούμε και να αντιμετωπίζουμε τις αναπόφευκτες δυσκολίες στην καθημερινότητά μας.

Σε τι διαφέρει ο άνθρωπος από τα ζώα; Στο ότι διαθέτει τις αρετές της γενναιοδωρίας και της ευγνωμοσύνης, που αποτελούν το θεμέλιο της κοινωνίας μας. Γιατί το να είσαι γενναιοδωρος δεν είναι απλώς καλό, είναι ευχάριστο.

Γιατί τα έθνη οδηγούνται σε πόλεμο; Για ποιες αξίες είναι πρόθυμοι να πεθάνουν οι πολίτες; Τι δικαιολογεί την εισβολή σε μια ξένη χώρα; Και η τεκμηρίωσή της την καθιστά σωστή;

Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά ηγεσίες των επιφανών Ελλήνων και Ρωμαίων ανδρών; Διαχρονικά μαθήματα ηγεσίας από τον μεγάλο ιστορικό, για έμπειρους αλλά και επίδοξους σημερινούς ηγέτες σε οποιοδήποτε τομέα.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΣΤΟ ΜΕΞΙΚΟ

ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Θ. ΧΑΛΑΤΣΗ

Το Μεξικό, το πολυπληθέστερο ισπανόφωνο κράτος στο νότιο τμήμα της Βόρειας Αμερικής, για δεκαετίες μαστίζεται από έναν αιματηρό πόλεμο που σχετίζεται με τη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών από τα ισχυρότερα καρτέλ της χώρας. Αυτό το κοινωνικό φαινόμενο, που επιδεινώθηκε από τις περιστασιακές οικονομικές κρίσεις, την ανέχεια που προκάλεσαν αλλά και την εκρηκτική αύξηση του πληθυσμού, εξελίχθηκε σε μια αιματηρή σύγκρουση των ισχυρότερων και ανταγωνιστικών καρτέλ της χώρας όχι μόνο μεταξύ τους, αλλά και με τις εκάστοτε μεξικανικές κυβερνήσεις. Κύρια χαρακτηριστικά αυτού του ιδιόμορφου εμφύλιου πολέμου είναι η ιδιαίτερη σκληρότητα που επιδεικνύουν οι καλά εξοπλισμένοι «στρατοί» των καρτέλ, όπως και τα εκτεταμένα κρούσματα διαφθοράς που έχουν παρατηρηθεί κυρίως στην αστυνομία αλλά και στον στρατό. Αξιοσημείωτη επίσης είναι η εμπλοκή του ισχυρού γείτονα των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες, ενώ είναι αρωγός των μεξικανικών κυβερνήσεων στον πόλεμο εναντίον των ναρκεμπόρων, ταυτόχρονα είναι και ο μεγαλύτερος αποδέκτης των ναρκωτικών ουσιών στο έδαφός τους.

«Με ένα καλάσνικοφ και ένα μπαζούκας στον ώμο, αν στο δρόμο μου βρεθείς θα σου κόψω το κεφάλι. Για αίμα διψάμε, είμαστε τρελοί και μας αρέσει να σκοτώνουμε».

Μεξικανικό ναρκοτράγουδο

Η ΙΣΤΟΡΙΑ της καλλιέργειας και της διακίνησης ναρκωτικών ουσιών, αρχικά οπίου, στο Μεξικό ξεκίνησε ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα και μέχρι έναν βαθμό σχετιζόταν με την αυξανόμενη ζήτηση ναρκωτικών από τις γειτονικές Ηνωμένες Πολιτείες. Αντίθετα με τις ΗΠΑ, όπου το κλίμα δεν ευνοούσε την καλλιέργεια οπίου, στο Μεξικό οι συνθήκες ήταν ιδανικές, ιδιαίτερα στην περιοχή της δυτικής οροσειράς Σιέρα Μάδρε, όπου ενώνονται οι πολιτείες Σιναλόα, Ντουράνγκο και Τσιουάουα. Η καλλιέργεια του οπίου άνησε στο Μεξικό κυρίως από τους Κινέζους μετανάστες που είτε είχαν αφιχθεί από τη θάλασσα στη Σιναλόα,

μία πολιτεία στις ακτές του Ειρηνικού, είτε είχαν εκδιωχθεί από τις ΗΠΑ μετά την εφαρμογή του αντιμεταναστευτικού νόμου του 1882, που απαγόρευε τη συνεχιζόμενη εγκατάσταση Κινέζων στις ΗΠΑ. Στο Μεξικό οι περισσότεροι Κινέζοι εργάζονταν στους σιδηροδρόμους και στα ορυχεία, αλλά ένας μικρότερος αριθμός αγροτικών κινεζικών οικογενειών στράφηκε στην καλλιέργεια οπίου και μαρικουάνας. Κατά τη διάρκεια της Μεξικανικής Επανάστασης αλλά και μετά τη λήξη της, στις δεκαετίες 1910-1920, ένας αριθμός Μεξικανών αγροτών στράφηκε για βιοποριστικούς λόγους στην καλλιέργεια ναρκωτικών ουσιών, καθώς είχαν εξαθλιωθεί από τις συνεχείς πολε-

Οπλισμένα μέλη των Zetas, που υπήρξαν ένα από τα ισχυρότερα καρτέλ ναρκωτικών κατά την περίοδο 2007-2012. Ο ιδρυτής, όπως και αρκετά μέλη τους προέρχονταν από επίλεκτη αερομεταφερόμενη μονάδα του μεξικανικού στρατού.

μικές αναμετρήσεις στο εσωτερικό της χώρας. Οι μεγαλύτερες ποσότητες ναρκωτικών διακινούνταν στο εξωτερικό, κυρίως στις ΗΠΑ, αλλά ένας μικρότερος αριθμός προοριζόταν για εγχώρια κατανώληση.

Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα οι ναρκωτικές ουσίες στο Μεξικό συνήθως χρησιμοποιούνταν για θεραπευτικούς σκοπούς ή για αναψυχή. Εκείνη την περίοδο η χρήση ναρκωτικών ουσιών δεν αποτελούσε μαζικό φαινόμενο. Από τη δεκαετία του 1970 όμως η διεθνοποίηση της διακίνησης των ναρκωτικών οδήγησε στη συγκρότηση ισχυρών μεξικανικών καρτέλ που αντιμεμάχονταν για την κυριαρχία στον χώρο αλλά και συγκρούονταν με τις μεξικανικές κυβερνήσεις.

Η διακίνηση των ναρκωτικών και οι προσπάθειες καταπολέμησής τους από το μεξικανικό κράτος κατά τις δεκαετίες 1970-1980

Κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 η καλλιέργεια και το λαθρεμπόριο των ναρκωτικών στο Μεξικό γνώρισε μεγάλη άνθηση εξαιτίας και των διεθνών εξελίξεων. Στις ΗΠΑ ειδικότερα εκείνη την περίοδο η χρήση της μαριουάνας, που μέχρι τότε εντοπιζόταν σε ένα περιορισμένο τμήμα του πληθυσμού, εκπροσώπων της υποκοουλτούρας, Αφροαμερικανών των αστικών γκέτο και Μεξικανών μεταναστών, έλαβε διαστάσεις μαζικού φαινομένου. Για να ανταποκριθούν στη σταθερή ζήτηση, που τους εξασφάλιζε ένα σεβαστό εισόδημα, οι Μεξικανοί καλλιεργητές επεκτάθηκαν από τη Σιναλόα στο γει-

Τα καρτέλ συνηθίζουν να χρησιμοποιούν αυτοσχέδια θωρακισμένα οχήματα, τα λεγόμενα ναρκοθωρακισμένα. Το συγκεκριμένο κατεστραμμένο όχημα ανήκε στο καρτέλ της Σιναλόα.

τονικό Ντουράνγκο, ακολούθως στο Χαλίσκο και τέλος στις νότιες πολιτείες Οαζάκα και Γκερέρο.

Η αυξανόμενη όμως ζήτηση για ναρκωτικά κατά τη διάρκεια του 1970 έδωσε ώθηση για την καλλιέργεια και άλλων ειδών, που ευνοούνταν από τη γεωγραφία και το μεξικανικό κλίμα, όπως η καστανόχρωμη ηρωίνη, γνωστή και ως «μεξικανική λάσπη». Σύμφωνα με εκτιμήσεις, το 1972 οι ποσότητες που διακινήθηκαν από το Μεξικό προς τις ΗΠΑ κυμαίνονταν ανάμεσα στο 10 με 20% της αγοράς ηρωίνης. Μέχρι το 1975 αυτό το ποσοστό είχε φτάσει σχεδόν στο 90%. Η εισροή των αμερικανικών δολαρίων εκτόξευσε το εισόδημα και την ισχύ των τοπικών ναρκεμπόρων, γνωστών για συντομία και ως νάρκος, που μετατράπηκαν σε ναρκέμπορους διεθνούς εμβέλειας. Εκείνη την περίοδο ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα καλλιέργειας και διακίνησης ναρκωτικών βρισκόταν στο Ντουράνγκο, υπό την αρχηγία των αδελφών Ερέρα.

Στο μεταξύ, στα μέσα της δεκαετίας του 1970 η ένταση της διακίνησης ναρκωτικών από το Μεξικό προς τις ΗΠΑ οδήγησε τις αμερικανικές κυβερνήσεις να ασκήσουν πιέσεις στο μεξικανικό κυβερνητικό Θεσμικό Επαναστατικό Κόμμα (Partido Revolucionario Institucional – PRI), που κυβερνούσε από το 1929, να λάβει δραστικά μέτρα κατά των ναρκοκαλλιεργητών. Κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Χοσέ Λόπες Πορτίγιο (1976-1982) ο μεξικανικός στρατός, έχοντας υποστήριξη από τις ΗΠΑ, προχώρησε στη μεγαλύτερη μέχρι τότε επιχείρηση, με την ονομασία Condor, για την καταπολέμηση των εγχώριων κυκλωμάτων διακίνησης. Ειδικότερα, στις αρχές του 1977 περίπου 10.000 Μεξικανοί στρατιώτες περικύκλωσαν περιοχές που αποτελούσαν ισχυρά κέντρα καλλιέργει-

ας και λαθρεμπορίας ναρκωτικών στις πολιτείες Σιναλόα, Ντουράνγκο και Τσιουάουα. Από τον αέρα αεροσκάφη που είχαν παραχωρηθεί από τις ΗΠΑ ράντισαν τη συγκομιδή των ναρκωτικών χρησιμοποιώντας οξύ για το όπιο και το τοξικό ζιζανιοκτόνο paraquat για τη μαριχουάνα. Αν και κατά τη διάρκεια αυτών των επιχειρήσεων ο μεξικανικός στρατός κατηγορήθηκε για σωρεία παράνομων ενεργειών, ανάμεσά τους βασανισμούς νεαρών ανδρών, λεηλασίες κατοικιών, ακόμη και βιασμούς γυναικών, το αποτέλεσμα κατ' αρχάς κρίθηκε επιτυχημένο, καθώς καταστράφηκαν δεκάδες χιλιάδες οικόπεδα και χωράφια καλλιέργειας και κατασχέθηκαν μεγάλες ποσότητες ναρκωτικών ουσιών. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, μέχρι το 1979 οι ποσότητες ηρωίνης που εισάγονταν στις ΗΠΑ είχαν μειωθεί στο μισό.

Αυτά τα επιτεύγματα όμως σύντομα εξανεμίστηκαν. Οι ναρκέμποροι απάντησαν στη μείωση του εμπορεύματος με αύξηση των τιμών, κάτι που οδήγησε και σε αύξηση της εγκληματικότητας, καθώς η ζήτηση για ναρκωτικά παρέμεινε υψηλή. Επιπλέον η στρατιωτική επιχείρηση είχε πλήξει κυρίως τους μικρούς καλλιεργητές και διακινητές. Οι μεγάλοι ναρκέμποροι παρέμειναν σε σημαντικό βαθμό αλώβητοι (γεγονός που δημιούργησε υπόνοιες για την αξιοπιστία της επιχείρησης) και απλώς μετακινήθηκαν από τις ορεινές περιοχές στη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη του Μεξικού, τη Γουαδαλαχάρα, στην πολιτεία Χαλίσκο. Έτσι, εξακολούθησαν να παραμένουν δραστήριοι έχοντας τα μέσα να εξαγοράσουν την αστυνομία, τον στρατό, ακόμη και πολιτικά πρόσωπα.

Στο μεταξύ, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 και του 1980 ένα άλλο ναρκωτικό άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα δημοφιλές στις ΗΠΑ, η κοκαΐνη. Αρχικά

Στις επιχειρήσεις εναντίον των καρτέλ ναρκωτικών σημαντική συμμετοχή έχει ο μεξικανικός στρατός.

πρωταγωνιστές στη διακίνησή της ήταν οι Κολομβιανοί (με πιο γνωστό τον ναρκέμπορο Πάμπλο Εσκομπάρ), καθώς το κλίμα της Κολομβίας ευνοούσε ιδιαίτερα την καλλιέργεια του φυτού της κόκας. Η κοκαΐνη μεταφερόταν αεροπορικώς από το Μεδεγίν κυρίως προς την αμερικανική πολιτεία της Φλόριντα. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 οι Κολομβιανοί ναρκέμποροι άρχισαν να αναπτύσσουν μια εναλλακτική δίοδο διακίνησης μέσω του Μεξικού, όπου μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980 ο ρόλος των τοπικών διακινητών ήταν καθαρά επικουρικός.

Ωστόσο η Ειδική Ομάδα Νότιας Φλόριντα (South Florida Task Force), που είχε συσταθεί από την κυβέρνηση του Ρόναλντ Ρίγκαν, έθεσε σε αυστηρή επιτήρηση την πόλη του Μαϊάμι με τη χρησιμοποίηση αναγνωριστικών αεροσκαφών, μαχητικών ελικοπτέρων και της ακτοφυλακής. Η εξέλιξη αυτή επέφερε μεγάλο πλήγμα στο καρτέλ του Μεδεγίν, με την απώλεια εκατομμυρίων δολαρί-

ων. Αντιδρώντας οι Κολομβιανοί βάροι αποφάσισαν να αυξήσουν τις ποσότητες κοκαΐνης που περνούσαν από τον διάδρομο του Μεξικού. Τότε όμως οι τοπικοί ναρκέμποροι απαίτησαν να αναβαθμιστεί ο ρόλος τους σε ισότιμους συνεργάτες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ισχυροποίηση του καρτέλ της Γουαδαλαχάρα, το οποίο, με επικεφαλής τους Μιγέλ Φέλιξ Γκαγιάρδο, Ερνέστο Φονσέκα Καρίγιο και Ραφαέλ Κάρο Κιντέρο, άρχισε να προμηθεύει μέχρι και το 90% της κοκαΐνης που εισέρρε στις ΗΠΑ, αποφέροντας, όπως εκτιμήθηκε, στους Μεξικανούς ναρκέμπορους μέχρι και 5 δις δολάρια σε μία χρονιά.

Μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980 το καρτέλ της Γουαδαλαχάρα ευνοήθηκε από ένα σκανδαλώδες γεγονός, την υποστήριξη που αποδείχθηκε ότι είχε από τη μεξικανική Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας (Dirección Federal de Seguridad – DFS), που αποτελούσε έναν συνδυασμό των αμερικανικών FBI και CIA και είχε συγκροτηθεί το 1947. Αυτή

η υπηρεσία όχι μόνο προμήθευε τις κεφαλές του καρτέλ με σωματοφύλακες, αλλά και διασφάλιζε την απρόσκοπτη διέλευση των φορτηγών που μετέφεραν ναρκωτικά στα σύνορα χρησιμοποιώντας το σύστημα ασυρμάτων της μεξικανικής αστυνομίας για να εντοπίζονται τα μηνύματα παρακολούθησης της αστυνομίας των ΗΠΑ. Οι υπόγειες σχέσεις της DFS με τους Μεξικανούς ναρκέμπορους αποκαλύφθηκαν μετά τη δολοφονία του Ενρίκε Καμαρένα, πράκτορα της αμερικανικής Υπηρεσίας Καταπολέμησης Ναρκωτικών (Drug Enforcement Administration – DEA), από το καρτέλ της Γουαδαλαχάρα τον Φεβρουάριο του 1985. Οι πράκτορες της DEA συνέλαβαν τότε τον Κάρο Κιντέρο και τον Φονσέκα Καρίγιο, που καταδικάστηκαν σε φυλάκιση. Ο Φέλιξ Γκαγιάρντο αρχικά κατάφερε να διαφύγει, αλλά τελικά συνελήφθη το 1989.

Οι συνέπειες αυτής της δημόσιας αποκάλυψης ήταν καταγιστικές. Η κυβέρνηση του Μεξικανού πρόεδρου Μιγέλ ντε λα Μαδρίδ (1982-1988) διέλυσε την DFS, που αντικαταστάθηκε από το Κέντρο Έρευνας και Εθνικής Ασφάλειας (Centro de Investigacion y Seguridad Nacional – CISEN). Από την άλλη πλευρά, ο ρόλος της αμερικανικής DEA αναβαθμίστηκε σημαντικά και ο εκτελεστικός κλάδος της ανέλαβε, σύμφωνα με τον νόμο κατά των ναρκωτικών του 1986, την αρμοδιότητα να αξιολογεί ετησίως ποια κράτη που λάμβαναν βοήθεια από τις ΗΠΑ συνεργάζονταν πλήρως στον πόλεμο κατά των ναρκωτικών. Αν το κράτος αποτύγχανε να το πράξει, θα διαγραφόταν από όλα τα προγράμματα ξένης βοήθειας. Σύμφωνα με αυτή την αξιολόγηση το Μεξικό αποτελούσε ένα αρνητικό παράδειγμα και η θέση του έγινε ακόμη πιο δυσμενής, καθώς οι ΗΠΑ μπορούσαν να εμποδίσουν κάθε

μεξικανικό αίτημα για δανεισμό από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Δεχόμενος τις αμερικανικές πιέσεις ο πρόεδρος Ντε λα Μαδρίδ εναρμονίστηκε πλήρως με την πολιτική κατά των ναρκωτικών, ανακηρύσσοντας τη διακίνηση των ναρκωτικών απειλή για την εθνική ασφάλεια της χώρας και επεκτείνοντας τη συμμετοχή του στρατού στη δίωξη των ναρκεμπόρων. Ταυτόχρονα υιοθέτησε μια νεοφιλελεύθερη οικονομική πολιτική, που περιλάμβανε την ιδιωτικοποίηση των μικρότερων κρατικών βιομηχανιών, τις περικοπές των κοινωνικών δαπανών, τη μη φορολόγηση της πολιτικής και οικονομικής ελίτ, και την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Επιπλέον, προχώρησε σε περικοπές στον αγροτικό τομέα, ο οποίος κατευθύνθηκε σε ένα εξαγωγικό μοντέλο με αύξηση της συγκομιδής, όχι όμως για την εξασφάλιση της εσωτερικής κατανάλωσης, αλλά για την αποπληρωμή των ξένων πιστωτών. Η νέα αυτή οικονομική πολιτική προκάλεσε σοβαρή κοινωνική κρίση, με την κατάρρευση πολλών βιομηχανιών, τη μαζική εσωτερική μετανάστευση αγροτών στην πόλη του Μεξικού και την εκτόξευση της ανεργίας, καθώς και τον διπλασιασμό του εξωτερικού χρέους από 30% το 1982 σε 60% το 1987. Η κατάσταση δεν βελτιώθηκε ούτε με τους διαδόχους του Ντε λα Μαδρίδ, και η οικονομική κρίση τη δεκαετία του 1990 προκάλεσε έκρηξη της εγκληματικότητας αλλά και μια νέα διάσταση στο πρόβλημα των ναρκωτικών, τον ανελέητο πόλεμο των καρτέλ.

Η έκρηξη της εγκληματικότητας και ο πόλεμος των καρτέλ κατά τη δεκαετία του 1990

Η κυβέρνηση του Κάρλος Σαλίνας (1988-1994) συνέχισε και επέκτεινε τις νεοφιλεύθερες πολιτικές του προκατόχου του.

Ναρκοθωρακισμένο όχημα και ένα τηλεκατευθυνόμενο drone που ανήκουν στο καρτέλ CJNG του Χαλίσκο.

Και μπορεί αυτές οι πολιτικές να δημιούργησαν μια νέα τάξη Μεξικανών μεγιστάνων, έπληξαν όμως σημαντικά τις εργασιακές σχέσεις και το κοινωνικό κράτος. Η κατάσταση επιδεινώθηκε επιπλέον με την καθιέρωση της Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου Βόρειας Αμερικής (North American Free Trade Agreement – NAFTA), την οποία ο Σαλίνας διαπραγματεύθηκε με τον πρόεδρο των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους τον πρεσβύτερο (1989-1992) και η οποία τέθηκε σε εφαρμογή από τον διάδοχό του, Μπιλ Κλίντον. Ένας από τους κύριους όρους της συμφωνίας ήταν να ανατρέψει το Μεξικό τις αγροτικές μεταρρυθμίσεις που είχαν εισαχθεί με το άρθρο 27 του συντάγματος και αποτελούσαν θεμελιώδες επίτευγμα της μεξικανικής επανάστασης. Αυτή η συμφωνία με τον κατά πολύ ισχυρότερο οικονομικά γείτονα είχε ως αποτέλεσμα οι αμερικανικές αγροτικές επιχειρήσεις να προωθούν τα προϊόντα τους σε τιμές κάτω του

κόστους. Οι Μεξικανοί αγρότες δεν μπορούσαν να τις ανταγωνιστούν, με αποτέλεσμα έξι χρόνια μετά την εφαρμογή της NAFTA περίπου 2 εκ. αγρότες να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τη γη τους.

Η οικονομική και κοινωνική κρίση συνέχισε να βαθαίνει και κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Ερνέστο Σεντίγιο (1994-2000). Το μεξικανικό πέσο συρρικνώθηκε στο μισό της αξίας του, πυροδοτώντας διψήφιο πληθωρισμό και τεράστια ύφεση. Μέχρι το 1996 εκτιμάται ότι υπήρχαν 8 εκ. άνεργοι, ενώ περίπου 5 εκ. απασχολούνταν στην παραοικονομία, σε ένα συνολικό εργατικό δυναμικό 35,7 εκ.

Είναι γεγονός ότι μετά το τέλος των μεγάλων αγροτικών εξεγέρσεων στις αρχές του 20ού αιώνα το Μεξικό, αντίθετα με άλλα γειτονικά κράτη της Κεντρικής Αμερικής που είχαν δοκιμαστεί από μακροχρόνιους εμφύλιους πολέμους, όπως η Νικαράγουα ή το Ελ Σαλ-

βαδύρ, είχε απολαύσει για αρκετές δεκαετίες μια σχετική εσωτερική σταθερότητα. Η οικονομική και κοινωνική κρίση όμως στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές του 1990 πυροδότησε μια πρωτοφανή εγκληματικότητα με νέες μορφές, όπως οι απαγωγές επιβατών αυτοκινήτων ή παιδιών. Αυτή η εξέλιξη έδωσε αναπόφευκτα νέα ώθηση και στις ναρκοεπιχειρήσεις. Στους χιλιάδες άνεργους αγρότες που στράφηκαν στην καλλιέργεια του οπίου και της μαριχουάνας ως μοναδικό μέσο βιοπορισμού προστέθηκαν οι στρατιές των ανέργων στα μεγάλα αστικά κέντρα, που αποτέλεσαν μια ευρεία δεξαμενή στρατολόγησης για τα καρτέλ, αλλά και ένας αριθμός κακοπληρωμένων ή διεφθαρμένων αστυνομικών και στρατιωτικών, που δωροδοκούνταν από τους ναρκέμπορους.

Σημαντικές εκείνη την περίοδο ήταν οι εξελίξεις και στον χώρο διακίνησης των ναρκωτικών, καθώς η διάλυση του καρτέλ της Γουαδαλαχάρα γέννησε περισσότερα καρτέλ, με επικεφαλής συγγενείς ή συνεργάτες των τριών αρχικών αρχηγών. Τρία από αυτά βρισκόνταν στα δυτικά και ήταν το καρτέλ της Τιχουάνα, με επικεφαλής την ομάδα των αδελφών Αρεγιάνο Φέλιξ, το καρτέλ της Σιναλόα, ένας από τους αρχηγούς του οποίου ήταν ο Χοακίν Γκουσμάν Λοέρα, που έγινε ευρύτερα γνωστός ως Ελ Τσάπο (ο Κοντός, επειδή ήταν μικρόσωμος), και το καρτέλ της Σονόρα, με αρχηγό τον Μιγέλ Κάρο Κιντέρο, αδελφό του προφυλακισμένου Ραφαέλ. Στο κεντρικό τμήμα των συνόρων με τις ΗΠΑ την αρχηγία του καρτέλ στην πόλη Σιουδάδ Χουάρες ανέλαβε ο Αμάδο Καρίγιο Φουέντες, ανιψιός του προφυλακισμένου Ερνέστο. Τέλος, τον έλεγχο των ανατολικών συνόρων ανέλαβε το καρτέλ του Κόλπου του Μεξικού.

Πολύ σύντομα ο έντονος ανταγωνισμός ανάμεσα σε αυτά τα καρτέλ για τη διακίνηση και την κυριαρχία στο χώρο οδήγησε σε έναν ανελέητο πόλεμο. Και, αντίθετα με το νόμιμο εμπόριο, όπου ο ανταγωνισμός οδηγεί σε μείωση των τιμών, στον κόσμο των ναρκεμπόρων και γενικά του οργανωμένου εγκλήματος οδηγεί στο κόψιμο κεφαλιών. Το 1996 η κλιμάκωση της βίας ανάμεσα στα καρτέλ στο βόρειο Μεξικό ανάγκασε τον πρόεδρο Ερνέστο Σεντίγιο (1994-2000) να εμπλέξει σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό τον στρατό στην καταπολέμηση των καρτέλ, καθώς μέχρι τότε το κύρος και η αξιοπιστία της αστυνομίας είχαν τρωθεί σοβαρά από τα εκτεταμένα κρούσματα διαφθοράς.

Την ίδια όμως άποψη να οργανώσουν την στρατιωτικοποίησή τους είχαν και τα καρτέλ. Ένας από τους ισχυρότερους μισθοφορικούς στρατούς συγκροτήθηκε το 1998, όταν ο αρχηγός του καρτέλ του Κόλπου Οσιέλ Καρδένας Γκιγιέν ανέθεσε τη δημιουργία μιας σωματοφυλακής στον πρώην αξιωματικό του στρατού Αρτούρο Γκουσμάν Ντεσένα. Ο Ντεσένα είχε υπάρξει μέλος μιας επίλεκτης αερομεταφερόμενης μονάδας των μεξικανικών ειδικών δυνάμεων, του Grupo Aeromóvil de Fuerzas Especiales – GAFE. Στον παρελθόν είχε αποσταλεί για να δράσει εναντίον συμμοριών ναρκωτικών στη βόρεια πολιτεία Ταμαουλίπας, αλλά, όπως και άλλα μέλη των ενόπλων δυνάμεων, αποδείχθηκε επιρρεπής στις δωροδοκίες από το καρτέλ του Κόλπου, που ήθελε να μεταφέρει με ασφάλεια το φορτίο του. Ο Ντεσένα, όταν είχε αποχωρήσει από τον στρατό, είχε πάρει μαζί του και μερικές δεκάδες στρατιώτες πρώην μέλη των ειδικών δυνάμεων, καθώς και ένα οπλοστάσιο με τον πιο σύγχρονο στρατιωτικό εξοπλισμό. Σύντομα η ομάδα του εξελίχθη-

Πάνοπλα μέλη του καρτέλ CJNG, που δρα στην πολιτεία Χαλίσκο, με αιχμάλωτους ανταγωνιστές τους. Κατά κανόνα η μοίρα των αντίπαλων μελών είναι ζοφερή.

κε από απλή σωματοφυλακή στον ένοπλο μισθοφορικό στρατό του καρτέλ του Κόλπου και έγινε ευρύτερα γνωστή ως Los Zetas (ονομασία που οφειλόταν στον Ντεσένα, ο οποίος ήταν γνωστός ως Z1, έναν κωδικό που δινόταν σε υψηλόβαθμους αξιωματικούς της μεξικανικής ομοσπονδιακής αστυνομίας).

Στο μεταξύ, στα τέλη της δεκαετίας του 1990 άρχισαν να διαμορφώνονται και οι πρώτες συμμαχίες ανάμεσα στα αντιμαχόμενα καρτέλ. Το καρτέλ της Σιναλόα, που βρισκόταν ήδη σε πόλεμο με εκείνο της Τιχουάνα, συμμάχησε με το καρτέλ του Χαλίσκο για να αντιμετωπίσουν τον κοινό εχθρό. Το αίμα άρχισε να ρέει άφθονο στους δρόμους, με εκατοντάδες νεκρούς και αγνοούμενους. Αρχικά πεδία μάχης ήταν η Σιουδάδ Χουάρες και η Τιχουάνα, αλλά σύντομα οι συγκρούσεις επεκτάθηκαν σε γειτονικές πολιτείες. Από τις αρχές του 21ου αιώνα η αντεπίθεση της μεξικανικής πολιτείας οδήγησε στη γενίκευση του

πολέμου αλλά και σε ένα πρωτοφανές όργιο αγριότητας από την πλευρά των καρτέλ.

Η αντεπίθεση της μεξικανικής πολιτείας εναντίον των καρτέλ και η γενίκευση του πολέμου το 2000-2012

Τον Ιούλιο του 2000, μετά τη διεξαγωγή των εκλογών στο Μεξικό, έγινε μια αξιοσημείωτη πολιτική αλλαγή. Για πρώτη φορά ύστερα από 71 χρόνια διακυβέρνησης από το PRI, ο προεδρικός υποψήφιος της αντιπολίτευσης, ο Βισέντε Φοξ, που ανήκε στο κεντροδεξιό Κόμμα Εθνικής Δράσης (Partido Acción Nacional – PAN), έγινε πρόεδρος της χώρας. Η διακυβέρνηση του Φοξ ξεκίνησε στις αρχές Δεκεμβρίου 2000 και μία από τις πρώτες ενέργειές του ήταν να κηρύξει τον πόλεμο στο καρτέλ της Τιχουάνα, των αδελφών Αρεγιάνο Φέλιξ. Τον Απρίλιο του 2000 είχε προηγηθεί ο άγιος βασιανισμός και η δολοφονία από το συγκεκριμένο καρτέλ

του Χοσέ Πατίνιο, ενός αποτελεσματικού Μεξικανού αστυνομικού της δίωξης ναρκωτικών, που συνεργαζόταν στενά με την DEA και το FBI. Αυτό το γεγονός είχε προκαλέσει την έντονη αντίδραση των ΗΠΑ, που πίεσαν τη νέα μεξικανική κυβέρνηση να αναλάβει δράση, κυρίως με τις δυνάμεις του στρατού, εναντίον των καρτέλ.

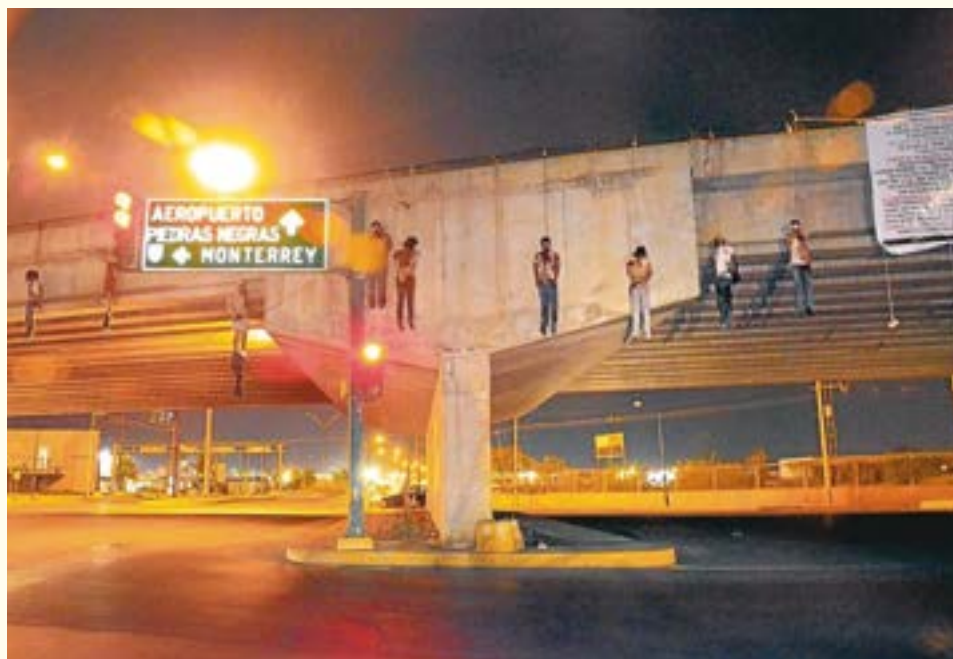
Το πρώτο πλήγμα δόθηκε στο καρτέλ της Τιχουάνα τον Φεβρουάριο του 2002, όταν κατά τη διάρκεια ανταλλαγής πυρών με Μεξικανούς πράκτορες της δίωξης ναρκωτικών σκοτώθηκε ο Ραμόν Αρεγιάνο Φέλιξ. Στις 9 Μαρτίου του ίδιου έτους ο αδελφός του, Μπενχαμίν, συνελήφθη στην πόλη Πουέμπλα από μέλη των μεξικανικών ειδικών δυνάμεων του στρατού. Από τα τέλη Μαρτίου του 2002 ο μεξικανικός στρατός ξεκίνησε επιχειρήσεις εναντίον του καρτέλ του Κόλπου. Τον Νοέμβριο του 2002 σε εστιατόριο του Ματαμόρος εντοπίστηκε και σκοτώθηκε ο πρώην στρατιωτικός Αρτούρο Ντεσένα, που είχε οργανώσει τον μισθοφορικό στρατό των Zetas. Το μεγαλύτερο πλήγμα για το καρτέλ του Κόλπου ήρθε τον Μάρτιο του 2003 με τη σύλληψη του αρχηγού του, Οσιέλ Καρδένας Γκιγιέν.

Οι Zetas σύντομα απέκτησαν νέο αρχηγό, επίσης πρώην στρατιωτικό των μεξικανικών ειδικών δυνάμεων, τον Χερμπερτό Λασκάνο. Το καρτέλ του Κόλπου σταδιακά ανέκτησε τις δυνάμεις του, αν και οι Zetas άρχισαν να λειτουργούν ολοένα και πιο αυτόνομα. Την ίδια περίοδο, το 2003, ήρθε στο προσκήνιο μια νέα εγκληματική οργάνωση, η Los Negros (οι Μαύροι) που αρχικά αποτελούσαν το ένοπλο τμήμα του καρτέλ της Σιναλόα, αν και αργότερα αυτονομήθηκαν, και είχαν αρχηγούς τον Αρτούρο Μπελτράν Λέιβα και τον Εδγάρ Βαλδές Βιγιαρεάλ.

Οι πρώτες αιμαχίες ανάμεσα στις δύο ανταγωνιστικές οργανώσεις ξεκίνησαν το 2003 στο Νουέβο Λαρέδο, στην πολιτεία Ταμαουλίπας, και μέχρι το 2005 είχαν εξελιχθεί σε φονικές μάχες με βαρύ οπλισμό. Οι Los Negros είχαν στρατολογήσει μέλη της διαβόητης για τη σκληρότητά της συμμορίας Mara Salvatrucha, με καταγωγή από το Ελ Σαλβαδόρ, ενώ οι Zetas είχαν στις τάξεις τους πρώην μέλη των ειδικών δυνάμεων της Γουατεμάλας που θεωρούνταν ειδικοί στους αποκεφαλισμούς και στον διαμελισμό των θυμάτων τους. Η ροή όπλων από τις ΗΠΑ –αυτόματων τουφεκίων, πολυβόλων, ακόμη και αντιαερμικών εκτοξευτών ρουκετών– εξασφάλισε στις δύο ομάδες μεγάλο όγκο πυρός. Οι Zetas επίσης εισήγαγαν σε αυτό τον εξελισσόμενο πόλεμο τους αποκεφαλισμούς όχι μόνο μελών αντίπαλων συμμοριών, αλλά και εκπροσώπων του νόμου.

Η βιαιότητα των Zetas, που άρχισαν να λειτουργούν ολοένα και πιο ανεξάρτητα από το καρτέλ του Κόλπου, και η επιδίωξή τους να κυριαρχήσουν στη διακίνηση των ναρκωτικών έφεραν ως αντίδραση στο προσκήνιο μια νέα εγκληματική οργάνωση, τη Familia Michoacana (η Οικογένεια από το Μιτσοακάν), με αρχηγό τον Νασάριο Μορένο Γκονσάλες. Ας σημειωθεί ότι βάση της Familia υπήρξε μια άλλη οργάνωση, η La Empresa (η Επιχείρηση), που παλαιότερα συνεργαζόταν με τους Zetas αλλά το 2006 είχε ξεσπάσει πόλεμος μεταξύ τους.

Το καταστατικό της Familia ήταν ένα συνονθύλευμα επανασταστικών ιδεών που μνημόνευαν προσωπικότητες όπως ο Εμιλιάνο Σαπάτα και ο Ερνέστο Τσε Γκεβέρα, αλλά και θρησκευτικών στοιχείων που εκπροσωπούσε ο ίδιος ο αρχηγός τους. Ο Γκονσάλες, γνωστός και

Τα καρτέλ των ναρκωτικών στο Μεξικό θανατώνουν με ιδιαίτερη σκληρότητα όχι μόνο τους ανταγωνιστές τους, αλλά και οποιονδήποτε θεωρούν ότι αποτελεί απειλή για τα συμφέροντά τους. Στην απόκοσμη φωτογραφία διακρίνονται πολίτες που κατηγορήθηκαν για συνεργασία με την αστυνομία και, αφού βασανίστηκαν, απαγχονίστηκαν σε κεντρικό δρόμο της πολιτείας Νουέβο Λεόν.

ως El Mas Loco (Ο πιο Τρελός), είχε ζήσει από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 μέχρι το 2003 στις ΗΠΑ και λέγεται ότι είχε επηρεαστεί από τις ιδέες του Τζον Έλντρετζ, ενός χριστιανού συγγραφέα των ευαγγελιστών. Υιοθετώντας κάποιες από αυτές τις ιδέες και προσθέτοντας δικές του, ο Γκονσάλες δημιούργησε τη δική του «βίβλο», γνωστή ως Pensamientos Del Mas Loco (Οι Σκέψεις του πιο Τρελού). Σύμφωνα με τις απόψεις του τα νεαρά μέλη της οργάνωσής του έπρεπε να απορρίψουν τα ναρκωτικά και το αλκοόλ και να γίνουν στρατιώτες του Κυρίου πραγματοποιώντας «θεϊκές» πράξεις βίας.

Η Familia έκανε την πρώτη δυναμική εμφάνισή της τον Σεπτέμβριο του 2006, όταν πέταξε στο πάτωμα μιας ντίσκο στο Μιτσοακάν τα φρεσκοκομμένα κε-

φάλια πέντε μελών των Zetas. Αυτή η πράξη αντεκδίκησης που, όπως λέγεται, οφειλόταν στον βιασμό και στη δολοφονία μιας σερβιτόρας-ιερόδουλης από τους Zetas σε τοπικό μπαρ συνοδευόταν από το ακόλουθο μήνυμα: «Η Familia δεν σκοτώνει για το χρήμα, δεν σκοτώνει γυναίκες, δεν σκοτώνει αθώους ανθρώπους, παρά μόνο όσους τους αξίζει να πεθάνουν».

Στο μεταξύ μέχρι εκείνη την περίοδο οι προσπάθειες της κυβέρνησης του προέδρου Φοξ να πλήξει τα καρτέλ των ναρκωτικών είχαν εξασθενήσει σημαντικά. Κυριότερος λόγος ήταν τα κρούσματα διαφθοράς που εξακολουθούσαν να υπάρχουν στους κόλπους της αστυνομίας και του στρατού. Ιδιαίτερα αυξημένος ήταν ο αριθμός των λιποταξιών ανάμεσα στους στρατιώτες, κάποιοι από τους

Μεξικανοί πεζοναύτες με συλληφθέντα μέλη καρτέλ ναρκωτικών. Μπροστά τους διακρίνεται μια εντυπωσιακή συλλογή κατασχεμένων όπλων, πυρομαχικών και ναρκωτικών ουσιών.

οποίους δέχονταν με καλύτερες ανταμοιβές να προσχωρήσουν στα καρτέλ, ενώ άλλοι απλώς φοβούνταν να αναμετρηθούν μαζί τους. Κατ' αυτό τον τρόπο η πρώτη περίοδος αντεπίθεσης της μεξικανικής πολιτείας εναντίον των καρτέλ έληξε άδοξα.

Στις αρχές Δεκεμβρίου του 2006, μετά τις εκλογές που είχαν προηγηθεί, νέος πρόεδρος του Μεξικού ανέλαβε ο Φελίπε Καλδερόν, που επίσης ανήκε στο PAN. Μόλις λίγες μέρες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, ο Καλδερόν επανέφερε με ακόμη μεγαλύτερη ένταση τον πόλεμο που είχε κηρύξει ο προκάτοχός του εναντίον των καρτέλ. Μέχρι τους πρώτους μήνες του 2007 οι δυνάμεις του στρατού και της ομοσπονδιακής αστυνομίας που επιχειρούσαν εναντίον των καρτέλ εκτιμάται ότι είχαν ανέλθει μέχρι και σε 50.000 άνδρες. Οι Μεξικανοί πεζοναύτες είχαν κατασχεσει μέχρι

και 23,5 μετρικούς τόνους κοκαΐνης και είχαν συλλάβει αρκετές χιλιάδες ύποπτους διακινητές, ανάμεσά τους και κεφαλές των καρτέλ.

Η νέα ισχυρότερη αντεπίθεση του μεξικανικού κράτους εναντίον των καρτέλ αλλά και οι μεγάλες απώλειες που αυτά είχαν υποστεί στις μεταξύ τους συγκρούσεις οδήγησαν σε κατάπαυση του πυρός αλλά και συμμαχία ανάμεσα στο καρτέλ του Κόλπου και στα συνασπισμένα καρτέλ Σιναλόα-Χαλίσκο τον Αύγουστο του 2007. Η εξέλιξη αυτή είχε σημαντικές συνέπειες, καθώς έκανε πιο φονικό τον πόλεμο ανάμεσα στα καρτέλ και στη μεξικανική πολιτεία, αλλά προκάλεσε και ρήγμα στο εσωτερικό των καρτέλ. Οι Los Negros, που μέχρι τότε αποτελούσαν το ένοπλο τμήμα του καρτέλ της Σιναλόα, αποσχίστηκαν και κήρυξαν πόλεμο εναντίον του. Η δράση του Αρτούρο Μπελτράν Λέιβα, αρχηγού

Ο Χοακίν Γκουσμάν Λοέρα, επονομαζόμενος Ελ Τσάπο (ο Κοντός) υπήρξε αρχηγός του καρτέλ της Σιναλόα, ενός από τα ισχυρότερα στο Μεξικό. Ο Ελ Τσάπο συνελήφθη από τον μεξικανικό στρατό το 2016 και ακολούθως εκδόθηκε στις ΗΠΑ. Το 2019 καταδικάστηκε από αμερικανικό δικαστήριο σε ισόβια κάθειρξη.

της οργάνωσης, έληξε τελικά τον Δεκέμβριο του 2009, όταν έπεσε νεκρός ύστερα από επέμβαση των Μεξικανών πεζοναυτών. Η οργάνωσή του διασπάστηκε σε δύο αντιμαχόμενες ομάδες, με αρχηγούς τον αδελφό του, Έκτορ Μπελτράν, και τον πρώην συνεργάτη του, Βιγιαρεάλ. Ο τελευταίος συνελήφθη από την ομοσπονδιακή αστυνομία τον Αύγουστο του 2010. Ο πόλεμος όμως όχι μόνο δεν κόπασε στα δυτικά, όπου άλλοι τοπικοί ναρκέμποροι έριζαν για τον έλεγχο του χώρου, αλλά και γενικεύθηκε στα βορειοανατολικά, στα κεντρικά και στα νότια της χώρας.

Το πιο φονικό μέτωπο δημιουργήθηκε στα βορειοανατολικά, ανάμεσα στους Zetas και στους παλιούς συνεργάτες τους, το καρτέλ του Κόλπου. Το ρήγμα στις σχέσεις τους είχε διαφανεί ήδη από

το 2007 και οδήγησε σε ανοιχτό πόλεμο στις αρχές του 2010. Μέχρι τότε οι Zetas είχαν συγκροτήσει έναν καλά εξοπλισμένο στρατό περίπου 10.000 ανδρών. Το καρτέλ του Κόλπου, έχοντας συμμαχία με εκείνο της Σιναλόα, αντεπιτέθηκε και σύντομα οι συγκρούσεις επεκτάθηκαν από την πολιτεία Ταμαουλίπας στις γειτονικές πολιτείες Νουέβο Λεόν και Βερακρούς. Στις μάχες ενεπλάκησαν και τμήματα του στρατού που έστειλε ο πρόεδρος Καλδερόν, αλλά οι Zetas, που ταυτόχρονα μάχονταν εναντίον των ανταγωνιστών τους, κατάφεραν να τα αποκρούσουν.

Χαρακτηριστικό εκείνου του πολέμου κατά την περίοδο 2010-2011 ήταν οι επιθέσεις των Zetas εναντίον μεταναστών από την Κεντρική και τη Νότια Αμερική που επιχειρούσαν να περάσουν παράνο-

Αστυνομικό όχημα που καταστράφηκε ύστερα από επίθεση ενόπλων του βορειοανατολικού καρτέλ σε αστυνομικό τμήμα στην πολιτεία Κοαχουίλα.

μα στο έδαφος των ΗΠΑ. Όπως εκτιμάται, αιτία αυτών των επιθέσεων ήταν η πεποίθηση των Zetas ότι οι μετανάστες έρχονταν να ενισχύσουν τα ανταγωνιστικά καρτέλ ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, η άρνησή τους να εργαστούν για τους Zetas ως διακινητές ναρκωτικών. Σε μία αξιοσημείωτη περίπτωση στις 22 Αυγούστου 2010, 72 μετανάστες, άντρες και γυναίκες, εκτελέστηκαν, εκτός από έναν από το Εκουαδόρ, που σώθηκε προσποιούμενος τον νεκρό. Στις 7 Οκτωβρίου όμως του 2012, στην πολιτεία Κοαχουίλα, οι Μεξικανοί πεζοναύτες σκότωσαν τον αρχηγό των Zetas, Χερμπέρτο Λασκάνο. Τον διαδέχθηκε ο υπαρχηγός του, Μιγέλ Τρεβίνιο Μοράλες, αλλά μέχρι τότε οι Zetas, πιεζόμενοι από τη συμμαχία των καρτέλ του Κόλπου και της Σιναλόα, είχαν αρχίσει να χάνουν έδαφος.

Στο μεταξύ η Familia, παρά τις αρχικές διακηρύξεις του αρχηγού της, είχε μετατραπεί επίσης σε καρτέλ διακίνησης

ναρκωτικών προς τις ΗΠΑ, αρχικά μεθαμφεταμίνης και αργότερα κοκαΐνης, ηρωΐνης και μαριχουάνας. Τον Δεκέμβριο του 2010 η μεξικανική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι ο αρχηγός της Familia, Νασάριο Μορένο Γκονσάλες, είχε σκοτωθεί σε ανταλλαγή πυρών, αν και το πτώμα του δεν αναγνωρίστηκε επισήμως. Όπως και να είχε, λίγο αργότερα η οργάνωση διασπάστηκε και μία από τις ομάδες εξελίχθηκε σε μια νέα ισχυρή εγκληματική οργάνωση, με την ονομασία Los Caballeros Templarios (Οι Ναΐτες Ιππότες), εμπνευσμένη από το μεσαιωνικό τάγμα των καθολικών σταυροφόρων. Ξεκίνησαν επίσης σαν μία θεοσεβούμενη οργάνωση, τα μέλη της οποίας φορούσαν λευκούς χιτώνες με κόκκινους σταυρούς και μνημόνευαν τον Γκονσάλες ως άγιο. Από εκείνη την περίοδο κυκλοφορούσαν φήμες ότι ο Γκονσάλες ήταν ζωντανός και είχε την αρχηγία και της νέας οργάνωσης. Οι Cabal-

leros Templarios πολύ γρήγορα διολίσθησαν στη βαρεία εγκληματικότητα, που εκτός από τη διακίνηση ναρκωτικών περιλάμβανε τους βιασμούς γυναικών, τις απαγωγές και τον δημόσιο βασανισμό και αποκεφαλισμό των θυμάτων τους. Τελικά οι φήμες για τον Γκονσάλες επαληθεύτηκαν τον Μάρτιο του 2014, όταν ύστερα από ανταλλαγή πυρών με τις μεξικανικές Αρχές έπεσε νεκρός και το πτώμα του αναγνωρίστηκε επισήμως.

Ενώ ο πόλεμος των ναρκωτικών συνεχιζόταν ανεξέλεγκτος, η Σιουδάδ Χουάρες στην πολιτεία Χαλίσκο έγινε το επίκεντρο του οργανωμένου εγκλήματος. Η κατάσταση εκεί είχε αρχίσει να επιδεινώνεται ήδη από τις αρχές του 21ου αιώνα, όταν οι ανεπαρκείς υποδομές της πόλης δεν μπόρεσαν να υποστηρίξουν την απότομη αύξηση του πληθυσμού λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης. Αποκορύφωμα ήταν η χρεωκοπία της αμερικανικής τράπεζας Lehman Brothers το 2008, που οδήγησε στην απώλεια χιλιάδων θέσεων εργασίας στο Μεξικό, και ιδιαίτερα στην πόλη Χουάρες, αλλά και οι συγκρούσεις που ξέσπασαν την ίδια χρονιά ανάμεσα στους πρώην συμμάχους, τα καρτέλ της Σιναλόα και του Χαλίσκο, και κατέληξαν με την επικράτηση του πρώτου το 2012.

Όταν το 2012 έληξε η προεδρική θητεία του Καλδερόν στο Μεξικό, είχαν δημιουργηθεί δύο γιγαντιαία υπερκαρτέλ, εκείνο της Σιναλόα, με αρχηγό τον Ελ Τσάπο, που κυριαρχούσε στο δυτικό τμήμα της χώρας, και εκείνο των Zetas στο ανατολικό. Ας σημειωθεί ότι η δράση των καρτέλ, τόσο των μεγαλύτερων όσο και των μικρότερων, δεν περιοριζόταν μόνο στη διακίνηση των ναρκωτικών, αλλά περιλάμβανε και άλλους τομείς, όπως η απαγωγές και η προστασία κάθε λογής επιχειρήσεων, από εστιατόρια και κέντρα διασκέδασης μέχρι γρα-

φεία κηδειών και οίκους ανοχής. Οι Zetas αποδείχτηκαν ιδιαίτερα επιδέξιοι στον συγκεκριμένο τομέα, και τα αντίποινα για όσους αρνούσαν να συμμορφωθούν ήταν η πυρπόληση των επιχειρήσεών τους, ακόμη και οι δολοφονίες.

Ο ανταγωνισμός των δύο υπερκαρτέλ οδήγησε στη μεταξύ τους σύγκρουση. Τον Απρίλιο του 2012 ο Ελ Τσάπο και οι άντρες του άφησαν τα διαμελισμένα σώματα 14 μελών των Zetas στο Νουέβο Λαρέδο, με ένα λάβαρο στο οποίο υπήρχε γραμμένο το όνομά του. Ο Ελ Τσάπο, που μέχρι τότε είχε γίνει κάτι σαν λαϊκός ήρωας σε αρκετές μεξικανικές κοινότητες, εμφανιζόταν σαν ένας «έντιμος» ναρκέμπορος, που μπορεί να διακινούσε ναρκωτικά, αλλά δεν στοχοποιούσε αθώους ανθρώπους. Αντίθετα με τους Zetas, που προβάλλονταν ως στυγνοί δολοφόνοι οποιουδήποτε δεν συμμορφωνόταν με τα σχέδιά τους.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η επίδραση του πολέμου των ναρκωτικών στην μεξικανική κοινωνία οδήγησε στη διαμόρφωση μιας ναρκοκουλτούρας που εκφράστηκε κυρίως μέσα από τα λεγόμενα ναρκοτράγουδα αλλά και τη λατρεία διαφόρων τοπικών λαϊκών αγίων, με κυριότερη τη Santa Muerte (ο Άγιος Θάνατος). Κάποια από τα ναρκοτράγουδα εξυμνούσαν αρχηγούς των καρτέλ σαν λαϊκούς ήρωες, όπως ο Ελ Τσάπο, ενώ άλλα απλώς αποθέωναν το χρήμα, την κτηνώδη βία και υποβίβαζαν τις γυναίκες στη θέση του ερωτικού αντικειμένου.

Όσον για τη Santa Muerte, εκτιμάται ότι αποτελεί μια σύνθεση ανάμεσα σε παρόμοιες θεότητες των προγενέστερων πολιτισμών των Αζτέκων και των Μάγια και στον χριστιανισμό που διέδωσαν στο Μεξικό οι Ισπανοί ιεραπόστολοι. Αν και η λατρεία της δεν είναι αναγνωρισμένη από την επίσημη Καθολική Εκ-

Ομοίωμα της Santa Muerte, της Αγίας Θάνατος. Αν και η μεγάλη πλειονότητα των ακολούθων της δεν σχετίζεται με το οργανωμένο έγκλημα, είναι πολύ δημοφιλής ανάμεσα στους ναρκοδιακινητές.

κλησία, είναι αρκετά διαδεδομένη στο Μεξικό και η μεγάλη πλειονότητα των ακολούθων της δεν έχει καμία σχέση με το οργανωμένο έγκλημα. Για τους ακολούθους της είναι η αγία που ακούει τις προσευχές των καταπιεσμένων και των κατατρεγμένων. Ακόμη και εκπρόσωποι του νόμου προστρέχουν σε αυτή για να τους προστατέψει στον πόλεμο που διεξάγουν κατά των ναρκωτικών. Έχει γίνει όμως πολύ δημοφιλής και στους ναρκοδιακινητές, καθώς θεωρείται ότι συμβολίζει το πνεύμα του θανάτου στον καθημερινό τρόπο ζωής τους. Στους βωμούς που είναι αφιερωμένοι στη Santa Muerte τα μέλη των καρτέλ έχουν διαπράξει τελετουργικές δολοφονίες που περιλαμβάνουν τον αποκεφαλισμό, το ξερίζωμα της καρδιάς ή το γδάρισμα

του δέρματος των θυμάτων τους. Οι δράστες φαίνεται ότι αντλούν την «έμπνευσή» τους από τις πρακτικές των Αζτέκων, που οργάνωναν τελετουργικές ανθρωποθυσίες χιλιάδων αιχμαλώτων πολέμου. Τέλος, έχουν αναφερθεί περιπτώσεις τελετουργικού καννιβαλισμού κυρίως από μέλη των Zetas, όπου η σάρκα του θύματος καταναλώνεται μαζί με τις παραδοσιακές μεξικανικές πίτες καλαμποκιού, τις τορτίγιες.

Πρόσφατες εξελίξεις – συμπεράσματα

Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του προέδρου Ενρίκε Πένια Νιέτο (2012-2018), που ανήκε στο PRI, και συγκεκριμένα το 2016, συνελήφθη ο Ελ Τσάπο. Ας σημειωθεί ότι ο αρχηγός του καρτέλ της Σιναλόα είχε συλληφθεί άλλες δύο φορές στο παρελθόν και είχε αποδράσει το 2001 και το 2015. Στις αρχές του 2017 εκδόθηκε στις ΗΠΑ και το 2019 καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη. Όπως εκτιμάται, η σύλληψή του αποτέλεσε σημαντικό πλήγμα για το καρτέλ της Σιναλόα. Οι Zetas επίσης, εξαιτίας της σύλληψης αρχηγικών μελών τους αλλά και των μεγάλων απωλειών που υπέστησαν από τις συγκρούσεις με τις μεξικανικές Αρχές και τα αντίπαλα καρτέλ, είχαν αρχίσει να εξασθενούν ήδη από το 2014 και σήμερα θεωρείται ότι σε μεγάλο βαθμό έχουν εξαρθρωθεί. Από το 2012 όμως ήρθε δυναμικά στο προσκήνιο ένα άλλο βίαιο καρτέλ, το New Generation Cartel of Jalisco – CJNG (Καρτέλ Νέας Γενιάς του Χαλίσκο), αρχηγός του οποίου είναι ο Νεμέσιο Οσεγέρα Σερβάντες. Το CJNG βρίσκεται σε σύγκρουση με το καρτέλ της Σιναλόα, το ισχυρότερο μέχρι πρόσφατα στη χώρα, επιδιώκοντας να αποκτήσει τον έλεγχο περιοχών που ανήκαν στον Ελ Τσάπο. Ας σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Νιέτο υπήρξε αισθη-

τή αύξηση στις δολοφονίες εν ενεργεία και πρώην δημάρχων, αλλά και δημοσιογράφων από τα καρτέλ των ναρκωτικών.

Ο νέος κεντροαριστερός πρόεδρος (από το 2018) Αντρές Μανουέλ Λόπες Ομπραδόρ έχει υποσχεθεί μεταρρυθμίσεις που αφορούν την πάταξη της διαφθοράς στα σώματα ασφαλείας, τον περιορισμό της συμμετοχής του στρατού στις επιχειρήσεις εναντίον των καρτέλ, αλλά και την αμνήστευση καταδικασμένων για υποθέσεις ναρκωτικών. Ο πόλεμος όμως κατά των ναρκωτικών και του οργανωμένου εγκλήματος συνεχίζεται, σε ένα τοπίο που διαμορφώνεται συνεχώς μέσα από τη διάσπαση ή τη διάλυση παλαιότερων καρτέλ και την εμφάνιση νέων. Σύμφωνα με εκτιμήσεις ο απολογισμός αυτού του ιδιόμορφου εμφύλιου πολέμου στο Μεξικό κατά την περίοδο 2006–2021 μπορεί να ανέρχεται και στους 350.000 νεκρούς.

Ο πόλεμος των ναρκωτικών που καταδυναστεύει για δεκαετίες τη μεξικανική κοινωνία δεν μπορεί να εξηγηθεί χωρίς να κατανοηθεί το οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο που τον δημιούργησε. Η ζήτηση ναρκωτικών ουσιών από τις γειτονικές ΗΠΑ, οι οικονομικές κρίσεις που έπληξαν το Μεξικό, αλλά και η δημογραφική έκρηξη από 48 εκ. κατοίκους το 1970 σε 126 εκ. το 2020 (το Μεξικό είναι μια πολυφυλετική κοινωνία και η μεγάλη πλειονότητα των κατοίκων του έχει μικτή καταγωγή) αποτελούν αναμφίβολα τις κύριες αιτίες που πυροδότησαν αυτό τον πόλεμο, έναν πόλεμο που έχει αγγίξει επίσης τις γειτονικές ΗΠΑ, σε συνοριακές πολιτείες των οποίων, την Αριζόνα, την Καλιφόρνια και το Νέο Μεξικό, τα μεξικανικά καρτέλ διοχετεύουν τεράστιες ποσότητες ναρκωτικών και διακινούν παράνομα ανθρω-

πους και όπλα εντός του αμερικανικού εδάφους. Κάποιοι προσπαθούν να αναζητήσουν τις αιτίες της κτηνώδους βίας που συνδέεται με τα καρτέλ των ναρκωτικών αλλά και γενικότερα το οργανωμένο έγκλημα στο Μεξικό αποδίδοντας ευθύνες στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και ευρύτερα στην παγκοσμιοποίηση. Σύμφωνα με αυτή την άποψη θεός των συμφερόντων που προωθούν την παγκοσμιοποίηση είναι το χρήμα και αυτός ο θεός συχνά απαιτεί ανθρωποθυσίες. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, όπου οι άνθρωποι απογυμνώνονται από κάθε ίχνος πνευματικότητας και γίνονται δούλοι του χρήματος και των παθών τους, καταλήγουν απλώς να αποτελούν κομμάτια αναλώσιμης σάρκας...

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Carmen Boullosa & Mike Wallace, *A Narco History. How the United States and Mexico Jointly Created the Mexican Drug War*, OR Books, Νέα Υόρκη και Λονδίνο, 2015.

Guadalupe Correa-Cabrera, *Los Zetas Inc. Criminal Corporations, Energy, and Civil War in Mexico*, University of Texas Press, 2017.

Dr. Norberto Emmerich, *Geopolítica del narcotráfico en América Latina*, IAPEM, Μεξικό, 2015.

Tony M. Kail, *Narco-Cults. Understanding the Use of Afro-Caribbean and Mexican Religious Cultures in the Drug Wars*, CRC Press Taylor & Francis Group, 2015.

Guillermo Trejo, Sandra Ley, *Votes, Drugs, and Violence. The Political Logic of Criminal Wars in Mexico*, Cambridge University Press, HB, 2020.

<https://en.wikipedia.org/wiki/Mexico>

https://en.wikipedia.org/wiki/Mexican_drug_war

https://es.wikipedia.org/wiki/Guerra_contra_el_narcotráfico_en_México

Ο Ξενοφών Θ. Χαλάτσης είναι ιστορικός ερευνητής.

ΒΕΝΙΖΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ Β. ΔΑΣΚΑΡΟΛΗ

Οι εκλογές της 7ης Νοεμβρίου 1926 αποτέλεσαν την πρώτη πολιτική ομαλοποίηση της χώρας μετά την πολιτειακή αλλαγή του 1924 και μια τετραετία στρατιωτικών κινημάτων, προνουντσιαμένων και έντονης εμπλοκής του στρατού στην πολιτική ζωή. Το εκλογικό αποτέλεσμα ήταν μία εν πολλοίς προδιαγεγραμμένη ισοπαλία μεταξύ βενιζελικών και αντιβενιζελικών κομμάτων, λόγω της απλής αναλογικής που χρησιμοποιήθηκε ως εκλογικό σύστημα. Η κρίσιμη κατάσταση των δημοσιονομικών μεγεθών του

Ο αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος, Παναγής Τσαλδάρης, με τον γραμματέα του και έναν αστυνομικό της συνοδείας του.

κράτους και η έντονη λαϊκή επιθυμία σχεδόν εξανάγκασαν όλα τα κόμματα να σχηματίσουν οικουμενική κυβέρνηση στις 4 Δεκεμβρίου 1926, με πρωθυπουργό τον κοινής αποδοχής Αλέξανδρο Ζαΐμη.

Ο σχηματισμός της οικουμενικής κυβέρνησης με τη συμμετοχή του Λαϊκού Κόμματος

Η οικουμενική κυβέρνηση είχε το πλεονέκτημα να έχει στη σύνθεσή της όλους τους πολιτικούς αρχηγούς,¹ κάτι που σημαίνει ότι, εκτός από αυξημένο γόητρο στην κοινή γνώμη, το υπουργικό συμβούλιο διέθετε την πολιτική δύναμη να αποφασίζει άμεσα πολιτικές που εξασφάλι-

ζαν αυτόματα τη συγκατάθεση της συντριπτικής πλειοψηφίας της Βουλής. Για τον λόγο αυτό το Υπουργικό Συμβούλιο εξελίχθηκε σε ατμομηχανή των πολιτικών εξελίξεων, υποβαθμίζοντας τη Βουλή σε διαδικαστικό εγκριτικό όργανο. Το μεγάλο μειονέκτημα της κυβέρνησης ήταν η έλλειψη ενός ηγέτη με ευρύτερο κύρος, που σε κάποιες περιπτώσεις χρειαζόταν ώστε να επιβληθεί στους πολιτι-

Οι Αλέξανδρος Παπαναστασίου, Γεώργιος Μερκούρης, Ανδρέας Μιχαλακόπουλος Παναγής Τσαλδάρης και Ιωάννης Μεταξάς στην είσοδο του πρωθυπουργικού γραφείου, μετά την ορκωμοσία της οικουμενικής κυβέρνησης τον Δεκέμβριο του 1926.

κούς αρχηγούς και έτσι να επιταχυνθεί το κυβερνητικό έργο.

Αναμφίβολα η πλέον σημαντική συμμετοχή στην κυβέρνηση ήταν αυτή του Λαϊκού Κόμματος, ο αρχηγός του οποίου, Παναγής Τσαλδάρης, δεν είχε αναγνωρίσει επίσημα την αβασίλευτη δημοκρατία, ενώ στέγαζε τα πιο αδιάλλακτα στοιχεία του αντιβενιζελισμού. Η συμμετοχή του Λαϊκού Κόμματος στην κυβέρνηση ήταν απαραίτητη για τους βενιζελικούς ώστε να παρουσιαστεί στο εξωτερικό ένα αρραγές πολιτικό μέτωπο και να διαπραγματευθούν από θέση ισχύος τη διευθέτηση των εκκρεμών ζητημάτων. Από την άλλη όμως έπρεπε να δοθούν πολιτικά ανταλλάγματα προς τον αντιβενιζελισμό (διορισμοί αντιβενιζελικών στη δημόσια διοίκηση, λύση του εκκρεμούς αποτακτικού ζητήματος) χωρίς να εξεγερθεί ο βενιζελισμός και το σώμα των βενιζελικών αξιωματικών. Από την

άλλη, πάλι, τόσο οι βουλευτές όσο και οι υπουργοί του Λαϊκού Κόμματος που συμμετείχαν στην κυβέρνηση, αλλά κατεξοχήν ο αντιβενιζελικός Τύπος, αντιμετώπιζαν την κυβέρνηση με καχυποψία και αρνητική προδιάθεση.

Η διαρροή των απόρρητων δελτίων πληροφοριών του Α΄ Σώματος Στρατού και το ξέσπασμα πολιτικής κρίσης (16-18 Ιανουαρίου 1927)

Μέσα σε αυτό το κλίμα, στις 16 Ιανουαρίου διέρρευσαν από την *Καθημερινή* δύο σημειώματα εμπιστευτικών πληροφοριών του Α΄ Σώματος Στρατού, που έφεραν την υπογραφή του ταγματάρχη Ιωάννη Θεοδοσόπουλου, διευθυντή του Β΄ Επιτελικού Γραφείου, για ύποπτες αντικαθεστωτικές κινήσεις από τους αντιβενιζελικούς υπουργούς Παναγή Τσαλδάρη, Ιωάννη Μεταξά και Γεώργιο Μερκούρη.² Τα

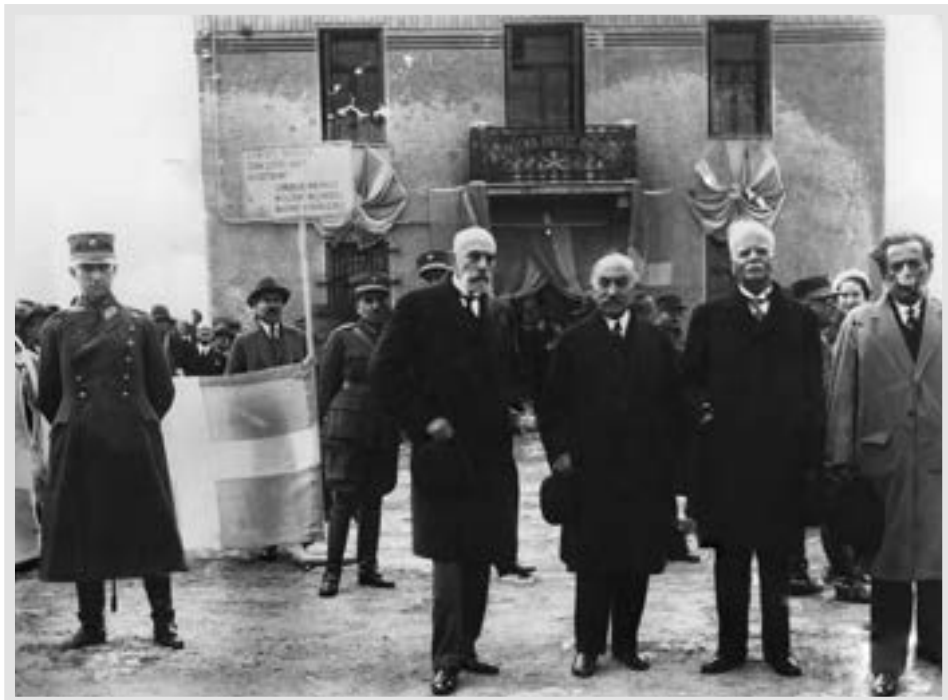
Ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου με τον Ιωάννη Μεταξά και τον Παναγή Τσαλδάρη.

δύο σημειώματα είχαν συνταχθεί στις 29 Δεκεμβρίου 1926, αφού οι αντιβενιζελικοί υπουργοί είχαν ήδη αναλάβει τα υπουργικά τους καθήκοντα, και κοινοποιήθηκαν σε στρατιωτικές φρουρές σε όλη την Ελλάδα αλλά και σε βενιζελικούς αξιωματικούς. Ο συντάκτης τους, ταγματάρχης Θεοδοσόπουλος, ήταν φανατικός βενιζελικός αξιωματικός και είχε υπηρετήσει πιστά τη δικτατορία του Πάγκαλου από διάφορες θέσεις ευθύνης.

Τα σημειώματα όμως ήταν ψευδή σε επίπεδο ανοησίας, καθώς περιέγραφαν τον μετριοπαθή και νομιμόφρονα Τσαλδάρη να προετοιμάζει κίνημα στηριζόμενος σε αντιβενιζελικούς απότακτους αξιωματικούς με τους οποίους βρισκόταν σε επαφή, ενώ και ο Μεταξάς, που είχε αναγνωρίσει το αβασίλευτο πολίτευμα στηρίζοντας το πολιτικό του μέλλον σε αυτό, υποτίθεται ότι ετοίμαζε

κίνημα στηριζόμενος στον βενιζελικό απόστρατο Παπούλα και στον παγκαλικό Κολιαλέξη.³ Τα σημειώματα ενέπλεκαν εν ενεργεία και απόστρατους αντιβενιζελικούς αξιωματικούς ως δήθεν μνημένους στο κίνημα, ως δήθεν υπογράφοντες στρατιωτικό πρωτόκολλο, ενώ περιέγραφαν λεπτομερώς συνωμοτικές συναντήσεις τους σε σπίτια αλλά και σε ταβέρνες. Και όλα αυτά όχι την προηγούμενη περίοδο, που ο αντιβενιζελισμός ήταν εκτός κοινοβουλίου, αλλά ύστερα από εθνικές εκλογές και αφού οι δύο πολιτικοί αρχηγοί είχαν αναλάβει τα καθήκοντά τους στην οικουμενική κυβέρνηση!

Ο Τσαλδάρης διέψευσε με οργή το περιεχόμενο και τις πληροφορίες που περιείχονταν στα σημειώματα, αλλά το γεγονός πήρε διαστάσεις στον αντιβενιζελικό Τύπο, καθώς θεωρήθηκε ότι απο-

Οι Αλέξανδρος Χατζηκυριάκος, Παναγής Τσαλδάρης, Αλέξανδρος Ζαΐμης και Γεώργιος Κονδύλης σε εκδήλωση στο διοικητήριο του Α΄ Συντάγματος βαρέως πυροβολικού.

δείκνυε την ανεντιμότητα των βενιζελικών στην κυβερνητική συνεργασία που εκτυλισσόταν. Εύλογα θεωρήθηκε από τους αντιβενιζελικούς και ως ένδειξη της παραμένουσας ισχύος της βενιζελικής στρατοκρατίας. Επίσης, η δημοσίευση των σημειωμάτων δημιούργησε ένα θέμα μείζονος τάξης, καθώς φανεωνόταν εμμέσως ότι οι υποτυπώδεις μυστικές υπηρεσίες του κράτους παρακολουθούσαν στενά τις κινήσεις των ηγετών της αντιπολίτευσης. Το εξόφθαλμα ψευδές περιεχόμενο των σημειωμάτων έμοιαζε να είναι μια χαλκευμένη συνομωσία βενιζελικών αξιωματικών για να βρουν δικαιολογία να επέμβουν εκ νέου στα πολιτικά πράγματα της χώρας, εμποδίζοντας την ομαλοποίηση και τη λύση του αποτακτικού. Επίσης, ο αντιβενιζελικός Τύπος τόνισε ότι ο ταγματάρχης Θεοδοσόπουλος δεν είχε τη δύναμη να προβεί στις ενέργειες αυτές αν δεν είχε

την προτροπή ή τουλάχιστον την κάλυψη του διοικητή του Α΄ Σώματος Στρατού, υποστράτηγου Κωνσταντίνου Μανέτα.

Η κορύφωση της κυβερνητικής κρίσης και η απειλούμενη πτώση της οικουμενικής κυβέρνησης (19-27 Ιανουαρίου 1927)

Ο Καφαντάρης προσπάθησε με δηλώσεις του να υποβαθμίσει το θέμα, αλλά ο αδιάλλακτος αντιβενιζελικός Τύπος μιλούσε για χτυπήματα που δέχτηκε στο πρόσωπο ο Τσαλδάρης και μιλούσε για ταπείνωσή του και για υπουργούς του που επέτρεπαν τον διασυρμό και τον εξευτελισμό του.⁴ Τελικά το ζήτημα προκάλεσε σοβαρή κυβερνητική κρίση, καθώς ο Τσαλδάρης, ύστερα από έντονες πιέσεις που δέχτηκε εσωτερικά από το κόμμα του, απαίτησε την αποστράτευση του βενιζελικού διοικητή του Α΄ Σώματος Στρατού, Κωνσταντίνου Μανέτα, ενώ ο

Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας Αλέξανδρος Ζαΐμης και ο πρωθυπουργός Παναγής Τσαλδάρης με άλλους επισήμους μπροστά στη Βουλή των Ελλήνων.

Ο διοικητής του Α΄ Σώματος Στρατού, υποστράτηγος Κωνσταντίνος Μανέτας, κατά τη διάρκεια εκδήλωσης.

υπουργός Εθνικής Οικονομίας του Λαϊκού Κόμματος, Γεώργιος Μερκούρης, απείλησε με παραίτηση.⁵ Αλλά και οι βουλευτές των Ελευθεροφρόνων, που δεν ήθελαν να χάσουν έδαφος εντός του αντιβενιζελισμού, στήριξαν σε πρώτο χρόνο την παροχή ικανοποίησης, πιέζοντας φορτικά τον Μεταξά να μην υποχωρήσει.⁶ Ο ίδιος ο Μεταξάς θεωρούσε ότι το ζήτημα ήταν ασήμαντο, αλλά έδωσε ευκαιρία στην αδιάλλακτη πτέρυγα των αντιβενιζελικών να δημοσκοπήσει.⁷ Την επομένη το Λαϊκό Κόμμα προσήλθε με νέες απαιτήσεις, ζητώντας την παραίτηση του βενιζελικού υπουργού Στρατιωτικών, Αλέξανδρου Μαζαράκη, ως υπεύθυνου προϊστάμενου για το ολίσθημα των σημειωμάτων και την απομάκρυνση του Συντάγματος Κρητών από την Αθήνα, καθώς αποτελούσε εστία αντιπειθαρχικής συμπεριφοράς.⁸

Οι δικαιολογίες του Α΄ Σώματος Στρατού για τα σημειώματα δεν έμοιαζαν επαρκείς, ενώ, ακόμη χειρότερα, ο διοικητής του, Μανέτας, δήλωσε σε πρώτο

χρόνο ότι δεν θα προέβαινε σε καμία ενέργεια εις βάρος των συντακτών των εγγράφων.⁹ Ο Καφαντάρης, Μιχαλακόπουλος και Παπαναστασίου επιδίωξαν να μην υπάρξουν διοικητικές κυρώσεις εναντίον του Μανέτα, ενώ ο Μαζαράκης διαβεβαίωσε ότι το Τμήμα Γραφείου Πληροφοριών είχε ήδη διαλυθεί και οι αξιωματικοί που το στελέχωναν είχαν μετατεθεί.¹⁰ Για να διευθετηθεί το ζήτημα, ο Μανέτας απομάκρυνε τον Θεοδόσοπουλο από το Α΄ Σώμα Στρατού στο Φρουραρχείο Πειραιώς, χωρίς όμως να ικανοποιηθούν οι αντιβενιζελικοί, που θεωρούσαν την τιμωρία αυτή ασήμαντη. Οι βουλευτές του Λαϊκού Κόμματος κατέθεσαν επερώτηση στη Βουλή για το ζήτημα, αλλά η σχετική συζήτηση αναβλήθηκε με παρέμβαση του Καφαντάρη. Στη συνέχεια οι βουλευτές του Λαϊκού Κόμματος διαμαρτυρήθηκαν έντονα για την αναβολή, παρά το γεγονός ότι τη στήριξε ακόμη και ο αρχηγός τους, Παναγιώτης Τσαλδάρης.¹¹ Οι βουλευτές του Λαϊκού Κόμματος δεν ικανοποιούνταν από

Ο υπουργός Γεωργίας Αλέξανδρος Παπαναστασίου, ο υπουργός Στρατιωτικών Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν, ο υπουργός Συγκοινωνιών Ιωάννης Μεταξάς και ο στρατηγός Αριστοτέλης Βλαχόπουλος στη θεμελίωση του Μετοχικού Ταμείου Στρατού (1927).

τον συμβιβασμό που προκρινόταν ώστε να διασωθεί η οικουμενική, ενώ σε κλειστή σύσκεψή τους με τον Τσαλδάρη ο Σαγιάς πρότεινε ανοιχτά την αποχώρηση του κόμματος από την οικουμενική κυβέρνηση.¹²

Η διευθέτηση της κρίσης και ο τελικός συμβιβασμός με την προσωρινή απομάκρυνση Μανέτα (28-29 Ιανουαρίου 1927)

Η πολιτική κρίση σοβούσε για δέκα ημέρες, με δηλώσεις των πολιτικών αρχηγών και συνεχή σχετικά δημοσιεύματα στον Τύπο, αλλά ήδη ακούγονταν απόψεις και εντός του Λαϊκού Κόμματος να μην πέσει η οικουμενική κυβέρνηση για τα σημειώματα, καθώς αυτό θα δυσαραστούσε την κοινή γνώμη και όλο το πολιτικό κόστος θα το εισέπραττε το Λαϊκό Κόμμα.¹³ Ο Μεταξάς εργαζόταν πυρετωδώς για έναν συμβιβασμό, ενώ σε συνάντησή τους πρότεινε στον Τσαλδάρη να μην επιμένει στην τιμωρία του Μανέτα για να μην πέ-

σει η κυβέρνηση.¹⁴ Η κρίση εκτονώθηκε στη συνεδρίαση του υπουργικού συμβουλίου της 28ης Ιανουαρίου χάρη σε συμβιβαστική πρόταση του Μεταξά,¹⁵ σύμφωνα με την οποία αφαιρέθηκε για έναν μήνα από τον Μανέτα η διοίκηση του Α΄ Σώματος Στρατού, κάτι που πάντως θεωρήθηκε από τον αντιβενιζελικό Τύπο ως πολιτική νίκη της επιμονής του Τσαλδάρη και όχι ως επιτυχής συμβιβαστικός ελιγμός του Μεταξά.¹⁶

Επίσης, η κυβέρνηση αποφάσισε ομόφωνα να διεξαχθούν ανακρίσεις στην αρμόδια υπηρεσία και στους αξιωματικούς που συμμετείχαν στη σύνταξη των δελτίων πληροφοριών. Πάντως ο αντιβενιζελικός Τύπος κατήγγειλε ότι οι σχετικές ανακρίσεις που διεξήχθησαν από τον υποστράτηγο Ζαφείριο Παπαθανασίου, γνωστό βενιζελικό αξιωματικό, ήταν προσχηματικές, αφού όσοι ανακρίνονταν δεν έδιναν όρκο, ενώ δεν τηρούσαν καν πρακτικά.¹⁷ Στις ανακρίσεις όσοι αξιωματικοί προσέρχονταν επέμεναν ότι

δεν υπήρχε τίποτε αντικανονικό στα σημειώματα, αλλά αυτά είχαν συνταχθεί βάσει των στρατιωτικών κανονισμών. Ο Θεοδοσόπουλος περιέγραψε τον ρόλο του στη σύνταξη των σημειωμάτων ως καθαρά διεκπεραιωτικό, αφού έλαβε τις πληροφορίες από διάφορες υπηρεσίες και τις συνέταξε σε ένα απόρρητο σημείωμα το οποίο διακίνησε βάσει του κανονισμού, ενώ δεν είχε καμία υποχρέωση να διασταυρώσει το περιεχόμενό τους.

Από τα υπάρχοντα στοιχεία είναι σαφές ότι οι βενιζελικοί πολιτικοί αρχηγοί δεν είχαν εμπλοκή στη δράση των υποτυπωδών μυστικών υπηρεσιών του στρατού, ούτε στη σύνταξη των σημειωμάτων. Αντίθετα, η δημοσίευση των σημειωμάτων τους έφερε σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση, καθώς τους παρουσίασε ανήμπορους να επιβληθούν στους βενιζελικούς αξιωματικούς, κρίσιμο πολιτικό ζητούμενο για την εποχή εκείνη, που ήταν και ευρύτερη λαϊκή απαίτηση.

Τα σημειώματα του Α΄ Σώματος Στρατού, όπως φαίνεται από τις υπάρχουσες ενδείξεις, ήταν μάλλον μια σχετικά ανώδυνη προβολή των βενιζελικών αξιωματικών, ενδεικτική όμως των διαθέσεών τους, καθώς είχαν δυσανεχθεί από τη μελετούμενη λύση του αποτακτικού και την πιθανή επαναφορά αντιβενιζελικών αξιωματικών στο στράτευμα. Πρόσθετη απόδειξη γι' αυτό αποτελεί και το τελικό πόρισμα των ανακρίσεων του υποστράτηγου Παπαθανασίου. Εκτός από την εξόφθαλμη προσπάθεια συγκάλυψης, καθώς ουσιαστικά αθώωνε όλους τους εμπλεκόμενους ως δήθεν εύπιστους και παρασυρόμενους από φήμες, το πόρισμα έφτανε στο σημείο να προβαίνει σε πολιτικές φανερά αντιπειθαρχικές τοποθετή-

σεις, αναφέροντας ότι η αναταραχή στον στρατό προερχόταν από το εκκρεμές του πολιτειακού ζητήματος, το οποίο μπορούσε να οδηγήσει ακόμη και σε *επικίνδυνα απρόοπτα*.¹⁸

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Ανδρέας Μιχαλακόπουλος υπουργός Εξωτερικών, Κωνσταντίνος Αγγελόπουλος υπουργός Δικαιοσύνης, Παναγιώτης Τσαλδάρης υπουργός Εσωτερικών, Αθανάσιος Αργυρός υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γεώργιος Καφαντάρης υπουργός Οικονομικών, Γεώργιος Μερκούρης υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Ιωάννης Μεταξάς υπουργός Συγκοινωνιών, Αλέξανδρος Παπαναστασίου υπουργός Γεωργίας, Μιχαήλ Κύρκος υπουργός Υγιεινής Προνοίας & Αντιλήψεως, Αλέξανδρος Μαζαράκης υπουργός Στρατιωτικών, Αλέξανδρος Κανάρης υπουργός Ναυτικών, Αναστάσιος Μπακάλμπασης υφυπουργός Γεωργίας. Βλ. ιστοσελίδα Γενικής Γραμματείας.
- 2 Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων*, τόμ. Α΄, Αθήνα, 1999, σ. 350· *Καθημερινή*, 16 Ιαν.1927. Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων Προεδρίας της Κυβέρνησης, <https://gslegal.gov.gr/?p=964>, ημερομηνία ανάκτησης: 24 Ιανουαρίου 2022.
- 3 *Σκριπ*, 17 Ιαν. 1927.
- 4 *Σκριπ*, 18 Ιαν. 1927.
- 5 *Βραδυνή*, 17 Ιαν. 1927.
- 6 *Σκριπ*, 30 Ιαν. 1927.
- 7 Ιωάννης Μεταξάς, *Το προσωπικό του ημερολόγιου*, τόμ. Γ2, εκδ. Γκοβόστη, χ.χ., σ. 505.
- 8 *Πρωία*, 18 Ιαν. 1927.
- 9 *Καθημερινή*, 17 Ιαν. 1927.
- 10 *Πρωία*, 18 Ιαν. 1927.
- 11 *Καθημερινή*, 21 Ιαν. 1927.
- 12 *Πρωία*, 26 Ιαν. 1927
- 13 *Καθημερινή*, 18 Ιαν. 1927, άρθρο: «Η κρίσις».
- 14 *Σκριπ*, 28 Ιαν. 1927.
- 15 *Βραδυνή*, 28 Ιαν. 1927· Ι. Μεταξάς, *Το προσωπικό του ημερολόγιου*, τόμ. Γ2, ό.π., σ. 506.
- 16 Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων*, ό.π., τόμ. Α΄, σ. 350.
- 17 *Σκριπ*, 21 Ιαν. 1927.
- 18 *Σκριπ*, 28.1.1927.

Ο Ιωάννης Β. Δασκαρόλης είναι ιστορικός, υποψήφιος διδάκτωρ Σύγχρονης Ιστορίας του Πανεπιστημίου Νεάπολης Πάφου.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΝΟΡΜΑΝΔΙΑ

Η ελληνική συμμετοχή στην D-Day του 1944

«Οι συμβουλές είναι κάτι το πολύ σπάνιο για τους Έλληνες, διότι είμαστε παντογνώστες και τις συμβουλές δεν τις ακούμε, ούτε τις συζητούμε. Γι' αυτό τον λόγο και δεν δίνονται».

Θεόδωρος Λυμπεράκης, ναύαρχος ε.α.

ΤΟΥ ΛΕΥΤΕΡΗ ΚΑΝΤΖΙΝΟΥ

Το 1944 ήταν το έτος καμπή για τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Στη θάλασσα των Φιλιππίνων και στις Μαριάνες Νήσους οι αμερικανικές δυνάμεις προκάλεσαν στρατηγικής σημασίας ήττες στον αυτοκρατορικό στόλο της Ιαπωνίας, ενώ στο ανατολικό μέτωπο η λήξη της πολιορκίας του Λένινγκραντ συμβόλισε την οριστική ανακοπή της γερμανικής εισβολής στα σοβιετικά εδάφη. Πλέον οι δυτικοί σύμμαχοι ετοιμάζονταν για μία δεύτερη και πιο άρτια σχεδιασμένη απόβαση σε ευρωπαϊκό έδαφος για την περικύκλωση του Γ΄ Ράιχ. Η πρώτη απόβαση, η επιδρομή στη Διέπη τον Αύγουστο του 1942, είχε στεφθεί με πλήρη αποτυχία. Όμως στις 6 Ιουνίου του 1944 πραγματοποιήθηκε η μεγαλύτερη απόβαση στα παγκόσμια χρονικά της στρατιωτικής ιστορίας. Στη Μεγάλη αυτή Ημέρα του Πολέμου, όπως χαρακτηρίστηκε, συμμετείχαν και Έλληνες. Ένα μικρό τμήμα του ελληνικού πολεμικού ναυτικού και ομο-

γενείς από τις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν εκεί. Η ενδεχόμενη απουσία τους δεν θα άλλαζε το αποτέλεσμα του εγχειρήματος, αλλά η παρουσία τους ήταν μία ακόμη επιβεβαίωση του ηρωικού φρονήματος των Ελλήνων, που πολέμησαν για το ιδανικό της ελευθερίας μακριά από την πατρίδα για την πατρίδα. Η πολύ λίγο γνωστή συμμετοχή των Ελλήνων στην απόβαση στη Νορμανδία, καθώς και οι προσωπικές ιστορίες ορισμένων από τους ήρωες αυτούς περιγράφονται στη συνέχεια.

Η απόβαση

Ο σκοπός της απόβασης στη Νορμανδία ήταν η δημιουργία ενός προγεφυρώματος από το οποίο συμμαχικά στρατεύματα θα μπορούσαν να διοχετευθούν στην ηπειρωτική Ευρώπη.¹ Κατ' αυτό τον τρόπο θα δημιουργούνταν ένα δυτικό πολεμικό μέτωπο, που θα ανακούφιζε τους Σοβιετικούς από την ασφυκτική πίεση που δέχονταν στα ανατολικά. Το εγχείρη-

μα πέτυχε και οι γερμανικές δυνάμεις κυκλώθηκαν.

Οι Σύμμαχοι επέλεξαν ως τόπο της απόβασής τους την ακτή της Νορμανδίας στη βόρεια Γαλλία, μήκους 80 χιλιομέτρων. Η περιοχή αυτή χωρίστηκε επί χάρτου σε πέντε τομείς, όπου θα δρούσαν ξεχωριστά διαφορετικές στρατιωτικές δυνάμεις. Αυτοί οι πέντε τομείς (ουσιαστικά επρόκειτο για ισάριθμες διαδοχικές παραλίες) έφεραν τις κωδικές ονομασίες (από τα δυτικά προς τα ανατολικά) Γιούτα, Όμαχα, Γκολντ, Τζούνο και Σορντ. Στις δύο πρώτες θα εφορμούσαν Αμερικανοί, ενώ στις υπόλοιπες τρεις θα δρούσαν Βρετανοί με την επικουρία Καναδών. Οι δυσκολίες ήταν πάρα πολλές. Το γερμανικό αμυντικό τείχος του Ατλαντικού θεωρούνταν απόρρητο

(ναρκοθετημένα παράλια και πανίσχυρες οχυρωματικές θέσεις) και οι καιρικές συνθήκες ήταν σχεδόν πάντοτε δυσμενείς, ενώ τα έντονα παλιρροιακά φαινόμενα καθιστούσαν την όποια πολεμική δραστηριότητα ακόμη πιο επισφαλή.

Τελικά, το βράδυ της 5ης Ιουνίου 1944 το εγχείρημα της απόβασης ξεκίνησε. Πρώτα έλυσαν κάβους τα ναρκαλιευτικά σκάφη. Η αποστολή τους ήταν να δημιουργήσουν θαλάσσιους διαδρόμους στη Μάχη απενεργοποιώντας τις νάρκες που είχαν ποντίσει οι Γερμανοί για την προστασία των υπό κατοχή γαλλικών ακτών. Η ώρα ήταν 22:00 μ.μ. Σχεδόν τα μεσάνυχτα ξεκίνησαν και οι πρώτοι αεροπορικοί βομβαρδισμοί των Συμμάχων. Μόλις δέκα λεπτά μετά τα μεσάνυχτα οι πρώτοι αλεξιπτωτιστές πάτησαν

Ομάδα Αμερικανών αλεξιπτωτιστών κρατά ως λάφυρο μία ναζιστική σημαία. Στα αριστερά αυτού που την κρατά βρίσκεται ο μικρόσωμος ήρωας Έντι Λάμπρος. Η φωτογραφία έγινε πρωτοσέλιδο στους *New York Times*, αλλά δύο ημέρες αργότερα ο Λάμπρος σκοτώθηκε, δίχως να γνωρίζει ότι είχε γίνει λαϊκός θρύλος στις ΗΠΑ.

το πόδι τους επί του γαλλικού εδάφους. Στις 04:00 π.μ. της 6ης Ιουνίου Αμερικανοί στρατιώτες απελευθέρωσαν την πρώτη γαλλική κωμόπολη, τη Σεντ Μερ Εγκλίζ. Στις 05:30 π.μ. τα συμμαχικά πλοία ξεκίνησαν τους βομβαρδισμούς των γερμανικών φυλακίων στις νορμανδικές ακτές. Στις 06:30 π.μ. οι πρώτοι Αμερικανοί στρατιώτες αποβιβάστηκαν στην ακτή. Μέχρι τις 10:00 π.μ. της ίδιας ημέρας ο δυτικότερος τομέας από τους πέντε ήταν εξ ολοκλήρου υπό τον έλεγχο των Αμερικανών. Το μεσημέρι αμερικανικά στρατεύματα κυριεύσαν και τη δεύτερη από τα δυτικά παραλία, ξεκινώντας σταδιακά να εισχωρούν προς την ενδοχώρα.

Τα επόμενα είκοσι πέντε μερόνυχτα σφοδρές μάχες έλαβαν χώρα στη νορ-

μανδική ακτή. Οι παραλίες βάφτηκαν κόκκινες από το αίμα χιλιάδων νεαρών ανδρών. Η μεγαλύτερη σφαγή έγινε στον τομέα Όμαχα (δεύτερος από τα δυτικά). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι εκεί ένας μόνο Γερμανός πυροβολητής, ο Χάιν Σέβερλο, θέρισε περίπου 2.000 Αμερικανούς στρατιώτες κατά τις πρώτες εννιά ώρες της απόβασης. Συνολικά οι συμμαχικές απώλειες ξεπέρασαν τις 12.000 ψυχές, ενώ οι αντίστοιχες γερμανικές ανήλθαν στους 4.000-6.000 νεκρούς στρατιώτες.

Την 1η Ιουλίου 1944 οι Σύμμαχοι έλεγχαν μία λωρίδα της νορμανδικής ακτής μήκους 80 χλμ. και βάθους μέχρι 25 χλμ. το μέγιστο. Το προγεφύρωμα ανάμεσα στη Μεγάλη Βρετανία και στη δυτική Ευρώπη είχε πλέον δημιουργηθεί. Περίπου 1.000.000 άνδρες και περισσότερα

Ο ομογενής Νικόλαος Μπούρας, που ως πιλότος βομβαρδιστικών αεροσκαφών κατάφερε καίρια πλήγματα στις γερμανικές οχυρώσεις επί της παραλίας Γιούτα. ΔΕΞΙΑ: Ο Σαμ Μπούρας, μεγαλύτερος αδελφός του Νικόλαου, που έλαβε μέρος στη μάχη των Αρδεννών και σκοτώθηκε σε γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης.

από 180.000 στρατιωτικά οχήματα είχαν αποβιβαστεί στην κατεχόμενη από τα ναζιστικά στρατεύματα ηπειρωτική Ευρώπη. Συνολικά για την πραγματοποίηση του σχεδίου κατάληψης των ακτών της βόρειας Γαλλίας συμμετείχαν περισσότεροι από 3.000.000 άνδρες. Από αυτούς σχεδόν οι 200.000 ήταν μέλη των πληρωμάτων των 7.000 πολεμικών πλοίων που βρίσκονταν στα στενά της Μάγχης.

Η μεγαλύτερη απόβαση στην παγκόσμια στρατιωτική ιστορία στέφθηκε με επιτυχία. Ακολούθησε η θρυλική μάχη της Νορμανδίας, που διήρκεσε σχεδόν 50 ημέρες και είχε ως αποτέλεσμα τα συμμαχικά στρατεύματα να διέλθουν τον ποταμό Σηκουάνα και να δημιουργήσουν το δυτικό μέτωπο. Οι νεκροί στρατιώτες ξεπέρασαν το μισό εκατομμύριο και από τα δύο στρατόπεδα (~227.000 Σύμμαχοι και 290.000-530.000 Γερμανοί). Ο ανώτατος στρατιωτικός διοικητής τόσο στην απόβαση όσο και στη μάχη της Νορμανδίας ήταν ο Αμερικανός στρατηγός Ντουάιτ Αϊζενχάουερ. Ο διοικητής των χερσαίων συμμαχικών δυνάμεων στη μάχη της Νορμανδίας (επιχείρηση Όβερλορντ) ήταν ο Αμερικανός στρατηγός Μπέρναρντ Μοντγκόμερι και ο επικεφαλής των ναυτικών επιχειρήσεων (επιχείρηση Ποσειδώνας) ήταν ο Βρετανός ναύαρχος Μπέρτραμ Ράμσεϊ. Στο αντίπαλο στρατόπεδο ο επικεφαλής της άμυνας στη Νορμανδία ήταν ο στρατάρχης Έρβιν Ρόμελ και στη μάχη της Νορμανδίας ο στρατάρχης Γκερτ φον Ρούνττεντ.

Το ελληνικό ναυτικό

Μετά την κατάληψη της Ελλάδας από τις γερμανικές δυνάμεις και την εγκαθίδρυση της τριπλής κατοχής (από τη Γερμανία, την Ιταλία και τη Βουλγαρία) η νόμιμη κυβέρνηση φυγαδεύτηκε από την Κρήτη προς την Αίγυπτο στις 24 Μαΐου 1941 με

Ο τριανταεπτάχρονος ομογενής Ευθύμιος Τσιμικλής ήταν από τους πρώτους στρατιώτες που αποβιβάστηκαν στη Νορμανδία.

τελικό προορισμό το Λονδίνο, έχοντας κάνει μία ενδιάμεση στάση στο Κέιπ Τάουν της Νότιας Αφρικής. Επικεφαλής της παρέμενε ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄, με πρωθυπουργό τον Εμμανουήλ Τσουδερό έως τις 14 Απριλίου 1944, οπότε εκείνος παραιτήθηκε λόγω αδυναμίας ελέγχου των ερίδων στο στράτευμα. Νέος πρωθυπουργός ορίστηκε ο Σοφοκλής Βενιζέλος, ο οποίος όμως παραιτήθηκε ύστερα από δύο εβδομάδες ελπίζοντας πως με αυτό τον τρόπο θα κατεύναζε την ανταρσία που είχε ξεσπάσει από στρατιωτικούς φίλα προσκείμενους στο ΕΑΜ. Τέλος, και κατόπιν παρέμβασης των Βρετανών, νέος πρωθυπουργός ανέλαβε ο Γεώργιος Παπανδρέου (26 Απριλίου 1944-3 Ιανουαρίου 1945), ο οποίος δημιούργησε κυβέρνηση εθνικής ενότητας, με τη συμμετοχή εκπροσώπων όλων των πολιτικών οργανώσεων. Παρόμοια πορεία ακολούθησε

Το σχέδιο απόβασης των συμμαχικών δυνάμεων στη Νορμανδία.

και ένα μεγάλο τμήμα του ελληνικού στρατού (όσοι στρατιωτικοί δεν αιχμαλωτίστηκαν και όσοι αργότερα κατάφεραν να διαφύγουν από την κατεχόμενη χώρα), που έκτοτε συμμετείχε σε ηρωικές μάχες στο πλάι των Συμμάχων (στη βόρεια Αφρική, στην Ιταλία, στα Δωδεκάνησα, και αλλού).

Αντιστοίχως έπραξε και το πολεμικό ναυτικό (τότε βασιλικό ναυτικό). Κατά τη διάρκεια του ελληνογερμανικού πολέμου υπέστη μεγάλες απώλειες από τις αεροπορικές (κυρίως) επιδρομές του εχθρού (τουλάχιστον 25 πλοία βυθίστηκαν ή τέθηκαν εκτός δράσης λόγω ζημιών). Μετά την ήττα της χώρας αποφασίστηκε ο εναπομείνας στόλος να μεταφερθεί και αυτός στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, αφενός για να μην πέσει στα χέρια του εχθρού και αφετέρου για να επικουρήσει τις συμμαχικές δυνάμεις. Στο επόμενο χρονικό διάστημα ενισχύ-

θηκε με νέα πλοία, τα οποία παραχώρησε η βρετανική κυβέρνηση και επανδρώθηκαν με ελληνικά πληρώματα. Έτσι, το ελληνικό πολεμικό ναυτικό διέθετε 44 σκάφη, η δράση των οποίων ήταν ποικίλη και σπουδαία. Από τον Ατλαντικό μέχρι τον Ινδικό ωκεανό ελληνικά πλοία μάχονταν τον εχθρό, ενώ στη Μεσόγειο συμμετείχαν στις συμμαχικές αποβάσεις στη Σικελία και στη νότια Γαλλία, καθώς και στις μάχες για την απελευθέρωση των Δωδεκανήσων. Επιπλέον, τα ελληνικά πλοία (εμπορικά και πολεμικά) συμβόλιζαν κάτι ακόμη πιο σπουδαίο. Ήταν το μοναδικό τμήμα ελεύθερης ελληνικής «γης», όταν η χώρα στέναζε υπό την τριπλή κατοχή.

Η κορβέτα Κριεζής II

Μεταξύ των πλοίων που δάνεισε η Μεγάλη Βρετανία στο ελληνικό πολεμικό ναυτικό ήταν και τέσσερις κορβέτες (τύπος

πολεμικού πλοίου μικρού μεγέθους, που έχει κυρίως συνοδευτικό ρόλο). Αυτές ήταν τα αδελφά πλοία Αποστόλης II, Κριεζής II, Σαχτούρης II και Τομπάζης II (τα τρία πρώτα ναυπηγήθηκαν το 1940 και το τελευταίο έναν χρόνο αργότερα). Όλα παραχωρήθηκαν προσωρινά στο ελληνικό πολεμικό ναυτικό το 1943 και όλα έγραψαν τη δική τους ιστορία στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

Εν προκειμένω, στα τέλη του 1943 ο τότε πλωτάρχης Δημήτρης Κιοσσές ορίστηκε κυβερνήτης της κορβέτας Κριεζής, έχοντας υπό τις διαταγές του 85 άτομα πλήρωμα. Σχεδόν στο σύνολό τους οι ναύτες που επάνδρωσαν το πλοίο ήταν νεαροί Έλληνες εθελοντές της διασποράς και πολλοί που είχαν διαφύγει από την κατεχόμενη χώρα. Αυτοί δεν είχαν προηγούμενη πολεμική εμπειρία ή δεν σχετίζονταν με τη ναυτοσύνη (προπολεμικά ήταν ζαχαροπλάστες, δικηγόροι, λογιστές, έμποροι, τραπεζικοί υπάλληλοι, και λοιπά) και γι' αυτό ο Κιοσσές ζήτησε μία περίοδο περίπου 40 ημερών προκειμένου να εκπαιδεύσει το πλήρωμά του. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι μεταξύ των εθελοντών ναυτών ήταν και οι κατοπινοί μεγαλοεφοπλιστές Καρούσης, Μίχαλος και Νιάρχος.

Στις 27 Δεκεμβρίου 1943 το πλήρωμα του Κριεζή θεωρήθηκε έτοιμο και εντάχθηκε στην υπηρεσία του βρετανικού στόλου ως συνοδευτικό των νηοπομπών που κινούνταν στον βόρειο Ατλαντικό. Γενικά οι καιρικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή είναι αρκετά κακές, αλλά ειδικά ο χειμώνας του 1943-1944 ήταν από τους πιο βαρείς. Πάγοι είχαν κατακλύσει τον ωκεανό και η καθημερινή χιονόπτωση είχε μετατρέψει τον Κριεζή σε μηχανοκίνητο παγόβουνο. Η καθημερινότητα του πληρώματος, που καταγόταν από μεσογειακό περιβάλλον και δεν διέθετε ναυτική εμπειρία, ήταν

ένας άθλος, πολλώ δε μάλλον όταν ο πλους πραγματοποιούνταν σε συνθήκες πολέμου.

Τον Ιανουάριο του 1944 η πρώτη αποστολή του Κριεζή ήταν η συνοδεία μιας νηοπομπής στη Νέα Γη (το βορειοανατολικό άκρο του Καναδά), όπου το πλοίο έπεσε σε σφοδρή θαλασσοταραχή. Τον επόμενο μήνα ακολούθησε η δεύτερη αποστολή του. Δέκα πολεμικά σκάφη, μεταξύ των οποίων και το υπό ελληνική διοίκηση Τομπάζης, συνόδευσαν μια άλλη νηοπομπή, αποτελούμενη από περισσότερα από 100 εμπορικά πλοία. Στο ταξίδι αυτό οι Λύκοι του Ντένιτς (στολίσκος γερμανικών υποβρυχίων υπό τη διοίκηση του ναύαρχου Καρλ Ντένιτς) κατάφεραν να βυθίσουν δύο συμμαχικά σκάφη, ενώ ο Κριεζής παρέμεινε αλώβητος.

Στα τέλη Μαΐου ο Κριεζής ελλιμενίστηκε για να του τοποθετηθεί νέος πολεμικός εξοπλισμός. Την ίδια περίοδο ο κυβερνήτης παρέλαβε έναν φάκελο με τη σήμανση «Αυστηρώς Απόρρητο» και με την εντολή να τον ανοίξει στις 3 Ιουνίου. Πράγματι, έτσι έγινε. Η διαταγή περιείχε πληροφορίες για την επιχείρηση Ποσειδών (η κωδική ονομασία του ναυτικού σχεδίου απόβασης στη Νορμανδία). Ο Κριεζής, μαζί με ένα ακόμη βρετανικό σκάφος, έπρεπε να συνοδεύσει δέκα αμερικανικά αρματαγωγά που θα μετέφεραν μοτοσικλέτες και στρατιώτες της 50ής βρετανικής μεραρχίας πεζικού (Northumberland). Επρόκειτο για ένα επίλεκτο στρατιωτικό σώμα, που θα συμμετείχε στο πρώτο κύμα της συμμαχικής εισβολής. Ο Κριεζής τοποθετήθηκε επικεφαλής της νηοπομπής. Θα ακολουθούσαν οκτώ μεταγωγικά πλοία, που θα ρυμουλκούσαν ισάριθμα αποβατικά σκάφη, ενώ οπισθοφυλακή τέθηκε ένα βρετανικό συνοδευτικό.

Τις μικρές ώρες της D-Day η νηοπομπή

με επικεφαλής τον Κριεζή έλυσε κάβους από τη Λευκή Νήσο (απέναντι από το λιμάνι του Πόρτσμουθ). Όλα τα πλοία τηρούσαν σιγή ασυρμάτου για να μην εντοπιστούν από τον εχθρό. Προπορεύονταν

συμμαχικά ναρκαλιευτικά, που δημιουργούσαν θαλάσσιους διαδρόμους απενεργοποιώντας τις ποντισμένες νάρκες. Στα νερά της Μάγχης επικρατούσε έντονη θαλασσοταραχή και είχε απλωθεί

Το αντιτορπιλικό Ύδρα IV. Βυθίστηκε στις 22 Απριλίου 1941, έπειτα από σφοδρό βομβαρδισμό της γερμανικής αεροπορίας κοντά στη νησίδα Λαγούσα του Σαρωνικού. Μεταξύ των νεκρών ήταν ο κυβερνήτης, αντιπλοίαρχος Θεόδωρος Πεζόπουλος, ο ύπαρχος, πλωτάρχης Λάμπρος Βλαχάβας, 2 ακόμη αξιωματικοί, 12 υπαξιωματικοί και 26 ναυτοδίοποι. Μεταξύ των διασωθέντων του πληρώματος ήταν και ο Θεόδωρος Λυμπεράκης, που τρία χρόνια αργότερα πολέμησε στη Νορμανδία. ΚΑΤΩ: Η κορβέτα Κριεζής στο Λίβερπουλ τον Νοέμβριο του 1943. Διακρίνονται ο κυβερνήτης, Δημήτρης Κιοσσές, και ο ύπαρχος, Γρηγόρης Παυλάκης.

πυκνή ομίχλη. Αναγκαστικά λοιπόν η ταχύτητα των πλοίων ήταν πολύ μικρή, εφόσον μάλιστα έπρεπε να ρυμουλκούν και τα αποβατικά σκάφη.

Στις 05.30 π.μ. τα μεγάλα συμμαχικά πλοία παρατάχθηκαν σε μία απόσταση 4-5 μιλίων από την ακτή και άρχισαν να βομβαρδίζουν τις χερσαίες αμυντικές θέσεις των Γερμανών, παρέχοντας κάλυψη στα αποβατικά σκάφη. Ο Κριεζής έφτασε στο προκαθορισμένο σημείο περί τις 07:00 π.μ., οπότε τα αποβατικά συνέχισαν μόνα τους τη μικρή αλλά και πιο επικίνδυνη πορεία τους μέχρι την ακτή. Όταν ο Κριεζής έφτασε στο προκαθορισμένο σημείο, και παρά τη θαλασσοταραχή, τον πλησίασε ένα βρετανικό καταδρομικό και του έστειλε σήμα καιρетиισμού. Κυβερνήτης του ήταν ένας Βρετανός σύνδεσμος στην Ελλάδα την περίοδο του ελληνοϊταλικού πολέμου, που όταν είδε τη γαλανόλευκη δίπλα του θέλησε να αποδώσει τη δέουσα τιμή.

Οι επικρατούσες καιρικές συνθήκες ήταν τόσο κακές, που η ορατότητα από τα πλοία προς τη στεριά ήταν από ελάχιστη έως αδύνατη. Λίγο μετά τις 07:00 π.μ., όταν η ομίχλη διαλύθηκε για λίγες στιγμές, το πλήρωμα του Κριεζή αντίκρισε με δέος τον χαλασμό που επικρατούσε στην ακτή. Τα αποβατικά άνοιγαν τους καταπέλτες τους και οι στρατιώτες ξεχύνονταν προς τη στεριά. Εκατοντάδες από αυτούς δεν κατάφεραν να πατήσουν το πόδι τους στο χερσαίο έδαφος. Η εντολή ήταν κάθε μισή ώρα να πραγματοποιείται και από ένα κύμα απόβασης στρατιωτών. Αυτό σήμαινε ότι κανένα σκάφος δεν θα έπρεπε να σταματήσει ή να ανακόψει ταχύτητα για να περισυλλέξει τους ναυαγούς, τους τραυματίες ή τους νεκρούς. Ο σκοπός της αποστολής έπρεπε να επιτευχθεί πάση θυσία. Αυτή είναι η φρίκη του πολέμου.

Το ευτύχημα, αν μπορεί να ειπωθεί

κάτι τέτοιο υπ' αυτές τις συνθήκες, ήταν ότι οι ελληνικές κορβέτες ήταν πλοία μικρού μεγέθους, οπότε δεν προκάλεσαν το ενδιαφέρον των γερμανικών βομβαρδιστικών. Ο κύριος στόχος των αμυνόμενων ήταν τα καταδρομικά και τα αποβατικά σκάφη. Τελικά, λίγο πριν σβήσει και το τελευταίο φως της ημέρας, η γερμανική αεροπορία επιχείρησε μια ύστατη προσπάθεια αναχαίτισης της απόβασης, επιτιθέμενη εναντίον και των μικρών συνοδευτικών πλοίων. Ωστόσο ο Κριεζής και ο Τομπάζης αμύνθηκαν επιτυχώς με την αντιαεροπορική τους άμυνα. Όταν ύστερα από ώρες συγκρούσεων ο κυβερνήτης Κιοσσές πληροφορήθηκε την κατάληψη του τομέα Γκολντ (η κεντρική παραλία από τις πέντε), αναφώνησε με ανακούφιση «Χριστός Ανέστη», οπότε και το πλήρωμα άρχισε να ζητωκραυγάζει.

Τα αποβατικά σκάφη συνεχώς πηγαινοέρχονταν μεταφέροντας στρατιώτες και πολεμικό υλικό από τα μεταγωγικά πλοία προς τη στεριά. Η διαδικασία αυτή κράτησε αρκετές ώρες. Όταν τα μεταγωγικά σκάφη άδειασαν, όλα μαζί τα πλοία επέστρεψαν στις βρετανικές βάσεις, όπως ακριβώς είχαν φτάσει στις γαλλικές ακτές, και επανέλαβαν το δρομολόγιο. Τις επόμενες ημέρες ο Κριεζής συνόδευσε άλλες τρεις νηοπομπές από τα λιμάνια του Πόρτσμουθ και του Φάλμουθ. Στα μέσα του μήνα το πλοίο αποσύρθηκε για επισκευές, αλλά έπειτα από λίγες ημέρες έλυσε και πάλι τους κάβους του, για να λάβει μέρος σε εννέα ακόμη αμερικανικές νηοπομπές.

Η κορβέτα Τομπάζης II

Το αδελφό πλοίο του Κριεζή που έλαβε μέρος στην απόβαση ήταν η κορβέτα Τομπάζης II, με κυβερνήτη τον πλωτάρχη Γιώργο Παναγιωτόπουλο. Τα πληρώματα και των δύο κορβετών εκπαιδεύτηκαν

μαζί τον Νοέμβριο του 1943 και στην D-Day του 1944 ανέλαβαν να φέρουν σε πέρας παρόμοιες αποστολές. Ο Τομπάζης απέπλευσε από το Πόρτσμουθ συνοδεύοντας νηοπομπές στις νορμανδικές ακτές, ενώ στη συνέχεια έκανε το δρομολόγιο κυρίως μεταξύ της Κορνουάλης (νοτιοδυτικό άκρο της Μεγάλης Βρετανίας) και του Σαουθάμπτον. Στα μέσα του Ιουνίου παρομοίως αποσύρθηκε για επισκευές και λίγες ημέρες αργότερα διεξήγε ανθυποβρυχιακές περιπολίες στα ανοιχτά του λιμανιού του Χερβούργου.

Ανάμεσα στα δύο πληρώματα υπήρχε ένας ανταγωνισμός, που αρχικά ήταν στο πλαίσιο των αστεϊσμών. Μεταπολεμικά ωστόσο ορισμένοι από το πλήρωμα του Κριεζή θέλησαν να εκμεταλλευτούν την αναμφισβήτητη πατριωτική και ηρωική τους δράση, στηριζόμενοι όμως σε αχρείαστες αναλήθειες. Ενδεικτικά αναφέρθηκε ότι ο Κριεζής δέχτηκε επίθεση από γερμανικά πλοία και για να αποφύγει τη συμπλοκή αναγκάστηκε να εισέλθει σε θαλάσσιο χώρο με νάρκες. Κάτι τέτοιο όμως δεν συνέβη, σύμφωνα με το ημερολόγιο του πλοίου, αλλά ούτε συζητήθηκε μεταξύ των πληρωμάτων εκείνες τις ημέρες. Παρομοίως, σε κατοπινά δημοσιεύματα αναφέρεται λανθασμένα ότι ο τότε ναύτης Στάθης Παπαστατικός, με καταγωγή από το Καστελόριζο, συμμετείχε στην απόβαση στη Νορμανδία ως μέλος του πληρώματος του ελληνικού αντιτορπιλικού Ναυαρίνον. Όμως το εν λόγω πλοίο, που παραχωρήθηκε προσωρινά στο ελληνικό πολεμικό ναυτικό από τη Μεγάλη Βρετανία (πρώην ΗΜSEcho) τον Απρίλιο του 1944, δρούσε στη Μεσόγειο, αναλαμβάνοντας διαφορετικές πολεμικές αποστολές.

Οι προσωπικές ιστορίες

Γενικότερα η συμμετοχή του ελληνικού πολεμικού ναυτικού στην απόβαση στη

Ο Θεόδωρος Λυμπεράκης με τον βαθμό του υποπλοίαρχου. ΚΑΤΩ: Ο σηματοφόρος του Κριεζή Ντίμης Ματάλας (αριστερά) και ο έφεδρος σηματοφόρος Σταύρος Νιάρχος.

Νορμανδία δεν είναι ευρέως γνωστή. Ακόμη λιγότερο γνωστές είναι οι προσωπικές εμπειρίες ορισμένων εκ των πληρωμάτων των δύο κορβετών, κάποιες από τις οποίες προκαλούν συγκίνηση. Σχετικά με τους δύο κυβερνήτες, ο Δημήτρης Κιοσσές ανήλθε στο ανώτατο αξίωμα της ναυτικής ιεραρχίας, διατελώντας αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού (Α/ΓΕΝ) και αρχηγός της Ανατολικής Μεσογείου (COMED EAST) την περίοδο 1961-1963. Τιμήθηκε από το ελληνικό κράτος δύο φορές με το μετάλλιο του Πολεμικού Σταυρού Γ΄ τάξης και πέθανε σε ηλικία 80 ετών, το 1985. Αντιστοίχως, ο κυβερνήτης του Τομπάζη, Γεώργιος Παναγιωτόπουλος, διετέλεσε Α/ΓΕΝ και COMED EAST κατά τα έτη 1959-1961 και υπήρξε ο κύριος συντάκτης κανονισμών του πολεμικού ναυτικού που παρέμειναν σε ισχύ για περισσότερες από τέσσερις δεκαετίες. Τέλος τιμήθηκε από το ελληνικό κράτος με την απονομή τεσσάρων μεταλλίων και απεβίωσε σε ηλικία 80 ετών, το 1985.

Ιδιαίτερα συγκινητική είναι η ιστορία του τότε ύπαρχου του Κριεζή, του μόλις 19 ετών Γρηγόρη Παυλάκη. Εκείνη τη χρονική περίοδο ο πατέρας του Παυλάκη, που εργαζόταν στο εμπορικό ναυτικό, είχε αποκλειστεί στο Παρίσι. Όταν λοιπόν πληροφορήθηκε ότι ο γιος του συμμετείχε στην απόβαση στη Νορμανδία, άρπαξε ένα ποδήλατο, μην έχοντας άλλο μεταφορικό μέσο, και ξεκίνησε για τις ακτές της βόρειας Γαλλίας. Έλπιζε πως θα κατάφερνε να βρει τον γιο του και να τον προστατεύσει, αλλά δεν υπολόγισε ότι θα βρισκόταν στο μέσο μιας από τις πιο σφοδρές μάχες του πολέμου... Ο δεκαεννιάχρονος τότε Γρηγόρης, γνωστός στη γενέτειρά του, την Κρήτη, ως καπετάν Γρηγόρης, έπεσε στο πάνθεον των αθανάτων σε ηλικία 95 ετών, τον Ιανουάριο του 2017. Τιμήθηκε με 15 μετάλλια,

μεταξύ των οποίων και αυτό της Λεγεώνας της Τιμής από το γαλλικό κράτος.

Μεταξύ του πληρώματος του Κριεζή ήταν και ο εικοσιτριάχρονος τότε ανθυποπλοίαρχος Κλεάνθης Ζερβός από την Κάλυμνο. Την περίοδο της δικτατορίας των συνταγματαρχών (1967-1974) ο Ζερβός υποβιβάστηκε και ουσιαστικά τέθηκε σε αργία, ενώ αργότερα ακολούθησε πολιτική καριέρα, εκλεγόμενος δύο φορές βουλευτής Δωδεκανήσων με το ΠΑΣΟΚ (1981 και 1985). Ο Ζερβός τιμήθηκε και αυτός με το παράσημο της Λεγεώνας της Τιμής και απεβίωσε σε ηλικία 84 ετών, το 2005.

Στον Τομπάζη υπηρετούσε και ο νεαρός τότε σημαιοφόρος Θεόδωρος Λυμπεράκης. Όταν ξέσπασε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος ήταν τριτοετής στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων, οπότε, και ύστερα από πολλές περιπέτειες, βρέθηκε στη Μάχη. Ο Λυμπεράκης έμελλε να γίνει ζωντανός θρύλος στον κύκλο του πολεμικού ναυτικού τόσο για τη δράση του, όσο και για τη σεμνότητά του. Όταν τον αποκαλούσαν ήρωα, εκείνος απαντούσε «βλακείες, το καθήκον μου έκανα», ενώ σχετικά με τη συμμετοχή του στην απόβαση στη Νορμανδία είχε πει χαρακτηριστικά: «Είδα όλες τις εκφάνσεις του πολέμου, είδα βομβαρδισμό ανηλεή, είδα πολυβολισμό άγριο, είδα τον θάνατο δίπλα μου, κολύμπησα, επέζησα. Αυτό το διάστημα των λίγων λεπτών ήταν όλη η ζωή στον πόλεμο, ό,τι συνέβαινε στον πόλεμο». Ο ναύαρχος ε.α. Λυμπεράκης πέθανε σε ηλικία σχεδόν 100 ετών, τον Νοέμβριο του 2021. Ήταν ο τελευταίος Έλληνας επιζών που είχε λάβει μέρος στην D-Day του 1944.

Ιδιαίτερη είναι και η ιστορία ενός ακόμη Έλληνα που βρέθηκε στις ακτές της βόρειας Γαλλίας. Πρόκειται για τον δεκαεξάχρονο τότε Δημήτρη Ανδριώτη, που ήταν ο νεαρότερος ναύτης του Το-

Η κορβέτα Τομπάζης ΙΙ.

μπάζη. Η καταγωγή του ήταν από τις Οινούσσες και εγκατέλειψε την κατεχόμενη χώρα για να υπηρετήσει ως εθελοντής στο πολεμικό ναυτικό. Οι προσωπικές του περιπέτειες ήταν παρομοίως ποικίλες, ώσπου βρέθηκε και αυτός στη Μάχη. Οι περιγραφές του για την ημέρα της απόβασης είναι συγκλονιστικές. Μεταπολεμικά εργάστηκε ως μάγειρας στο εμπορικό ναυτικό και ως εργάτης σε διάφορα εργοστάσια της Βρέμης και του Αμβούργου. Εξαιτίας των πολιτικών του πεποιθήσεων (ήταν «δηλωμένος Αριστερός») του απαγορεύτηκε η είσοδος στη χώρα για είκοσι χρόνια. Ωστόσο δεν είχε καλύτερη αντιμετώπιση και από τους ομοϊδεάτες συντρόφους του στη Γερμανία. Ο Ανδριώτης δεν κλήθηκε ποτέ σε κάποια τιμητική εκδήλωση για τη συμμετοχή του στην απόβαση στη Νορμανδία και δεν του απονεμήθηκε ποτέ κάποιο μετάλλιο. Ασχολήθηκε με την πεζογραφία και κατέστη περισσότερο γνωστός με το ψευδώνυμο Φάνης Φαντέμης. Τελικά απεβίωσε σε ηλικία 89 χρόνων, τον Μάιο του 2016. Ήδη από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας ο

Ανδριώτης είχε «προφητεύσει» και είχε προειδοποιήσει για ένα νέο, επικείμενο πολεμικό μέτωπο στην Ουκρανία.

Οι ομογενείς στην απόβαση

Τις πρώτες ημέρες της απόβασης 15.500 Αμερικανοί αλεξιπτωτιστές προσγειώθηκαν στη βόρεια Γαλλία. Ανάμεσα σε αυτούς και 155 στρατιώτες ελληνικής καταγωγής. Οι πρώτες ομάδες αυτών των μαχητών κατέπεσαν στην ενδοχώρα λίγες ώρες πριν από την έναρξη της απόβασης. Σκοπός τους ήταν να εξουδετερώσουν καίριες αμυντικές θέσεις των Γερμανών και να εποπτεύσουν την οργάνωση του εχθρού. Ανάμεσα σε αυτούς τους πρώτους αλεξιπτωτιστές ήταν και ο νεαρός ομογενής Έντι Λάμπρος από την κομητεία Κινγκς Κάουντι της Νέας Υόρκης, που υπηρετούσε στην 82η αερομεταφερόμενη μεραρχία. Η μονάδα του Λάμπρου προσγειώθηκε πίσω από τις εχθρικές γραμμές της παραλίας Ομάχα. Εκεί έλαβαν χώρα οι πιο σκληρές μάχες της D-Day. Κατά τις πρώτες ώρες της μάχης η ομάδα του Λάμπρου υπέστη μεγάλες απώλειες, αλλά τελικά τα κατάφερε. Κυ-

ρίευσε αρκετά καίρια σημεία της γερμανικής γραμμής, αποδυναμώνοντας την αμυντική ισχύ της. Σε μια στιγμή ανάπαυλας και χαράς για την επιτυχία της, η δεκαμελής ομάδα του Λάμπρου πόζαρε για έναν φωτογράφο των *New York Times* κρατώντας ως λάφυρο τη σημαία με τον αγκυλωτό σταυρό. Ο Λάμπρος ήταν στην πρώτη γραμμή και το κουρασμένο χαμόγελό του ενσάρκωνε την ελπίδα της επερχόμενης νίκης. Η φωτογραφία λήφθηκε στις 8 Ιουνίου και ύστερα από δύο ημέρες έγινε πρωτοσέλιδο στον αμερικανικό Τύπο. Ο Λάμπρος και οι σύντροφοί του αναδείχθηκαν σε λαϊκούς θρύλους στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στις 11 Ιουνίου οι γερμανικές δυνάμεις εξαπέλυσαν αντεπίθεση. Τα αμερικανικά βομβαρδιστικά αντέδρασαν, σε μια προσπάθεια αναχαίτισης των γερμανικών δυνάμεων. Ο Λάμπρος και η ομάδα του βρέθηκαν μεταξύ των διασταυρούμενων πυρών. Εκείνη την ημέρα ο Λάμπρος έχασε τη ζωή του, μην έχοντας καταφέρει να δει το πρωτοσέλιδο των *New York Times* και δίχως να έχει αντιληφθεί ότι είχε καταστεί λαϊκός ήρωας για τους Αμερικανούς. Μετά θάνατον τιμήθηκε με τρία μετάλλια και μέχρι σήμερα η σωρός του αναπαύεται στο τεράστιο Αμερικανικό Νεκροταφείο της Νορμανδίας, το Κολεβίλ σαρ Μερ.

Σύμφωνα με το όλο σχέδιο της D-Day, πριν ακόμη αποβιβαστούν οι στρατιώτες από τα σκάφη και πριν ακόμη καταπέσουν οι αλεξιπτωτιστές, δράση θα αναλάμβανε η συμμαχική αεροπορία, έχοντας ως αποστολή να φέρει καίρια πλήγματα στα βαριά αμυντικά όπλα των Γερμανών επί της ακτής. Πράγματι, ένα σμήνος αεροπορικών βομβαρδιστικών διατάχθηκε να πετάξει σε χαμηλό ύψος, ώστε να πλήξει τις ισχυρότερες αμυντικές θέσεις του εχθρού στην παραλία Γιούτα (ο δυτικότερος τομέας). Μεταξύ των πιλότων που συμμετείχαν σε αυτή

την αποστολή ήταν και ο Νικόλαος Μπούρας. Ο Μπούρας ήταν ο νεαρότερος γιος μιας πενταμελούς οικογένειας Ελλήνων μεταναστών. Γεννήθηκε στο Πόντιακ του Μίσιγκαν και μεγάλωσε στο Σικάγο, ενώ σε ηλικία 22 ετών κατατάχθηκε στο αμερικανικό αεροπορικό σώμα στρατού των ΗΠΑ (1942) και έκτοτε συμμετείχε σε δεκάδες αεροπορικές επιχειρήσεις. Την D-Day ήταν πλοηγός μεσαίου μεγέθους βομβαρδιστικού B-26 και υπό τις οδηγίες του η μοίρα του κατάφερε να καταστρέψει τα σημαντικότερα γερμανικά πυροβολεία του τομέα του. Οι ακριβείς βομβαρδισμοί του είχαν ως αποτέλεσμα τα αποβατικά στρατεύματα που κατέφθασαν στην παραλία Γιούτα να υποστούν τις λιγότερες απώλειες (200 στρατιώτες) την πρώτη ημέρα της απόβασης, συγκριτικά με το τι συνέβη στους υπόλοιπους τομείς. Μέχρι το τέλος του 1945 ο Μπούρας, ως πλοηγός μικρών και μεσαίου μεγέθους βομβαρδιστικών αεροσκαφών (A-26 και B-26 αντίστοιχα), είχε συμμετάσχει σε 44 αεροπορικές αποστολές επί του ευρωπαϊκού πολεμικού θεάτρου. Την ίδια χρονιά όμως ο πρεσβύτερος αδελφός του, Σαμ, που συμμετείχε στη μάχη των Αρδεννών (Δεκέμβριος 1944-Ιανουάριος 1945), συνελήφθη και βρήκε τραγικό θάνατο σε στρατόπεδο αιχμαλώτων. Μεταπολεμικά ο Μπούρας ανέπτυξε σημαντική επιχειρηματική δράση και αναδείχθηκε σε έναν από τους πιο επιτυχημένους βιομήχανους χάλυβα στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ποτέ όμως δεν ξέχασε την ταπεινή καταγωγή του, δωρίζοντας εκατομμύρια δολάρια σε φιλανθρωπικές οργανώσεις. Συνολικά τιμήθηκε με 14 μετάλλια, απέκτησε το προσωνύμιο «ο άνθρωπος από ατσάλι» και απεβίωσε σε ηλικία 93 ετών, το 2013.

Χάρη στους επιτυχημένους αεροπορικούς βομβαρδισμούς, στους οποίους συμμετείχε και ο Μπούρας, η αμερικανική

κή 4η μεραρχία πεζικού κατάφερε να υποστεί μικρές απώλειες κατά την απόβαση της στην παραλία Γιούτα. Μεταξύ αυτών των στρατιωτών ήταν και δύο αδέρφια ελληνικής καταγωγής, ο τριανταεπτάχρονος Ευθύμιος και ο τριανταενάχρονος Γεώργιος Τσιμικλής. Ο Ευθύμιος ήταν μάχιμος στρατιώτης και αποβιβάστηκε στη Νορμανδία την πρώτη ημέρα των επιχειρήσεων. Ο Γεώργιος υπηρέτούσε ως τεχνικός στον τομέα των πληροφοριών της 4ης μεραρχίας. Ο Ευθύμιος Τσιμικλής απεβίωσε σε ηλικία 89 ετών, το 1996, ενώ ο αδελφός του πιθανολογείται ότι πέθανε λίγο μεγαλύτερος των 80 ετών, στα τέλη της δεκαετίας του 1980.

Η D-Day του 1944 ήταν το μεγαλύτερο αποβατικό εγχείρημα στα παγκόσμια χρονικά της στρατιωτικής ιστορίας. Μία τεράστια αρμάδα πλοίων και σμήνη αεροπλάνων, που αν πετούσαν ταυτόχρονα θα έκρυβαν τον ήλιο, έπρεπε να συντονιστούν με τέτοιο τρόπο ώστε ένας πολυεθνικός στρατός χιλιάδων ανδρών να μεταφερθεί με ασφάλεια από τις ακτές της Μεγάλης Βρετανίας σε αυτές της βόρειας Γαλλίας. Και, φυσικά, όλα αυτά έπρεπε να συμβούν υπό άκρα μυστικότητα, ώστε ο εχθρός να παραπλανηθεί και να μη συγκεντρώσει τη μεγαλύτερη ισχύ του στο σημείο της απόβασης.

Η απόβαση στη Νορμανδία πέτυχε και η 6η Ιουνίου 1944 χαρακτηρίστηκε ως η Μεγάλη Ημέρα του Πολέμου. Το αποτέλεσμα αυτό δεν θα διέφερε εάν δεν συμμετείχαν και Έλληνες στρατιώτες, ούτε καθορίστηκε από τη συμμετοχή των Ελλήνων. Όμως η παρουσία και Ελλήνων σε αυτή την ιστορική ημέρα ήταν μια ψηφίδα για την οποία η Ελλάδα μπορεί να αισθάνεται υπερήφανη. Νέα παιδιά που

με ιδανικό την ελευθερία δεν δίστασαν ούτε στιγμή να πολεμήσουν μακριά από την πατρίδα για την πατρίδα και τίμησαν τη χώρα τους. Έτσι, οι δύο πυλώνες του συμμαχικού άξονα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μεγάλη Βρετανία, ενέταξαν την Ελλάδα στις χώρες που πρωταγωνίστησαν στην απελευθέρωση της Ευρώπης από τις εθνικοσοσιαλιστικές δυνάμεις του χιτλερισμού. Απέραντα νεκροταφεία νεαρών ηρώων εκτείνονται στις ακτές της Νορμανδίας, υπενθυμίζοντας τη φρίκη του πολέμου και επιβεβαιώνοντας την αρχαία ρήση «ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Η απόβαση στη Νορμανδία, με κωδική ονομασία επιχείρηση Ποσειδών, ήταν η συμμαχική απόβαση στα παράλια της Γαλλίας, που έλαβε χώρα στις 6 Ιουνίου 1944, μέρα γνωστή και ως D-Day.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- «Ο τελευταίος εν ζωή Έλληνας επιζών της Απόβασης στη Νορμανδία», εκπομπή *Με αρετή και τόλμη*, 3 Ιουνίου 2018.
- Θανάσης Κατσικίδης, «Ο θρύλος του πολεμικού ναυτικού ναύαρχος ε.α. Θεόδωρος Λυμπεράκης», *Politically Incorrect*, 15 Δεκεμβρίου 2020.
- Μαργαρίτα Πουρνάρα, «Οι 155 Έλληνες και η απόβαση της Νορμανδίας», εφ. *Η Καθημερινή*, 14 Ιουλίου 2001.
- Peter Caddick-Adams, *Sand and Steel. A new history of D-Day*, Hutchinson, Λονδίνο, 2019.
- National Archives: WWII Enlistment Records: 1938-1946.
- The Washington "OXI DAY" Foundation.
- Νίκος Χειλάς, «Ανδριώτης Δημήτρης, με τον "Τομπάζη" στην απόβαση της Νορμανδίας», εφ. *Το Βήμα*, 5 Ιουνίου 2014.

Ο Λευτέρης Καντζίνος είναι συγγραφέας, ιστορικός ερευνητής.

15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Η ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΟΥ ΙΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΘΕΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ Ι. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ

ΣΤΙΣ 7 Απριλίου 1939 ο κόσμος πληροφορούνταν έκπληκτος την κατάληψη της Αλβανίας από τη φασιστική Ιταλία, χωρίς την εκδήλωση της παραμικρής αντίστασης. Πριν από έναν μήνα ακριβώς ο Χίτλερ είχε καταλάβει την Τσεχοσλοβακία και 15 ημέρες μετά προσάρτησε το Μέμελ στο γερμανικό Γ΄ Ράιχ.

Μία από τις παραπάνω ημερομηνίες,

για να μην αναφερθούμε στην κατάληψη της Αυστρίας στις 13 Μαρτίου 1938 από τη Γερμανία, όφειλε να ορίσει η Ιστορία ως τυπική έναρξη του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου και όχι τις 3 Σεπτεμβρίου 1939, όταν η Αγγλία και η Γαλλία κήρυξαν τον πόλεμο κατά της Γερμανίας για την επίθεσή της στην Πολωνία δύο ημέρες πριν (1 Σεπτεμβρίου 1939). Απλούστατα μέχρι τις 3 Σεπτεμβρίου 1939 οι Αγγλογάλλοι

Ο υπουργός Εξωτερικών της Ιταλίας Γκαλεάτσο Τσιάνο φθάνει την 1η Μαΐου 1939 στο αεροδρόμιο των Τιράνων. Στα αριστερά του ο διοικητής της ιταλικής αεροπορίας στην Αλβανία και ο στρατηγός Αλφρέντο Γκουτσόνι, διοικητής του εκστρατευτικού σώματος στην Αλβανία.

εφάρμοζαν την πολιτική του «κατευνασμού», ελπίζοντας ότι μ' αυτή θα ικανοποιούσαν τον Χίτλερ, ο οποίος θα σταματούσε εκεί. Απατήθηκαν όμως. Με τον «κατευνασμό» τους αποχαλίνωσαν τον Χίτλερ, ο οποίος, από την πλευρά του, νόμιζε πως θα ήταν ελεύθερος να ολοκληρώσει τα επεκτατικά σχέδιά του.

Η κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία δημιούργησε νέα προβλήματα εθνικής ασφάλειας στην Ελλάδα. Μέχρι τότε ο εξωτερικός κίνδυνος για την Ελλάδα άκουγε στο όνομα Βουλγαρία, που ακολουθούσε πολιτική αναθεώρησης της συνθήκης ειρήνης που είχε υπογράψει μετά την ήττα της στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Γι' αυτό και τα οχυρωματικά έργα, η περίφημη γραμμή Μεταξά, απέβλεπαν στην αντιμετώπιση του βουλγαρικού κινδύνου κατά της Θράκης και της ανατολικής Μακεδονίας.

Τα σύνορα προς την Αλβανία ήταν ανοχύρωτα από την ελληνική πλευρά, γιατί η χώρα αυτή δεν είχε στρατιωτική δύναμη που θα μπορούσε να απειλήσει την Ελλάδα. Η κατάληψη όμως της Αλβανίας από την Ιταλία και η εν συνεχεία υπαγωγή της χώρας στο ιταλικό στέμμα σήμανε συναγεμώ για την τότε ελληνική κυβέρνηση, η οποία άρχισε αμέσως την κατασκευή πολλών μικρών οχυρωματικών και αμυντικών έργων.

Τρεις ημέρες μετά την ιταλική απόβαση στην Αλβανία η κυβέρνηση της Ρώμης παρέσχε διαβεβαιώσεις φιλίας και ειρηνικών σχέσεων με την Ελλάδα.

Παρ' όλα αυτά, η αγγλική και η γαλλική κυβέρνηση έκριναν σκόπιμο να εγγυηθούν την ανεξαρτησία της Ελλάδας και της Ρουμανίας. Καθώς όμως στις 5 Ιουνίου 1940 ο Χίτλερ επιτέθηκε στη Γαλλία και ύστερα από 5 ημέρες ο Μουσολίνι μπήκε στον πόλεμο στο πλευρό του Βερολίνου –επιδιώκοντας και επιτυχάνοντας να καταλάβει τη Νίκαια– και 20

ημέρες μετά η Γαλλία κατέρρευσε, η προς την Ελλάδα γαλλική εγγύηση δεν υπήρχε πλέον.

Όλο το καλοκαίρι του 1940 η Ιταλία επιδιόταν σε σειρά επεισοδίων εις βάρος της Ελλάδας, με κορυφαίο τη βύθιση του εύδρομου Έλλη στην Τήνη την ημέρα της Παναγίας (15 Αυγούστου). Έκτοτε η επίθεση κατά της Ελλάδας κυοφορούνταν στον αρρωστημένο εγκέφαλο του Μουσολίνι και αναζητούνταν απ' αυτόν η ευκαιρία. Του δόθηκε στις 9 Οκτωβρίου 1940, με την κατάληψη της Ρουμανίας από τη Γερμανία.

Ο Μουσολίνι οργίστηκε για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον διότι θεωρούσε ότι η Ρουμανία μπορούσε να περιληφθεί στη σφαίρα επιρροής του, επειδή ήταν και λατινογενής χώρα σε κάποιο βαθμό, και δεύτερον διότι ο Χίτλερ, αν και σύμμαχός του, δεν τον είχε ενημερώσει προηγουμένως.

Η έκπληξη από τον Μουσολίνι

Ο Ιταλός δικτάτορας αποφάσισε να ανταμείψει τον Χίτλερ για τη ρουμανική έκπληξή του με δική του έκπληξη: την εισβολή στην Ελλάδα. Συγκάλεσε γι' αυτό συνεδρίαση του ιταλικού πολεμικού συμβουλίου στο Παλάτσο Βενέτσια την Τρίτη, 15 Οκτωβρίου 1940. Στη σύσκεψη μετείχαν ο ντούτσε (αρχηγός) Μπενίτο Μουσολίνι, ο κόμης Γκαλεάτσο Τσιάνο (υπουργός Εξωτερικών), ο στρατάρχης Πιέτρο Μπαντόλιο (αρχηγός του Γενικού Επιτελείου), ο στρατηγός Ουμπάλντο Σοντού (υφυπουργός Πολέμου), ο Φρανσέσκο Τζιακομόνι (γενικός τοποτηρητής-διοικητής της Αλβανίας), ο στρατηγός Μάριο Ροάτα (αρχηγός του Επιτελείου Στρατού) και ο στρατηγός Βισκόντι Πράσκα, επικεφαλής των ιταλικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Αλβανία και της εναντίον της Ελλάδας εκστρατείας.

Κατά τη σύσκεψη κρατήθηκαν πρα-

κτικά από τον αντισυνταγματάρχη Τρομπέτι.

Τα πρακτικά δημοσιεύθηκαν για πρώτη φορά στην ιταλική εφημερίδα *Il Tempo* στις 18 Ιουλίου 1944. Έκτοτε αναδημοσιεύθηκαν στην ελληνική γλώσσα δύο ή τρεις φορές.

Στη συνέχεια παρατίθενται τα κυριότερα σημεία των πρακτικών σε ελεύθερη απόδοση:

Μουσολίνι: Σας κάλεσα για να καθορίσουμε τη διεξαγωγή, σε γενικές γραμμές, των κατά της Ελλάδας επιχειρήσεων που αποφάσισα.

Σε πρώτη φάση πρέπει να καταληφθεί η απέναντι των Ιονίων Νήσων ακτή και, από τα νησιά, η Ζάκυνθος, η Κεφαλληνία και η Κέρκυρα [αυτό σήμαινε κατάληψη ολόκληρης σχεδόν της Δυτικής Ελλάδας, από την Ήπειρο και τη δυτική Αιτωλοακαρνανία μέχρι την Ηλεία και τη Μεσσηνία], αλλά και η Θεσσαλονίκη. Έτσι θα βελτιώσουμε τις θέσεις μας στη Μεσόγειο έναντι των Άγγλων.

Σε δεύτερη φάση θα ακολουθήσει η κατάληψη όλης της Ελλάδας, ώστε να

παραμείνει στην πολιτικο-οικονομική ζώνη επιρροής μας.

Η ημερομηνία κατά την οποία θα πρέπει να εκδηλωθεί η επίθεσή μας δεν μπορεί να βραδύνει ούτε κατά μία ώρα πέραν της 26ης Οκτωβρίου.

Την επιχείρηση κατά της Ελλάδας τη βασάνισα στη σκέψη μου και την αποφάσισα πριν ακόμη και από την έναρξη του πολέμου [πριν δηλαδή από τις 3 Σεπτεμβρίου 1939, ιδού λοιπόν ότι η κατάληψη της Αλβανίας είχε άμεση σχέση με την κατά της Ελλάδας επίθεση ενάμιση χρόνο αργότερα].

Μετά την κατάληψη της Ρουμανίας η Βουλγαρία ενισχύθηκε και μπορεί κάλλιστα να αποτελέσει πiónι στη σκακιέρα μας. Όσο με αφορά, θα κάνω όλες τις ενέργειες ώστε η Σόφια να κατανοήσει ότι δεν πρέπει να χάσει τη μοναδική ευκαιρία που της παρουσιάζεται να καταλάβει τη Μακεδονία και να αποκτήσει διέξοδο στη θάλασσα.

Ως προς τη Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία, αποκλείω να αναμιχθούν.

Ο Μπενίτο Μουσολίνι με στρατηγούς του παρακολουθεί παρέλαση κατά την Ημέρα του Στρατού το 1940. Διακρίνονται αριστερά ο Πιέτρο Μπαντόλιο και δεύτερος από δεξιά ο Ουμπάλντο Σοντού.

Τι λέει ο τοποτηρητής μας στην Αλβανία επ' αυτού;

Τζιακομόνι: Στην Αλβανία περιμένουν με αγωνία την ημέρα εκδήλωσης της επίθεσής μας. Τέτοιος είναι ο ενθουσιασμός, που τελευταία παρατηρήθηκε κάμψη του διότι σημειώνεται καθυστέρηση στην εκδήλωση της επιχείρησης [μιλώντας εδώ ο Τζιακομόνι για ενθουσιασμό στην Αλβανία εννοεί τους εκεί Ιταλούς της πολιτικής και στρατιωτικής διοίκησης και όχι τον αλβανικό λαό, όπως προκύπτει και από τη συνέχιση της εκ μέρους του ενημέρωσης του Μουσολίνι και του πολεμικού συμβουλίου].

Τζιακομόνι [συνεχίζει]: Η κοινή γνώμη [εννοεί στην Αλβανία] είναι αδιάφορη. Ως προς τους Έλληνες, πληροφορούμαστε από πράκτορές μας ότι ενώ προ διμήνου δεν φαίνονταν διατεθειμένοι να προβάλουν σοβαρή αντίσταση, τώρα παρουσιάζονται αποφασισμένοι να αντισταθούν [λέγοντας «προ διμήνου» ο Τζιακομόνι εννοεί τις 15 Αυγούστου 1940, με τον τορπιλισμό της Έλλης, που είναι σαφές ότι πείσωσε τους Έλληνες και καλύβδωσε τη θέλησή τους να αντισταθούν άμυνα κατά των Ιταλών].

Η αγγλική βοήθεια

Τζιακομόνι [συνεχίζει]: Το ζήτημα έχει σχέση και με τη βοήθεια θα έχουν οι Έλληνες από τους Άγγλους.

Μουσολίνι: Αποκλείω απολύτως την αποστολή στρατιωτικών βρετανικών δυνάμεων. Και η βρετανική αεροπορία δεν νομίζω ότι θα έχει διαθέσιμες δυνάμεις.

Τζιακομόνι: Το μόνο που με φοβίζει είναι η μερική μόνο κατάληψη της Ελλάδας από μας, οπότε οι Άγγλοι θα μπορούσαν από τις βάσεις που διαθέτουν στην υπόλοιπη χώρα να βομβαρδίσουν τη νότια Ιταλία και την Αλβανία.

Η ελληνική πολεμική αεροπορία δεν

μας φοβίζει, διότι αποτελείται μόνο από 144 αεροσκάφη.

Μουσολίνι: Ποια είναι η ψυχολογία του ελληνικού λαού;

Τζιακομόνι: Πολύ χαμηλή.

Τσιάνο: Πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ πληθυσμού και ιθύνουσας τάξης. Η τελευταία είναι αγγλόφιλη και καλλιεργεί πνεύμα αντίστασης. Ο πληθυσμός είναι αδιάφορος.

Μουσολίνι: Ο λόγος στον στρατιωτικό διοικητή των δυνάμεών μας στην Αλβανία.

Πράσκα: Έχουμε προετοιμάσει την επίθεση εναντίον της Ηπείρου για τις 26 Οκτωβρίου. Οι οίωνοί φαίνονται άριστοι. Οι εκεί ελληνικές δυνάμεις υπολογίζονται σε 30.000 άνδρες και η γεωγραφία της Ηπείρου είναι τέτοια που δεν επιτρέπει τη χρησιμοποίηση στρατού, καθώς από τη μια πλευρά είναι η θάλασσα και από την άλλη μια στενή ορεινή αδιάβατη λωρίδα, γεγονός που καθιστά εύκολη την εκ μέρους μας περικύκλωση του εχθρού και την κατάληψη της περιοχής σε 10-15 ημέρες.

Έχουμε προετοιμάσει την επίθεση μέχρι και την τελευταία λεπτομέρεια και η συντριβή των εκεί ελληνικών στρατευμάτων θεωρείται βέβαιη.

Η κατοχή του λιμένα της Πρέβεζας είναι αναγκαία για τη βελτίωση των θέσεών μας. Επίσης πρέπει να λάβουμε υπόψη μας την περίοδο των βροχών, που αρχίζει σε μερικές εβδομάδες και θα μας δημιουργήσει δυσχέρειες.

Μουσολίνι: Γι' αυτό η επίθεση πρέπει να επισπευσθεί.

Πράσκα: Το ηθικό του στρατού μας στην Αλβανία είναι άριστο και ο ενθουσιασμός μέγας, μέχρι σημείου να παρατηρείται ανυπομονησία μεταξύ αξιωματικών και στρατιωτών για την ταχύτερη εκδήλωση της επίθεσης.

Μουσολίνι: Πόσο στρατό έχετε;

Πράσκα: 70.000 άνδρες περίπου, εκτός από τις ειδικές μονάδες. Η υπεροχή μας έναντι του εχθρού είναι δύο προς ένα. Η μόνη ανησυχία μου έχει σχέση με τη βοήθεια που θα δοθεί στον εχθρό από την αγγλική αεροπορία, διότι η ελληνική αεροπορία είναι άνευ σημασίας. Επίσης, λόγω των καιρικών συνθηκών, έχω επιφυλάξεις για το μέτωπο της Θεσσαλονίκης.

Μουσολίνι: Η επίθεση κατά της Θεσσαλονίκης είναι πολύ σημαντική, προκειμένου να αποκλείσουμε στους Άγγλους τη δυνατότητα να τη μετατρέψουν σε βάση τους.

Πράσκα: Εν τοιαύτη περιπτώσει χρειαζόμαστε χρόνο. Ίσως δύο με τρεις μήνες, διότι η Θεσσαλονίκη απέχει από το Δυρράχιο –όπου θα αποβιβαστούν οι δυνάμεις μας– 300 χιλιόμετρα.

Μουσολίνι: Πρέπει να εμποδίσουμε τους Άγγλους να αποβιβάσουν δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη, στέλνοντας εκεί δύο μεραρχίες μας, γεγονός που θα μπορούσε να προκαλέσει το ενδιαφέρον της

Βουλγαρίας για επέμβασή της κατά της Ελλάδας.

Η προβοκάτσια

Πράσκα: Προκειμένου να βαδίσουμε κατά της Αθήνας πρέπει να καταλάβουμε την Ήπειρο και το λιμάνι της Πρέβεζας.

Μουσολίνι: Παράλληλα πρέπει να επιχειρηθεί η κατάληψη της Ζακύνθου, της Κεφαλληνίας και της Κέρκυρας.

Πράσκα: Βεβαίως.

Μουσολίνι: Ποιο είναι το ηθικό των Ελλήνων στρατιωτών;

Πράσκα: Δεν τους αρέσει να πολεμούν.

Μουσολίνι: Ένα ζήτημα που πρέπει να ρυθμίσουμε είναι να δείξουμε ότι η επίθεσή μας ήταν αναπόφευκτη. Η δικαιολογία είναι ότι η Ελλάδα είναι σύμμαχος του εχθρού μας [της Αγγλίας], που έχει βάσεις σ' αυτήν και τις χρησιμοποιεί εναντίον μας. Χρειάζεται όμως και ένα επεισόδιο που θα μας δώσει την ευκαιρία να ισχυριστούμε ότι επεμβαίνουμε για να επιβάλουμε την τάξη.

Στις αρχές Απριλίου 1939 ο ιταλικός στρατός εισβάλλει στην Αλβανία. Στη φωτογραφία ιταλικά τεθωρακισμένα σε δρόμο του Δυρραχίου.

Τζιακομόνι: Μπορώ να οργανώσω στα σύνορα ένα επεισόδιο με Τσάμηδες.

Πράσκα: Έχουμε γαλλικά όπλα και βόμβες για να σκηνοθετήσουμε επεισόδιο.

Τσιάνο [προς τον Μουσολίνι]: Πότε θέλετε το επεισόδιο;

Μουσολίνι: Στις 24 [Οκτωβρίου].

Τσιάνο: Την ημέρα εκείνη θα γίνει το επεισόδιο.

Πράσκα: Έχουμε προετοιμαστεί έτσι ώστε να δημιουργηθεί η εντύπωση συντριπτικής νίκης μας επί του αντιπάλου.

Μουσολίνι: Να μη φεισθήτε ανθρωπινων απωλειών, αν και ενδιαφέρομαι για τη ζωή και του τελευταίου Ιταλού στρατιώτη. Το τονίζω αυτό, διότι υπάρχουν αρχηγοί που σταματούν μπροστά στο κόστος των απωλειών.

Πράσκα: Η διαταγή μου είναι τα τάγματα να επιτίθενται ακόμη και εναντίον μεραρχίας.

Μπαντόλιο: Εδώ υπάρχουν δύο ζητήματα. Το ένα είναι το ελληνικό και το άλ-

λο το αγγλικό. Η βοήθεια προς τους Έλληνες.

Οι Άγγλοι έχουν περισσότερα ενδιαφέρον για την Αίγυπτο παρά για την Ελλάδα, την οποία θα μπορούσαν να βοηθήσουν μόνο με την αεροπορία τους και όχι αποστέλλοντας στρατό σ' αυτήν.

Για τον λόγο αυτό πρέπει να συνδυάσουμε την επίθεσή μας κατά της Ελλάδας με ταυτόχρονη επίθεσή μας στη Μάρσα Ματρούχ, οπότε οι Άγγλοι θα βρεθούν σε δύσκολη θέση να αποσύρουν αεροσκάφη από την Αίγυπτο για να βοηθήσουν τους Έλληνες.

Ο Γκρατσιάνι [αρχηγός των ιταλικών δυνάμεων στην Αίγυπτο] θα μπορούσε να επιτεθεί στις 26 Οκτωβρίου.

Μουσολίνι: Νωρίτερα. Και να δείξουμε ότι δεν θα σταματήσουμε στη Μάρσα Ματρούχ. Εξάλλου η επιτυχία μας στην Αίγυπτο θα ενθάρρυνε τον στρατό μας στην Αλβανία. Οι δύο επιχειρήσεις πρέπει να συνδυαστούν. Να δοθεί όμως χρονική προτεραιότητα στην αιγυπτια-

Μέλη του αλβανικού κοινοβουλίου και ο στρατηγός Γκουτσόνι στην υποδοχή του Τσιάνο στο αεροδρόμιο των Τιράνων.

κή. Αν χαθεί η Αίγυπτος για την Αγγλία, η τελευταία θα περιέλθει σε κατάσταση κατάρρευσης, διότι η Ινδία είναι σε αναβρασμό και η βοήθεια από τη Νότια Αφρική θα καταστεί αδύνατη.

Μπαντόλιο: Όσον αφορά το ελληνικό ζήτημα αυτό καθ' εαυτό, για να καταλάβουμε την Ελλάδα πρέπει να καταλάβουμε και την Κρήτη και την Πελοπόννησο. Ως προς την επιχείρηση στην Ήπειρο, δεν θα πρέπει να συναντήσουμε μεγάλες δυσκολίες, έτσι όπως μας τα είπε ο Πράσκα. Εξάλλου έχουμε και την αεροπορία μας.

Ιταλική υπεροχή στον αέρα

Μουσολίνι: Θα χρησιμοποιήσουμε 400 αεροπλάνα.

Μπαντόλιο: Για να καταλάβουμε πάντως την Ελλάδα χρειαζόμαστε περίπου 20 μεραρχίες. Και στην Αλβανία έχουμε 9 και μία μεραρχία ιππικού. Νομίζω λοιπόν ότι χρειαζόμαστε τρεις μήνες ακόμη.

Ροάττα: Να αρχίσουμε με 11 μεραρχίες

και να επιταχύνουμε την αποστολή νέων στρατευμάτων, για να μη δείξουμε ότι δεν έχουμε διαθέσιμες δυνάμεις.

Μουσολίνι: Η επίθεση θα εκδηλωθεί στις 26 Οκτωβρίου και η Ήπειρος θα έχει καταληφθεί μέχρι 10 με 15 Νοεμβρίου. Από σήμερα μέχρι τότε έχουμε έναν μήνα για να στείλουμε περισσότερο στρατό.

Πράσκα: Αυτό θα εξαρτηθεί από την εξέλιξη της όλης επιχείρησης. Νέα στρατεύματα θα σταλούν μετά την κατάληψη ολόκληρης της Ηπείρου.

Μουσολίνι: Μετά την κατάληψη της Ηπείρου πώς αντιμετωπίζετε την κάθοδο προς την Αθήνα;

Πράσκα: Όχι δύσκολη. Πέντε με έξι μεραρχίες αρκούν.

Μπαντόλιο: Νομίζω ότι η προέλαση προς την Αθήνα επείγει περισσότερο από αυτήν προς τη Θεσσαλονίκη, αφού μάλιστα οι Άγγλοι δεν φαίνονται αποφασισμένοι να αποβιβαστούν στη Θεσσαλονίκη.

Στις αρχές Απριλίου 1939 ο διοικητής των ιταλικών δυνάμεων κατοχής, πευθύνεται στους συγκεντρωμένους κατοίκους του Δυρραχίου.

Ο Μουσολίνι συνοδευόμενος από τον στρατηγό Πιέτρο Μπαντόλιο επιθεωρεί στρατιωτική μονάδα στη Βεντιμίλια της βορειοδυτικής Ιταλίας τον Ιούνιο του 1940. ΔΕΞΙΑ: Ιταλικά βομβαρδιστικά σε αεροδρόμιο στο Δυτικό Μέτωπο στις 28 Ιουνίου 1940.

Τσιάνο: Πολύ περισσότερο μάλιστα που φαίνεται πιθανή βουλγαρική επέμβαση.

Ροάτα: Χρειάζεται πίεση και προς αυτή την περιοχή.

Μουσολίνι: Αρκούν δύο μεραρχίες;

Ροάτα: Μάλιστα.

Μουσολίνι: Το πράγμα ξεκαθαρίζει. Επίθεση σε Ήπειρο και Θεσσαλονίκη. Πιθανή βουλγαρική επέμβαση, προέλασή μας προς Αθήνα και κατάληψή της.

Πράσκα: Μετά την Αθήνα μπορούμε να επιτεθούμε στη Θεσσαλονίκη, πηγαίνοντας εκεί από την ελληνική πρωτεύουσα.

Μουσολίνι: Ποια είναι η απόσταση από το νοτιότερο σημείο της Ηπείρου μέχρι την Αθήνα;

Πράσκα: 250 χιλιόμετρα, μετρίου οδικού δικτύου.

Μουσολίνι: Πώς είναι το έδαφος;

Πράσκα: Ψηλοί και τραχείς λόφοι.

Μουσολίνι: Ποια είναι η κατεύθυνση των κοιλάδων;

Πράσκα: Προς την κατεύθυνση της Αθήνας.

Μουσολίνι: Σπουδαίο αυτό.

Ροάτα: Αυτό είναι αλήθεια, μέχρι ένα σημείο, διότι θα πρέπει να περάσουμε οροσειρά ύψους 2.000 μέτρων [εννοεί την Πίνδο – και δείχνει έναν χάρτη στον Μουσολίνι].

Πράσκα: Είναι εδάφη με πολλούς ημιονικούς δρόμους.

Μουσολίνι: Τους έχετε βαδίσει αυτούς τους δρόμους;

Πράσκα: Πολλές φορές.

Μουσολίνι: Πόσες μεραρχίες χρειάζεστε για να βαδίσουμε κατά της Αθήνας;

Πράσκα: Αρχικά, τρεις ορεινές. Από

Χάρτης της ιταλικής εισβολής στην Ελλάδα το 1940.

εκεί και μετά θα το δείξουν οι περιστάσεις. Οι δυνάμεις αυτές θα μπορούσαν να μεταφερθούν στο λιμάνι της Πρέβεζας [το κείμενο λέει Άρτας εκ λάθους] σε ένα βράδυ.

Μουσολίνι: Με ενδιαφέρει η ύπαρξη αλβανικής συνδρομής, τόσο σε τακτικό στρατό, όσο και σε συμμορίες.

Πράσκα: Έχουμε καταθέσει ήδη ένα σχέδιο. Μπορούμε να οργανώσουμε συμμορίες δυνάμει 2.500 με 3.000 ανδρών, καθοδηγούμενες από αξιωματικούς μας.

Τζιακομόνι: Υπάρχει πληθώρα αιτήσεων [από Τσάμηδες]. Αλλά δεν πρέπει να στείλουμε πολλούς, διότι είναι μουσουλμάνοι και υπάρχει ο φόβος να επιδοθούν σε πολυάριθμες εκδικητικές ενέργειες.

Μουσολίνι: Με τι όπλα εφοδιάζετε τις συμμορίες;

Πράσκα: Με ελαφρά μυδραβιοβόλα και βόμβες.

Μουσολίνι: Ποια είναι τα μέτρα σας στα σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία;

Πράσκα: Έχουμε δύο μεραρχίες και ένα τάγμα καραμπινιέρων, αλλά και πολλούς τελωνοφύλακες.

Μουσολίνι: Δεν νομίζω ότι θα εκδηλωθεί επίθεση από τη Γιουγκοσλαβία.

Πράσκα: Δεν φοβόμαστε τίποτα, διότι υπάρχουν φυλάκια τελωνοφυλάκων κάθε 500 με 600 μέτρα.

Οι Αλβανοί και η ιταλική επίθεση

Τζιακομόνι: Στην Αλβανία διαπιστώνεται επιθυμία κλήσης μερικών κλάσεων.

Μουσολίνι: Τι αποδίδει κάθε κλάση;

Τζιακομόνι: Περίπου 7.000 άνδρες.

Μουσολίνι: Χρειάζεται προσοχή. Δεν πρέπει να αγνοήσουμε τις δυνάμεις αυτές, αλλά και δεν πρέπει να υπερτιμήσουμε τη βοήθειά τους, ώστε να νομίζουν ότι αυτές κατέλαβαν την Ήπειρο. Η συμβολή τους στην εκστρατεία μας πρέπει

Χάρτης της ελληνικής αντεπίθεσης 1940-1941.

να είναι μικρή. Εγώ θα καλούσα δύο με τρεις κλάσεις.

Πρέπει να προσέξουμε επίσης την αντιαεροπορική άμυνα ώστε να αποφευχθούν βομβαρδισμοί των πετρελαιοφόρων περιοχών της Αλβανίας. Γι' αυτό πρέπει να τοποθετηθούν αποτελεσματικά αντιαεροπορικά μέσα.

Σοντού: Μερίμνησα να σταλούν τα 75 Skoda που πήραμε από τη Γερμανία.

Πράσκα: Για την άμυνα των Τιράνων έχουν διατεθεί μόλις δύο ομάδες [Skoda], ενώ για την άμυνα όλης της Αλβανίας είναι μόνο πέντε ομάδες.

Μουσολίνι: Απαιτούνται τουλάχιστον 100 αντιαεροπορικά πυροβόλα για όλη την Αλβανία. Να στείλετε τα Skoda και τα Airlikon.

Σοντού: Δεν τα έχουμε παραλάβει όλα. Μόλις φτάσουν, θα τα στείλω.

Μουσολίνι: Πρέπει να προστεθούν

και καταδιωκτικά αεροσκάφη για την άμυνα. Έχουμε αρκετά ευτυχώς, την 1η Οκτωβρίου υπήρχαν 87 στην Αλβανία, από τα οποία 52 αμέσως διαθέσιμα.

Τσιάνο: Το 14ο σμήνος είναι έτοιμο προς αποστολή στην Αλβανία.

Μουσολίνι: Οι λεπτομέρειες [για την επιχείρηση κατά της Ελλάδας] θα καθοριστούν από το Γενικό Επιτελείο. Ανακεφαλαιώνω: επίθεση στην Ήπειρο, πίεση στη Θεσσαλονίκη και, σε δεύτερη φάση, προέλαση στην Αθήνα.

Η σύσκεψη έληξε στις 12:30 ώρα.

Ιταλικές χίμαιρες

Από τη συζήτηση που έγινε στο πολεμικό συμβούλιο προκύπτουν αντιφάσεις, από τα ίδια πρόσωπα μάλιστα. Ο Τζιακομόνι, επί παραδείγματι, ενώ είπε ότι οι Έλληνες παρουσιάζονται αποφασισμένοι να αντισταθούν, στη συνέχεια, ερωτώμενος από

τον Μουσολίνι για την ψυχολογία του ελληνικού λαού, απάντησε ότι είναι πολύ χαμηλή. Δεκατρείς ημέρες αργότερα, όταν οι Έλληνες έσπευσαν στα κέντρα στρατολογίας για να καταταγούν και αναχωρούσαν για το μέτωπο με ενθουσιασμό, ο Ιταλός τοποτηρητής στην Αλβανία διαψευδότην απολύτως.

Μία άλλη αντίφαση ήταν του στρατηγού Πράσκα, που παρουσίαζε το έδαφος της Πίνδου και γενικά της Ηπείρου ως δυσμενές για τους Έλληνες. Και για τους Ιταλούς όμως ήταν εξίσου, αν όχι περισσότερο, δυσμενές.

Σε τέτοιο έδαφος η υπεροχή των Ιταλών έναντι των Ελλήνων, δύο προς ένα, εκμηδενιζόταν.

Ένα άλλο συμπέρασμα, που είχε σχέση βέβαια με την γκαγκστερική πολιτική φασιστικών ή ολοκληρωτικών καθεστώτων, αναφερόταν στις προκλήσεις (προβοκάτσιες) που στήνονταν από αυτά για να προωθήσουν τις επεκτατικές επιδιώξεις τους.

Ο ρόλος που είχαν σ' αυτό το παιχνίδι κατά της Ελλάδας οι Τσάμηδες της Ηπείρου είναι αποκαλυπτικός, όπως αποδείχθηκε και από τη συζήτηση που έγινε στο πολεμικό συμβούλιο.

Εντύπωση προκαλεί η αισιοδοξία του Μουσολίνι ότι η επιχείρηση στην Ήπειρο θα στεφόταν με επιτυχία, με την πλήρη κατάληψη της περιοχής μέχρι τις 10 ή 15 Νοεμβρίου. Από τις 13 Νοεμβρίου άρχισε η ιταλική υποχώρηση από τη γραμμή του ποταμού Καλαμά, και την επομένη, 14 Νοεμβρίου, άρχισε η ελληνική αντίθεση, που σε πέντε ημέρες έφερε τον ελληνικό στρατό εντός του αλβανικού εδάφους.

Από τη συζήτηση στο πολεμικό συμβούλιο προκύπτουν επίσης διαφωνίες ανώτατων στελεχών του στρατεύματος

ως προς την επάρκεια των χειρσαίων δυνάμεων, κυρίως, που είχαν διατεθεί από την ιταλική πλευρά, και τον χρόνο που χρειαζόταν για τη διεξαγωγή της επιχείρησης, με πιο προφανή από όλες εκείνη που εξέφρασε ο στρατάρχης Μπαντόλιο, ο οποίος αντικατέστησε τον Μουσολίνι μετά την εκ μέρους του, με τη στήριξη του Ιταλού βασιλιά, ανατροπή του αρχηγού του φασισμού τον Σεπτέμβριο του 1943.

Εντύπωση προκαλεί η διαβεβαίωση του Πράσκα ότι τους ημιονικούς δρόμους της Πίνδου είχαν βαδίσει πολλές φορές προηγουμένως στελέχη του ιταλικού στρατού, προφανώς κατάσκοποι. Το εγχείρημα αυτό πρέπει να άρχισε μετά τις 7 Απριλίου 1939, ή ίσως και λίγο νωρίτερα.

Τρεις ή τέσσερις ημέρες μετά τη σύσκεψη στο Παλάτσο Βενέτσια, η ημερομηνία της επίθεσης κατά της Ελλάδας μετατέθηκε για τη Δευτέρα, 28 Οκτωβρίου.

Στις 11:00 το πρωί της ημέρας εκείνης ο Μουσολίνι συναντήθηκε με τον Χίτλερ στον σιδηροδρομικό σταθμό της Φλωρεντίας και του ανακοίνωσε την ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδας, την οποία ο φίρερ του είχε συστήσει να αποφύγει, διότι δεν ήθελε, τουλάχιστον εκείνη την εποχή, επέκταση του πολέμου στα Βαλκάνια.

Αυτό, διότι φοβόταν πως η εμπλοκή της Ελλάδας στον πόλεμο θα την έβγαζε από την ουδετερότητά της και θα επέτρεπε στην Αγγλία να αποκτήσει βάσεις σ' αυτήν, από τις οποίες θα μπορούσε να προσβάλει τις πετρελαιοπηγές του Πλοέστι της Ρουμανίας, μίας από τις κύριες πηγές ανεφοδιασμού των ναζι στην επίθεσή τους κατά της Σοβιετικής Ένωσης.

Ο Τίτος Ι. Αθανασιάδης είναι δημοσιογράφος, ιστορικός, Μ.Α. University of London.

Ζήσε τη Δική σου
Φθινοπωρινή Ιστορία!

**Οικολογικές Πέτρες & Τουβλάκια
Επένδυσης Mathios stone.**

- ✓ Ελαφριές και σε **μεγάλη ποικιλία** σχεδίων & χρωμάτων.
- ✓ Τοποθετούνται με κόλλα εύκολα, **γρήγορα** και οικονομικά.
- ✓ Ιδανικές για **εσωτερικούς** και για **εξωτερικούς** τοίχους.
- ✓ Παράγονται από φυσικά υλικά & **δεν περιέχουν** επιβλαβείς ουσίες για τον άνθρωπο και το περιβάλλον.

MATHIOSstone

Νέο

Cervino Champagne

30 YEAR LIMITED
warranty

mathios.com

Ο 7ος στόλος εισέρχεται στα στενά της Ταϊβάν στις αρχές της δεκαετίας του 1950 για να αποτρέψει επίθεση στη Φορμόζα.

ΟΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΤΕΝΩΝ ΤΗΣ ΤΑΪΒΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΗΠΑ, ΚΙΝΑΣ ΚΑΙ ΦΟΡΜΟΖΑΣ

ΤΟΥ ΕΜΜΜΑΝΟΥΗΛ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗ

Μετά τη νίκη του Μάο ο Αμερικανός πρόεδρος Χάρι Τρούμαν αναγνώρισε την εθνικιστική κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Κίνας (ΔτΚ) στην Ταϊβάν ως εκπρόσωπο της Κίνας

και αρνιόταν κάθε συμμετοχή της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (ΛΔΚ) στον ΟΗΕ. Μάλιστα η στήριξη των Αμερικανών στους Κουαομιτάνγκ ήταν τόσο έντονη, που εύλογα γίνεται λόγος για «λόμπι της Κίνας», το οποίο επηρέαζε την αμερικανική εξωτερική πολιτική.

Με τη σειρά τους οι Κινέζοι στήριξαν τους κομμουνιστές της Βόρειας Κορέας, και το 1951 τα Ηνωμένα Έθνη χαρακτήρισαν τη ΛΔΚ εισβολέα στη Νότια Κορέα. Το σκεπτικό των Κινέζων ήταν πως οι Αμερικανοί θα μπορούσαν να επεκταθούν μετά την Κορέα και στην Κίνα, επαναφέροντας τους Κουαομιτάνγκ. Οι Αμερικανοί έφτασαν στο σημείο να μελετούν τη χρήση πυρηνικών πληγμάτων στη Βόρεια Κορέα και στην Κίνα, γεγονός που ήταν σε γνώση των Κινέζων. Στην ουσία ο εμφύλιος της Κορέας μετατράπηκε σε σύγκρουση Κίνας-ΗΠΑ. Ωστόσο στο εσωτερικό της Αμερικής δεν επικράτησε η άποψη του *Ντάγκλας Μακάρθουρ* να επιτεθούν και στην Κίνα –ακόμη και με πυρηνικά όπως προαναφέρθηκε– και τελικά ο εμφύλιος έληξε χωρίς τη στρατιωτική ήττα της ΛΔΚ.

Οι πρώτες κρίσεις

Η 1η κρίση

Η δεκαετία του 1950 σηματοδεύτηκε από τις δύο κρίσεις των στενών της Ταϊβάν. Οι κομμουνιστές της ΛΔΚ αποπειράθηκαν να καταλάβουν μικρά νησιά πλησίον της ηπειρωτικής Κίνας που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των εθνικιστών. Ενώ αρχικά ο Τρούμαν είχε ταχθεί κατά της αμερικανικής εμπλοκής σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης στα στενά της Ταϊβάν, ο προαναφερθείς εμφύλιος της Κορέας έκανε

τους Αμερικανούς να μεταβάλουν τη στάση τους. Οι ΗΠΑ τόνισαν ότι η ουδετερότητα των στενών της Φορμόζας ήταν υψηλής σημασίας γι' αυτές και ο 7ος στόλος κατέπλευσε στα στενά προκειμένου να αποτρέψει τη σύρραξη, και ιδίως να προστατέψει το νησί της Φορμόζας από επίθεση της ΛΔΚ. Τον Αύγουστο του 1954 οι εθνικιστές της Ταϊβάν άρχισαν να στρατιωτικοποιούν τα νησιά Κινμέν και Μάτσου, ενώ την ίδια στιγμή ο Τσου Εν Λάι δήλωσε ότι ο Κόκκινος Στρατός είχε σκο-

Στρατιώτες της Δημοκρατίας της Κίνας κατά την 1η κρίση των στενών στοιβάζουν πυρομαχικά στη νήσο Κινμέν, πολύ κοντά στην κινεζική ενδοχώρα, που όμως ανήκει στην Ταϊβάν.

πό να «ελευθερώσει» την Ταϊβάν. Παρά τις προειδοποιήσεις των Αμερικανών, οι Κινέζοι κομμουνιστές βομβάρδισαν τις θέσεις των εθνικιστών στα νησιά. Παρότι το Πεντάγωνο πρότεινε στον πρόεδρο *Ντουάιτ Αϊζενχάουερ* τη χρήση πυρηνικών κατά της Κίνας, ο τελευταίος αρνήθηκε, ενώ απέφυγε να εμπλέξει αμερικανικά στρατεύματα στη σύγκρουση.

Ωστόσο τον Δεκέμβριο του 1954 υπογράφηκε η αμοιβαία κινεζοαμερικανική αμυντική συνθήκη, με την οποία οι ΗΠΑ αναλάμβαναν την αμυντική προστασία της νήσου Φορμόζας, όχι όμως και των επίμαχων νησιών Κινμέν και Μάτσου. Ωστόσο η όξυνση της έντασης μετά την κατάληψη των νησιών Γιγιάνγκσαν από τη ΛΔΚ οδήγησε τον υπουργό Εξωτερικών *Τζον Φόστερ Ντάλες*, αλλά και αξιωματούχους του ναυτικού να αναφερθούν ξανά στην περίπτωση πυρηνικού χτυπήματος αλλά και επίθεσης με συμβατικά όπλα κατά της ΛΔΚ· η προοπτική αυτή δεν έβρισκε ωστόσο σύμφωνους τους συμμάχους των ΗΠΑ στο ΝΑΤΟ. Εντέλει οι Αμερικανοί επέλεξαν τη διπλωματική

οδό για την αποκλιμάκωση της κρίσης, καλώντας τις δύο πλευρές σε διαπραγματεύσεις, ενώ αντιστοίχως οι Κινέζοι της ΛΔΚ υπαναχώρησαν και δήλωσαν πρόθυμοι να διαπραγματευτούν το καθεστώς των νησιών.

Η πρώτη κρίση έληξε χωρίς ουσιαστικά να έχει διευθετηθεί το ζήτημα των νησιών. Στην πράξη επιβεβαιώθηκε και η πολιτική των Αμερικανών σχετικά με τις «Δύο Κίνες». Βεβαίως η στάση τους –με την οποία αναλάμβαναν την αμυντική προστασία της Ταϊβάν– οδήγούσε τις δύο χώρες σε πιθανή ένοπλη αντιπαράθεση, γεγονός ωστόσο που αμφότερες οι πλευρές δεν επιθυμούσαν και έτσι μέχρι το 1958 οι διμερείς σχέσεις δεν διαταράχθηκαν άλλο.

Η 2η κρίση

Η σινοαμερικανική ένταση επαναλήφθηκε το 1958, με τη δεύτερη κρίση των στενών της Ταϊβάν. Στα τέλη του θέρους του 1958 η ΛΔΚ και η ΔΤΚ ήρθαν σε ένοπλη σύγκρουση όταν η δεύτερη κατασκεύασε αμυντικές εγκαταστάσεις στο νησί Κινμέν πλησίον των ακτών της ηπει-

ρωτικής Κίνας, τις οποίες βομβάρδισε η πρώτη. Μάλιστα οι δυνάμεις του Κόκκινου Στρατού επιχείρησαν να αποβιβάστούν στο νησί Ντόντινγκ, αλλά απωθήθηκαν από τους Κουαομιτάνγκ. Το κίνητρο του Μάο ήταν τόσο η αποτροπή της περαιτέρω στρατιωτικής παρουσίας των ΗΠΑ στο στενό, όσο και η συσπείρωση στο εσωτερικό της ΛΔΚ –μέσω της δημιουργίας μιας εξωτερικής κρίσης– ώστε να στηριχθεί η πολιτική του Μεγάλου Άλματος.

Το 1958 δοκιμάστηκαν οι σχέσεις ΕΣΣΔ-ΛΔΚ όταν η Κίνα επιχείρησε να καταλάβει τις νήσους Μάτσου και Κίνμεν στο στενό της Ταϊβάν, παρά τη σαφή αμερικανική στήριξη στον Τσιανγκ Κάι Σεκ. Ο Χρουστσόφ –μην έχοντας ενημερωθεί από τον Μάο– δεν στήριξε την κινεζική επίθεση. Ουσιαστικά δεν ρίσκαρε πυρηνικό πόλεμο με τις ΗΠΑ, αφού οι Αμερικανοί απειλούσαν με πυρηνικά χτυπήματα κατά σοβιετικών και κινεζι-

κών εδαφών σε περίπτωση κατάληψης της Φορμόζας. Οι Κινέζοι, από την πλευρά τους, θεώρησαν τη στάση του Χρουστσόφ προδοτική.

Οι εθνικιστές ζήτησαν τη συνδρομή των ΗΠΑ στο πλαίσιο της αμοιβαίας αμυντικής συνθήκης του 1954 και ο Αϊζενχάουερ διέταξε τον 7ο στόλο να αναπτυχθεί εκ νέου στα στενά, ενώ πολεμικά αεροσκάφη στάθμευσαν σε αεροδρόμια της Ταϊβάν, όπως και εξοπλισμός πυροβολικού. Οι εθνικιστές, χάρη στη στρατιωτική βοήθεια των ΗΠΑ, απέκρουσαν την επίθεση του Κόκκινου Στρατού. Ταυτόχρονα και η ΕΣΣΔ ήταν υπέρ της αποκλιμάκωσης της κρίσης. Ως αποτέλεσμα, η ΛΔΚ ανέστειλε τις στρατιωτικές επιχειρήσεις έναν μήνα μετά την έναρξη των συγκρούσεων.

Η ταραχώδης για τις διεθνείς σχέσεις δεκαετία του 1950 ολοκληρώθηκε με την εμπλοκή των ΗΠΑ στη θιβετιανή εξέγερση του Μαρτίου 1959. Η CIA στήριξε την

Ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Τζον Φόστερ Ντάλες σε συζητήσεις με τον εθνικιστή ηγέτη Τσιανγκ Κάι Σεκ.

εξέγερση. Την εξέγερση στήριξαν και οι Κουαομιτάνγκ της Ταϊβάν· έφτασαν στο σημείο να ανακηρύξουν το Θιβέτ έδαφος της Δημοκρατίας της Κίνας. Εντέλει ο Κόκκινος Στρατός κατέπνιξε την εξέγερση και οι Αμερικανοί πράκτορες αποσύρθηκαν από το Θιβέτ μέσω Ινδίας.

Τη δεκαετία του 1960, μετά την απόσυρση Σοβιετικών τεχνικών από τη ΛΔΚ, οι Αμερικανοί θεώρησαν πως παρουσιάστηκε ευκαιρία για να διακοπεί το πυρηνικό πρόγραμμα της Κίνας. Η Ταϊβάν μάλιστα επανήλθε στο προσκήνιο, καθώς στις αρχές της δεκαετίας είχαν γίνει και σκέψεις για ένοπλα χτυπήματα ή για δολιοφθορές μέσω της Φορμόζας. Κατά τα λοιπά η εσωστρέφεια στη ΛΔΚ και η ύφεση του β' μισού της δεκαετίας του 1960 αποτέλεσαν παράγοντες στασιμότητας στο τρίγωνο των σχέσεων ΗΠΑ-ΛΔΚ-Ταϊβάν.

Η πολιτική της μίας Κίνας και η Ταϊβάν

Η συνεργασία ΗΠΑ-ΔτΚ

Εμβληματική έμεινε η οκταήμερη επίσκεψη του Αμερικανού προέδρου Ρίτσαρντ Νίξον στην Κίνα στις 21 Φεβρουαρίου 1972. Η επίσκεψη δεν οδήγησε σε σύναψη διπλωματικών σχέσεων μεταξύ ΗΠΑ-ΛΔΚ, μια και οι Αμερικανοί εξακολουθούσαν να αναγνωρίζουν την κυβέρνηση της Ταϊπέι. Ωστόσο με το Ανακοινωθέν της Σανγκάης οι δύο χώρες τόνιζαν το αμοιβαίο ενδιαφέρον για αποκατάσταση των σχέσεών τους, όπως και ότι καμία δύναμη δεν επιθυμούσε την ηγεμονία στην περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού.

Σχετικά με την Ταϊβάν οι Αμερικανοί συμφώνησαν να διακόψουν τη στρατιωτική συνεργασία με τους εθνικιστές. Στο ανακοινωθέν γινόταν λόγος για την προώθηση των οικονομικών και πολιτι-

Αμερικανοί στρατιωτικοί σύμβουλοι εκπαιδεύουν το 1951 τα στρατεύματα των εθνικιστών που διέφυγαν στη Φορμόζα μετά την ήττα τους στον κινεζικό εμφύλιο.

στικών επαφών μεταξύ των δύο κρατών, χωρίς όμως να προβλέπονται συγκεκριμένα επόμενα βήματα προς τον σκοπό αυτό. Η σημαντικότερη βεβαίως αναφορά στο ανακοινωθέν ήταν η «μία Κίνα». Οι Αμερικανοί αναγνώριζαν ότι Κινέζοι υπήρχαν εκατέρωθεν των στενών της Ταϊβάν, ότι υπήρχε μόνο ένα κράτος που το έλεγαν Κίνα, ότι η κυβέρνηση του Πεκίνου ήταν η νόμιμη κυβέρνηση της Κίνας και ότι η Φορμόζα αποτελούσε μέρος της Κίνας· σκοπίμως δεν περιλαμβανόταν καμία αναφορά στο εδαφικό και νομικό καθεστώς και στην κυριαρχία της ΔτΚ στο νησί, γεγονός που δημιούργησε μια προβληματική στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ σχετικά με το πώς θα αντιμετώπιζαν έκτοτε την Ταϊβάν.

Το 1975 επισκέφθηκε την Κίνα ο πρόεδρος Τζέραλντ Φορντ. Η Ταϊβάν δεν απασχόλησε ιδιαίτερα τις συνομιλίες, παρότι μετά το 1972 η Δημοκρατία της Κίνας είχε

ιδρύσει και άλλα 2 προξενεία (σύνολο 5) στις ΗΠΑ. Οι Κινέζοι επιθυμούσαν τη σύναψη επίσημων σχέσεων με τις ΗΠΑ έναντι της Ταϊβάν, αλλά ο Φορντ παρέπεμψε το ζήτημα για μετά τις προεδρικές εκλογές του 1976. Από τη συνάντηση ωστόσο έγινε σαφές ότι τους Κινέζους απασχολούσε περισσότερο η ύφεση μεταξύ ΗΠΑ-ΕΣΣΔ παρά το θέμα της Ταϊβάν.

Επισήμως οι σινοαμερικανικές σχέσεις αποκαταστάθηκαν πλήρως το 1979, επί προεδρίας Τζίμι Κάρτερ, και προωθήθηκε η πολιτική συνεργασία ΗΠΑ-ΛΔΚ. Με το Κοινό Ανακοινωθέν της εγκαθίδρυσης διπλωματικών σχέσεων οι ΗΠΑ αναγνώριζαν την κυβέρνηση της ΛΔΚ αντί αυτής στην Ταϊπέι. Επαναλαμβανόταν η αρχή της «μίας Κίνας» και ότι η Φορμόζα αποτελούσε μέρος της Κίνας. Ο Κάρτερ μάλιστα προέβη και σε αποχώρηση από την αμοιβαία αμυντική συνθήκη του 1955, διαρρηγνύοντας το συμβατικό πλαίσιο

Ο στρατηγός Ντάγκλας Μακάρθουρ φτάνει στην Ταϊπέι για να συνομιλήσει με τον Τσιάνγκ Κάι Σεκ σχετικά με την άμυνα της Ταϊβάν.

στρατιωτικής συνεργασίας με την Ταϊβάν. Οι σχέσεις με την Ταϊβάν καθορίστηκαν με νόμο του 1979 (Taiwan Relations Act) που ψήφισε το Κογκρέσο, με τον οποίο οι ΗΠΑ διατήρησαν, ανεπισήμως, εμπορικές και πολιτιστικές επαφές με την Ταϊβάν, αλλά πλέον δεν είχαν υποχρέωση να τη συνδράμουν σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης με τη ΛΔΚ.

Ο ρεαλισμός του 1980

Μετά την πρώτη διετία της διακυβέρνησης Ρόναλντ Ρίγκαν οι σχέσεις της ΛΔΚ με τις ΗΠΑ δοκιμάστηκαν. Αιτία στάθηκε ο εξοπλισμός της Ταϊβάν με αμερικανικό στρατιωτικό υλικό. Οι σχέσεις ΗΠΑ-ΔτΚ ανησυχούσαν τη ΛΔΚ: Ο υπουργός Εξωτερικών Αλεξάντερ Χέιγκ μετέβη στο Πεκίνο για να καθησυχάσει τους Κινέζους ότι ο πρόεδρος Ρίγκαν δεν θα υπαναχωρούσε από τα όσα είχαν δρομολογηθεί την προηγούμενη δεκαετία σχετικά με το καθεστώς των σχέσεων ΛΔΚ-Ταϊβάν-ΗΠΑ, ενώ θα συνέχιζαν την πώληση στρατιωτικού υλικού προς την Κίνα. Ταυτόχρονα οι ΗΠΑ δεν απείχαν από εξαγωγές

όπλων προς την κυβέρνηση στην Ταϊπέι. Αυτές έγιναν από τον Ρίγκαν για να αντισταθμιστούν οι συνέπειες από το σινοαμερικανικό ανακοινωθέν της 17ης Αυγούστου 1982 εις βάρος της Ταϊβάν. Με το 3ο αυτό ανακοινωθέν οι δύο πλευρές επαναλάμβαναν τη βούλησή τους για ενίσχυση της συνεργασίας στον πολιτιστικό, εκπαιδευτικό, επιστημονικό και τεχνολογικό τομέα. Για την Ταϊβάν γινόταν επανάληψη των όσων είχαν καταγραφεί στο 2ο ανακοινωθέν, του 1979, ενώ οι ΗΠΑ δήλωναν ότι θα περιόριζαν την πώληση στρατιωτικού υλικού στην Ταϊβάν.

Για να επιβεβαιώσουν τους δεσμούς με τους εθνικιστές της Φορμόζας – παρά τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων – οι Αμερικανοί υιοθέτησαν τις Έξι Εγγυήσεις. Οι Έξι Εγγυήσεις διατυπώθηκαν το 1982 από τον υφυπουργό Εξωτερικών Τζον Χόλντριτζ προς τον πρόεδρο της Ταϊβάν Τσανγκ Τσινγκ-Κούο και του παραδόθηκαν μέσω του Αμερικανικού Ινστιτούτου για την Ταϊβάν, που αποτελούσε επισήμως τον σύνδεσμο μεταξύ

Οι εθνικιστικές στην Ταϊπέι έδωσαν μεγάλη σημασία στην προβολή της αμυντικής τους ικανότητας. Στη φωτογραφία εκδηλώσεις από την παρέλαση της 10ης Οκτωβρίου 1952.

Ο τότε αντιπρόεδρος Νίξον κατά την επίσκεψή του το 1953 στην Ταϊπέι, όπου συναντήθηκε με τον Τσιανγκ Κάι Σεκ. Αργότερα, ως πρόεδρος των ΗΠΑ, ξεκίνησε την «πολιτική της μίας Κίνας», που έως και σήμερα γίνεται αποδεκτή από τη Δύση.

ΗΠΑ και Δημοκρατίας της Κίνας. Αυτές προέβλεπαν ότι οι ΗΠΑ: δεν θα διέκοπταν την πώληση όπλων στην Ταϊβάν, δεν θα μεσολαβούσαν μεταξύ ΛΔΚ και Ταϊβάν, δεν θα ασκούσαν πίεση στην Ταϊβάν να διαπραγματευτεί με τη ΛΔΚ, δεν θα άλλαζαν τη θέση τους για την κυριαρχία επί της νήσου, δεν θα αναθεωρούσαν τον νόμο των σχέσεων με την Ταϊβάν και ότι το 3ο ανακοινωθέν δεν άλλαζε τις δεσμεύσεις των ΗΠΑ έναντι της ΛΔΚ για την πώληση όπλων στην Ταϊβάν. Ουσιαστικά ο Ρίγκαν, σε μια περίοδο έξαρσης του Ψυχρού Πολέμου και όξυνσης των σχέσεων με την ΕΣΣΔ, προσπαθούσε να συνδυάσει καλές σχέσεις τόσο με την κομμουνιστική Κίνα όσο και με την εθνικιστική κυβέρνηση στη νήσο Φορμόζα. Από την άλλη γινόταν αντιληπτό στους Αμερικανούς ότι οι ΗΠΑ δεν θα μπορούσαν να στηρίζουν περισσότερο την Ταϊβάν αν ήθελαν να διατηρούν καλές σχέσεις με το Πεκίνο, γεγονός που επέβαλλε

στροφή προς τον ρεαλισμό στις sinoαμερικανικές σχέσεις.

3η κρίση

Την περίοδο 1993-1997 οι σχέσεις της ΛΔΚ με τις Ηνωμένες Πολιτείες βελτιώθηκαν. Η Κίνα ουδόλως μπορούσε να αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία των Αμερικανών στο παγκόσμιο σύστημα ισχύος. Ωστόσο οι σχέσεις τους στα μέσα της δεκαετίας δοκιμάστηκαν εξαιτίας της Ταϊβάν, η οποία επιδίωκε να κηρύξει την ανεξαρτησία της. Το γεγονός ότι το 1996 οι Κινέζοι πραγματοποίησαν σημαντικά στρατιωτικά γυμνάσια στα στενά της Φορμόζας (παρά το εμπάργκο όπλων των ΗΠΑ λόγω της Τιενανμέν, η μετασοβιετική Ρωσία προμήθευε με οπλισμό τους Κινέζους) οδήγησε στην πρώτη σημαντική προστριβή των δύο χωρών.

Μπορεί να είχε προηγηθεί το περιστατικό του 1993 με την κατάληψη από το αμερικανικό ναυτικό ενός κινεζικού πλοίου στο Κουβέιτ, το οποίο οι υπηρεσίες

Το 1979, κατά τη συνάντηση Τζίμι Κάρτερ και Ντενγκ Σιάο Πινγκ στις ΗΠΑ, οι τελευταίες σύναψαν και επίσημα διπλωματικές σχέσεις. ΔΕΞΙΑ: Οι σινοαμερικανικές σχέσεις μετά την 3η κρίση των στενών εξομαλύνθηκαν με την επίσκεψη του προέδρου Ζιανγκ Ζεμίν στην Ουάσινγκτον και τις συνομιλίες με τον Μπιλ Κλίντον.

των ΗΠΑ υποπευόταν ότι μετέφερε υλικό για χημικά όπλα στο Ιράν (εντέλει δεν βρέθηκε τέτοιο υλικό, αλλά οι Κινέζοι –ηγεσία και κοινή γνώμη– δυσαρεστήθηκαν έντονα θεωρώντας την ενέργεια εκβιασμό των ΗΠΑ), αλλά οι διάλογοι επικοινωνίας παρέμεναν. Οι υπουργοί Εξωτερικών Γουόρεν Κρίστοφερ και Κιάν Κισέν προσπαθούσαν να βελτιώσουν τις διμερείς επαφές, αν και δεν είχε προγραμματιστεί συνάντηση μεταξύ των δύο προέδρων. Το 1995 όμως οι Αμερικανοί επέτρεψαν στον Ταϊβανό πρόεδρο Λι Τενγκ-Χούι να επισκεφθεί ιδιωτικά τις ΗΠΑ, γεγονός που οι Κινέζοι εξέλαβαν αρνητικά. Το 1996 η ΛΔΚ προγραμμάτισε στρατιωτικά γυμνάσια με πυραύλους στη θαλάσσια περιοχή της Φορμόζας.

Το γεγονός οδήγησε στην 3η κρίση των στενών της Ταϊβάν. Οι Αμερικανοί

ανέπτυξαν αρκετά αεροπλανοφόρα στα στενά, τη μεγαλύτερη συγκέντρωση αμερικανικών δυνάμεων στην Ασία μετά τον πόλεμο του Βιετνάμ, σε μια επίδειξη δύναμης προς τους Κινέζους και τονίζοντας εν τοις πράγμασι ότι θα στήριζαν αμυντικά την Ταϊβάν. Η κρίση έληξε με την ολοκλήρωση των κινεζικών γυμνασίων, επιτρέποντας στους Κινέζους μια αξιοπρεπή υποχώρηση απέναντι στην επίδειξη ισχύος των ΗΠΑ. Ταυτόχρονα ενισχύθηκαν οι ιαπωνοαμερικανικές σχέσεις, δείγμα του ότι η πολιτική και στρατιωτική ισχύς της ΛΔΚ ήταν ακόμα περιορισμένη έναντι της αμερικανικής. Τελικά οι σχέσεις των δύο χωρών εξομαλύνθηκαν το 1997 και παρέμειναν ομαλές για όλη την προεδρία Κλίντον. Ο πρόεδρος Ζιανγκ Ζεμίν επισκέφθηκε τις ΗΠΑ το 1997 και ο Κλίντον ανταπέδωσε το 1998, επισκέψεις που είχαν περισσό-

τερο συμβολικό χαρακτήρα, παρότι οι δύο πλευρές κατέληξαν σε σημαντικές συμφωνίες.

Καθ' όλη τη διάρκεια των μεταπολεμικών εξελίξεων στις sinoαμερικανικές σχέσεις η Ταϊβάν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Οι τρεις κρίσεις των στενών της Ταϊβάν αλλά και οι εξελίξεις μετά την επίσκεψη της προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων Νάνσι Πελόζι στην Ταϊπέι –που εύλογα χαρακτηρίζονται ως η 4η κρίση των στενών της Ταϊβάν– δείχνουν ότι το τρίγωνο ΗΠΑ, ΛΔΚ και ΔτΚ εξακολουθεί να είναι ρευστό και εστία περιφερειακών αλλά και παγκόσμιων εντάσεων. Η ιδιομορφία των σχέσεων των Αμερικανών με την Ταϊβάν, κυρίως στο πλαίσιο της «πολιτικής της μίας Κίνας», δείχνουν ότι οι ΗΠΑ προσπαθούν επί δεκαετίες να ακροβατήσουν μεταξύ της ΛΔΚ και της ΔτΚ. Πάντοτε όμως –ακόμη και κατά τις περιόδους ομαλότητας στις sinoαμερικανικές σχέσεις– δεν εγκαταλείπουν τη συμμαχική τους σχέση με την Ταϊβάν.

ΠΗΓΕΣ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ

Steven E. Phillips και Edward C. Keefer (επιμ.) (2006), *Foreign Relations of the United States, 1969-1976 (FRUS)*, τόμ. XVII, Κίνα, 1969-1972, Ουάσινγκτον: Government Printing Office, έγγραφο 203.

Προεδρική Βιβλιοθήκη Ronald Reagan, *Statement on United States Arms Sales to Taiwan*, 17 Αυγούστου 1982.

Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Justia, τόμ. 444, απόφαση 444, ΗΠΑ, 996 (1979).

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Nancy Bernkopf Tucker, *Dangerous Strait: The U.S.-Taiwan-China Crisis*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη, 2005.

Golam Choudhury, *China in World Affairs: The Foreign Policy of The PRC Since 1970*, Routledge, Νέα Υόρκη, 2019.

Bernard Cole, *Taiwan's Security: History and Prospects*, Routledge, Νέα Υόρκη, 2006.

David Dean, *Unofficial Diplomacy: The American Institute in Taiwan*, Xlibris Corporation, Μπλούμινγκτον, Ινδιάνα, 2014.

He Di, «The Evolution of the People's Republic of China's Policy toward the Offshore Islands», στο Warren Cohen και Akira Irie (επιμ.), *The Great Powers in East Asia, 1953-1960*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη, 1990.

June Teufel Dreyfer, «A History of Cross-Strait Interchange», στο James Lilley και Chuck Downs (επιμ.), *Crisis in the Taiwan Strait*, National Defence University Press, Ουάσινγκτον, 1997.

Bruce Elleman, *Taiwan Straits: Crisis in Asia and the Role of the U.S. Navy*, Rowman & Littlefield Publishers, Νέα Υόρκη, 2014.

Martin Lasater, *The Taiwan Issue in Sino-American Strategic Relations*, εκδ. Routledge, Νέα Υόρκη, 2019.

Andrew Scobell, *China's Use of Military Force: Beyond the Great Wall and the Long March*, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ 2003.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ:

Frank Chiang, «One-China Policy and Taiwan», *Fordham International Law Journal*, τόμ. 28, αρ. 1, Δεκ 2004.

Xu Guangqiu, «The Chinese anti-American Nationalism in the 1990s», *Asian Perspective*, τόμ. 22 (1998), αρ. 2.

Brian Paul Hilton, «"Taiwan Expendable?" Reconsidered», *Journal of American-East Asian Relations*, τόμ. 25 (2008), τεύχ. 3.

Yasuhiro Izumikawa, «The Second Taiwan Strait Crisis Re-examined: Chinese Diplomacy between the Two Superpowers», *International Relations*, τόμ. 2003, αρ. 134.

Ο Εμμανουήλ Εμμανουηλίδης είναι μεταδιδακτορικός ερευνητής Ιστορίας ΕΚΠΑ, Νομικής ΑΠΘ & Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Πειραιά.

ΨΥΧΙΚΗ ΑΣΘΕΝΕΙΑ Η ΔΑΙΜΟΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΤΡΕΛΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΦΩΝΕΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΜΑΥΡΟΚΕΦΑΛΟΥ

ΣΤΗΝ Ελλάδα το πρώτο ψυχιατρείο δημιουργήθηκε στην Κέρκυρα το 1838, με διάταγμα του Βρετανού διοικητή Ιονίων Νήσων σερ Έντουαρντ Ντάγκλας. Το άσυλο στεγάστηκε στους στάβλους του ιππικού και δεχόταν ασθενείς απ' όλη την Ελλάδα, οι οποίοι ζούσαν κάτω από άθλιες συνθήκες. Το 1840 ένα νέο άσυλο δημιουργήθηκε από τους Άγγλους στην Κεφαλονιά και ένα ακόμη το 1885 στη Μαγνησία. Σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η ψήφιση του νόμου ΨΜΒ/1862 «Περί των φρενοκομείων», με τον οποίο οριζόταν η διαδικασία εισαγωγής του ασθενούς στο ψυχιατρείο ύστερα από αίτηση της οικογένειας ή του κηδεμόνα του. Παρά τις αλλαγές αυτές, η πραγματικότητα παρέμενε σκληρή για τους ψυχικά ασθενείς, που στιγματιζόνταν, απομονώνονταν ή οδηγούνταν ως δαιμονισμένοι σε εκκλησίες, όπως στον Άγιο Αντώνιο Θεσσαλονίκης, όπου δένονταν με χαλκάδες στα χέρια και στα πόδια ή υποβάλλονταν σε εξορκισμό.

Την 1η Νοεμβρίου 1887 άνοιξε τις πόρτες του το Δρομοκαΐτειο Θεραπευτήριο, με δωρεά του Χιώτη εμπόρου Ζώρζη Δρομοκαΐτη, το οποίο έκτοτε έχει

φιλοξενήσει δεκάδες χιλιάδες ασθενείς. Συνολικά, μέχρι τις αρχές του επόμενου αιώνα ο κατάλογος των ψυχιατρείων στην Ελλάδα ήταν μικρός: περιοριζόταν στο Δρομοκαΐτειο, στο Αιγινήτειο (1905), στο Άσυλο Φρενοβλαβών Σύρου (1908), στο Ψυχιατρείο της Κέρκυρας, στο Άσυλο Φρενοβλαβών στη Θεσσαλονίκη (1917), και στο Βέγειον Ψυχιατρείο στην Κεφαλονιά (1931). Στα περισσότερα από αυτά οι κλίνες που διατίθεντο ήταν λίγες –τουλάχιστον αρχικά– και οι γιατροί ελάχιστοι, ενώ αντίθετα οι φύλακες ήταν πολλοί: στο Ψυχιατρείο Θεσσαλονίκης, για παράδειγμα, είχαν διοριστεί διπλάσιοι φύλακες απ' ό,τι νοσοκόμοι. Οι συνθήκες ζωής των τροφίμων ήταν εντελώς ακατάλληλες, ενώ πολλοί μιλούσαν για τη βία που επικρατούσε, για ασθενείς δεμένους στο κρεβάτι τους και κρεβάτια κολλημένα το ένα δίπλα στο άλλο χωρίς στρώματα.

Σταδιακά άρχισαν να προστίθενται και άλλα ιδρύματα –το 1925 συστάθηκε και το Δημόσιο Ψυχιατρείο Αθηνών στο Δαφνί–, χωρίς όμως να μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες. Προκειμένου να μπορέσουν λοιπόν να αποσυμφορηθούν τα υπόλοιπα ψυχιατρεία, αποφασίστηκε

Άποψη του Δρομοκαΐτειου στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του.

να χρησιμοποιηθούν τα άδεια κτίρια της αεροναυτικής βάσης Gianni Rosetti που είχαν δημιουργήσει οι Ιταλοί το 1912 στο Λακκί της Λέρου. Έτσι, το 1957 εγκαινιάστηκε η Αποικία Ψυχοπαθών Λέρου.

Ψυχιατρείο Λέρου: η αποθήκη των τρελών και τα εγκλήματα των λογικών

Οι πρώτοι 300 ασθενείς πέρασαν την πόρτα του Ψυχιατρείου Λέρου στις 2 Ιανουαρίου 1958. Η επιλογή τους είχε γίνει με γνώμονα την έλλειψη επισκέψεων από ανθρώπους του οικογενειακού τους περιβάλλοντος για διάστημα που ξεπερνούσε τον ένα χρόνο, δηλαδή επρόκειτο για ανθρώπους που βρίσκονταν στα «αζήτητα». Αφού τους καρφίτσωσαν έναν αριθμό στο πέτο εν είδει ταυτότητας, τους έβαζαν στο οχηματαγωγό για τη Λέρο χωρίς να υπάρχει έλεγχος αν μέσα στο πλοίο άλλαζαν ρούχα ή αριθμό. Στο νησί χωρίζονταν σε 16 «περίπτερα», ανάλογα με την ηλικία, το ιστορικό ή τη συμπεριφορά τους.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 δύο γιατροί παρακολουθούσαν πάνω από 1.500 ασθενείς, ενώ ως νοσηλευτές προσλαμβάνονταν Λεριοί ψαράδες, γε-

ωργοί και κτηνοτρόφοι. Το 1983 τριμελής επιτροπή της ΕΟΚ επισκέφθηκε το ψυχιατρείο και οι εικόνες που αντίκρισε ήταν το λιγότερο αποτροπιαστικές: οι περισσότεροι χώροι ήταν σκοτεινοί, βρώμικοι και χωρίς θέρμανση· στο περίπτερο 16, το «περίπτερο των γυμνιστών» ή «χεζάδικο», όπως έμεινε γνωστό, οι άνθρωποι περιφέρονταν γυμνοί και αφόδευαν όπου έβρισκαν· έτρωγαν με τα χέρια ή και αλυσοδεμένοι φαγητό που αποδεδειγμένα ήταν σάπιο ή χαμηλής ποιότητας (το 1979 έγιναν καταγγελίες από γιατρούς για διοχέτευση στο ψυχιατρείο σάπιου και μολυσμένου κρέατος)· κοιμούνταν σε στρώματα από αφρολέξ, βρώμικα από εμετούς, ούρα και κόπρανα, ενώ δεν ήταν λίγες οι φορές που το προσωπικό του ψυχιατρείου βιαιοπραγούσε κατά των νοσούντων. Δικαίως λοιπόν ο πρόεδρος του ταμείου της ΕΟΚ χαρακτήρισε το ψυχιατρείο «Βαστίλλη των ψυχιατρείων». Το 1982 το Υπουργείο Υγείας αποφάσισε να σταματήσει η μεταφορά ασθενών στη Λέρο, και το 1983, ικανοποιώντας ένα αίτημα τριών δεκαετιών περί ασυλοποίησης, η

κυβέρνηση ψήφισε τον νόμο 1397/83, ο οποίος προέβλεπε την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας από το Κέντρο Ψυχικής Υγείας και το Ψυχιατρικό Τμήμα του Γενικού Νοσοκομείου, ώστε η θεραπεία των ψυχικά ασθενών να λαμβάνει χώρα εντός της κοινότητας. Έναν χρόνο αργό-

τερα ξεκίνησε η χρηματοδότηση των προγραμμάτων ψυχιατρικής μεταρρύθμισης από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Όλα αυτά όμως παρέμεναν κενό γράμμα μέχρι το 1989.

Το έτος αυτό ουσιαστική αλλαγή προσπάθησε να επιφέρει μια ομάδα που

Στις αρχές του 20ού αιώνα χρησιμοποιήθηκε ως άσυλο φρενοβλαβών ένας όροφος στην Τρούμπα της Θεσσαλονίκης, όπου οι ασθενείς έμεναν μαζί με άστεγους και πόρνες κάτω από άθλιες συνθήκες. Λίγα χρόνια αργότερα μεταφέρθηκαν στο Λεμπέτ, όπου υπήρχαν οι εγκαταστάσεις στις οποίες διέμενε ο συμμαχικός στρατός κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου.

αποτελούνταν από το προσωπικό της Λέρου, τη Μονάδα Επανεξέτασης, με υπεύθυνο τον Κώστα Μπαϊρακτάρη, και κάποιους εθελοντές φοιτητές του τομέα Ψυχολογίας του τμήματος ΦΠΨ. Το γεγονός όμως που πραγματικά τάρραξε τα νερά και προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις ήταν η δημοσίευση τον Σεπτέμβριο του 1989 στον *Observer* ενός άρθρου με τίτλο «Το ένοχο μυστικό της Ευρώπης», με φωτογραφίες και πληροφορίες που συγκλόνισαν όχι μόνο την ελληνική, αλλά και την ευρωπαϊκή κοινωνία. Το άρθρο αναδημοσιεύθηκε την επόμενη κιόλας μέρα στα *Νέα* και σε δεκάδες άλλες εφημερίδες στη Γαλλία, στη Γερμανία και αλλού. Η Ελλάδα απειλήθηκε με κυρώσεις αν δεν προέβαινε σε αλλαγές, οπότε την ίδια κιόλας χρονιά εκπονήθηκε ένα λεπτομερές πρόγραμμα για το ψυχιατρείο, εισάγοντας έτσι τη χώρα μας στην Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση.

Ήδη στα τέλη του 1990 ασθενείς μετακινήθηκαν σε ξενώνες ανά την Ελλάδα. Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε το 1995 και τα πρώτα του αποτελέσματα ήταν εμφανή: ξενώνες, κοινοτικά κέντρα ψυχικής υγείας και ψυχιατρικά τμήματα σε γενικά νοσοκομεία λειτούργησαν για πρώτη φορά και υποδέχθηκαν χιλιάδες ασθενείς. Αλλά και μέσα στο ψυχιατρείο οι συνθήκες βελτιώθηκαν, τόσο ως προς την υγιεινή του χώρου όσο και –κυρίως– ως προς την αντιμετώπιση του ασθενούς: η έμφαση άρχισε να δίνεται στη σχέση γιατρού και πάσχοντα, ενώ οι ασθενείς ήταν ντυμένοι και καθαροί, αυτοεξυπηρετούνταν, συμμετείχαν σε καλλιτεχνικές δράσεις και είχαν πλέον εξόδους – πρώτα συνοδευόμενοι και στη συνέχεια μόνοι τους.

Από το 1989 ο αριθμός των κλινών του ψυχιατρείου μειωνόταν συνεχώς, ώσπου τελικά έμειναν 154 ασθενείς το 2015, έτος κατά το οποίο μεταφέρθηκαν

εντός του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Λέρου 1.500 πρόσφυγες και μετανάστες.

Ανάμεσα στους χιλιάδες ψυχικά ασθενείς που πέρασαν την πόρτα των ψυχιατρείων της χώρας μας ήταν και πολλοί επιφανείς άνθρωποι του πνεύματος: ζωγράφοι, ποιητές, συγγραφείς, δημοσιογράφοι, που έπασχαν από κάποιο ψυχικό νόσημα και βίωσαν την εμπειρία του εγκλεισμού. Από αυτούς ξεχωρίσαμε τους Ρώμο Φιλύρα, Γεώργιο Βιζυηνό, Γιαννούλη Χαλεπά και Μιχαήλ Μητσάκη.

Ρώμος Φιλύρας

Ο Ρώμος Φιλύρας, ο μεγάλος αυτός ποιητής και δημοσιογράφος, έζησε 15 χρόνια στο Δρομοκαϊτσιο, όπου και πέθανε στις 9 Σεπτεμβρίου του 1942. Ο Φιλύρας έπασχε από σύφιλη οκτώ χρόνια πριν αποφασίσει μόνος του να μπει στο Δρομοκαϊτσιο. Το 1927 εμφανίστηκε στο κέντρο

Ο Ρώμος Φιλύρας (1888-1942) πέθανε στο Δρομοκαϊτσιο έπειτα από 15 χρόνια παραμονής του σε αυτό.

της Αθήνας ως Ρωμανός Β΄ και αρραβωνιαστικός της πριγκίπισσας Ιολάνδης. Αρκετοί ήταν αυτοί που τον κορόιδευαν και του φορούσαν παράσημα και χάρτινες κορόνες, αλλά βρέθηκαν κι εκείνοι που τον βοήθησαν μέχρι να συνέλθει. Όταν είχε διαγνωστεί με σύφιλη, ο ποιητής δεν είχε θελήσει να κάνει εισαγωγή σε κλινική, γιατί φοβόταν ότι έτσι θα πέθαινε, αλλά ύστερα από εκείνο το περιστατικό συνειδητοποίησε ότι είχε παραισθήσεις και μετέβη στο Δρομοκαΐτειο.

Όπως γράφει ο ίδιος στο έργο του *Η ζωή μου εις το Δρομοκαΐτειον*, όταν μπήκε μέσα την πρώτη βραδιά «αισθάνθηκα αμέσως τη συμφορά μου βαρύτερη. Δρασκέλισα το κατώφλι του σα νεκρός, όπως θα δρασκέλιζα με ακέραιες τις αισθήσεις μου το κατώφλι του Άδη». Πράγματι, για πολλά χρόνια ο Φιλύρας διατήρησε ακέραιες τις αισθήσεις του και το μυαλό του δεν είχε διαταραχθεί· ενδεικτικό αυτού είναι τα εκατοντάδες ποιήματα που έγραψε, ενώ είχε αρχίσει να ασχολείται και με τη ζωγραφική. Η διαύγεια της σκέψης του φαινόταν και στις συζητήσεις που είχε με όσους τον επισκέπτονταν, αλλά και με τον διευθυντή του νοσοκομείου. Έφυγε από τη ζωή σε ηλικία 54 ετών.

Γεώργιος Βιζυηνός

Μία από τις κορυφαίες συγγραφικές φυσιογνωμίες της χώρας μας πέθανε στο Δρομοκαΐτειο ύστερα από 4 χρόνια παραμονής του εκεί. Ο Γεώργιος Βιζυηνός βίωσε κατά τη διάρκεια της ζωής του πλήθος απογοητεύσεων· ο θάνατος του Γεωργίου Ζαρίφη στέρησε τον συγγραφέα από τον οικονομικό υποστηρικτή του και τον ανάγκασε να επιστρέψει στην Αθήνα από την Ευρώπη όπου βρισκόταν. Εκεί δεν κατόρθωσε να πάρει έδρα καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας ούτε να βρει χρηματοδότηση για το μεταλλείο

Ο Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896) νοσηλεύτηκε 4 χρόνια στο Δρομοκαΐτειο, όπου και πέθανε. ΚΑΤΩ: Ο Γιαννούλης Χαλεπάς (1851-1938) παρέμεινε στο Ψυχιατρείο Κέρκυρας 14 χρόνια πάσχων από άνοια.

στο Σαμάκοβο της Θράκης. Παράλληλα γνώρισε και ερωτεύτηκε μια μαθήτριά του, την Μπετίνα Φραβασίλη. Όταν η μητέρα του ανήλικου κοριτσιού απέρριψε την πρόταση γάμου του Βιζυηνού, ο μεγάλος συγγραφέας κλονίστηκε. Όλες αυτές οι ματαιώσεις, σε συνδυασμό με κάποιο αφροδίσιο νόσημα που είχε κολλήσει κατά την παραμονή του στη Γερμανία, τον οδήγησαν αρχικά στο να χάσει την επαφή με την πραγματικότητα και τελικά, τον Απρίλιο του 1892, να μπει στο Δρομοκαϊτείο.

Σύμφωνα με δημοσιεύματα της εποχής είχε κάνει δύο απόπειρες αυτοκτονίας πριν από την εισαγωγή του στο θεραπευτήριο, ενώ οδηγήθηκε σε αυτό ντυμένος γαμπρός και έχοντας στολίσει το σπίτι του με λουλούδια: καθ' οδόν για το ψυχιατρείο πίστευε πως πήγαινε στην εκκλησία για να παντρευτεί την Μπετίνα. Οι γιατροί απέδωσαν την ασθένειά του

στη σύφιλη, αλλά του έδωσαν άδεια να περιφέρεται ελεύθερος στον περίβολο, καθώς ήταν «ησυχώτατος». Ο Βιζυηνός θεωρούσε ότι εκείνος επιτηρούσε τον φύλακά του, ενώ όταν τον επισκέπτονταν μαθητές του τους προέτρεπε να σπουδάσουν στο εξωτερικό με δικά του έξοδα και τους μιλούσε για το μεταλλείο του στο Σαμακόβι. Παράλληλα δεν σταμάτησε να γράφει –από την περίοδο του εγκλεισμού του έχουν διασωθεί αρκετά ποιήματα, όπως και το διήγημα «Μοσκώβ Σελήμ». Δυστυχώς, όσα χρόνια παρέμεινε εκεί τον επισκέπονταν και δημοσιογράφοι με σκοπό να τον γελοιοποιήσουν.

Ο Βιζυηνός έφυγε από τη ζωή ακριβώς 4 χρόνια μετά τη μέρα που εισήχθη στο Δρομοκαϊτείο. Στην κηδεία του παρευρέθηκαν 20 άτομα και στην ταφόπλακά του γράφτηκε ένας στίχος που επέλεξε ο Κωστής Παλαμάς: «Κι αντη-

Στο πλαίσιο της θεραπείας τους οι ασθενείς ασχολούνταν με διάφορες δραστηριότητες κατά την παραμονή τους στο ψυχιατρείο (φωτογραφικό αρχείο Μουσείου του Δρομοκαϊτείου).

Θάλαμος ασθενών του Δρομοκαΐτειου νοσοκομείου (φωτογραφικό αρχείο Μουσείου του Δρομοκαΐτειου).

χούνε στη μαύρη σιγή, τα πικρά, τα πικρά μου τραγούδια».

Γιαννούλης Χαλεπάς

Ο ιδιοφυέστερος Έλληνας γλύπτης γεννήθηκε το 1851 στη Τήνο. Ακολουθώντας την οικογενειακή παράδοση άρχισε από πολύ μικρός να αγαπάει το μάρμαρο και να κάνει γρήγορα επαγγελματική την ενασχόλησή του με αυτό. Σε ηλικία 25 ετών είχε δικό του εργαστήριο στην Αθήνα και έφτιαξε το πιο γνωστό ίσως έργο του, την *Κοιμωμένη*. Την ίδια περίοδο πήγε στο χωριό του, τον Πύργο, και ζήτησε σε γάμο τη Μαριγώ Χριστοδούλου· η άρνηση των γονιών της αποτέλεσε την αρχή του ψυχικού κλονισμού του. Επιστρέφοντας στην Αθήνα τον κατέλαβε μανία να καταστρέφει τα έργα του με τα χέρια του, ενώ ήταν φανερό ότι βρισκόταν σε πολύ άσχημη ψυχική κατάσταση. Οι γιατροί είχαν αρχίσει ήδη να μιλούν για ψυχοπάθεια και να προτείνουν να μπει σε θερα-

πευτήριο, αλλά η οικογένειά του τον προέτρεψε να πάει ένα ταξίδι στην Ιταλία, όπως κι έπραξε ο Χαλεπάς, χωρίς όμως να βοηθηθεί ουσιαστικά από αυτό.

Στην Τήνο επέστρεψε 10 χρόνια αργότερα (1888) και οι μαρτυρίες μιλούν για πολλές κρίσεις και κάποιες απόπειρες αυτοκτονίας πριν εγκλειστεί τελικά στο Δημόσιο Ψυχιατρείο Κέρκυρας. Εκεί διαγνώστηκε με άνοια και παρέμεινε σχεδόν 14 χρόνια. Το βλέμμα του ήταν απόκοσμο και μελαγχολικό, οι ενασχολήσεις του, όπως έλεγε ο ίδιος, ανούσιες, όπως να μεταφέρει νερό με κοφίνι, και οι άνθρωποι που τον επισκέφθηκαν όλη αυτή τη μακρά περίοδο της παραμονής του εκεί ελάχιστα. Μέσα στο ψυχιατρείο ενημερώθηκε και για τον θάνατο του πατέρα του (1901). Τελικά εξήλθε από εκεί «ήσυχος», όπως είπαν στη μητέρα του που τον παρέλαβε, η οποία όμως, θεωρώντας πως το μάρμαρο έφταιγε για την τρέλα του παιδιού της, κατέστρεψε

τα έργα του και του απαγόρευσε να ασχοληθεί ξανά με την τέχνη του.

Πίσω στον Πύργο ο Χαλεπάς έγινε ο «τρελός του χωριού», έπαψε να έχει κοινωνικές συναναστροφές και ασχολήθηκε με τη βοσκή των ζώων, καθώς και με γεωργικές εργασίες. Δεν εμφάνισε ποτέ ξανά «αποκλίνουσα» συμπεριφορά και όσοι τον έβλεπαν επισήμαιναν μόνο το απλανές βλέμμα του, ενώ ο Κωστής Παλαμάς σε δημοσίευσμά του στην εφημερίδα *Εμπρός* (1915) τον χαρακτήρισε «ζωντανόνεκρο».

Ο θάνατος της μητέρας του (1916) σηματοδότησε την αρχή μιας νέας περιόδου για τον γλύπτη, που στράφηκε ξανά με αφοσίωση και ζήλο στην τέχνη του. Το 1930 επέστρεψε στην Αθήνα και εγκαταστάθηκε στο σπίτι της ανιψιάς του, όπου και έκανε το ατελιέ του. Κέρδισε αναγνωρισιμότητα, έζησε δόξα και τιμές, και πέθανε ήσυχα το 1938.

Μιχαήλ Μητσάκης

Ο ιδιοφυής πεζογράφος και δημοσιογράφος ήταν πάντα ένας «διαφορετικός» άνθρωπος: είχε συγκεκριμένες ρουτίνες που τις τηρούσε απαρέγκλιτα και του άρεσε να περιφέρεται στο σπίτι του γυμνός ακόμη και όταν επρόκειτο να τον επισκεφθούν φίλοι του, ενώ όταν ήταν έξω η εμφάνισή του ήταν αφεγάδιαστη. Όλοι το απέδιδαν στην εκκεντρικότητά του – μέχρι που εκδηλώθηκε η ψυχική του ασθένεια.

Στις 20 Δεκεμβρίου 1894 ένας νευρικός κλονισμός τον οδήγησε στο Ψυχιατρείο της Κέρκυρας, όπου παρέμεινε για 15 μέρες. Τον Απρίλιο του 1896, κατά τη διάρκεια μιας διαφωνίας του με τον συγγραφέα και συνάδελφό του Στέφανο Στεφάνου, άρχισε να τον βρίζει, να τον χτυπάει και να τον απειλεί ότι θα τον πνίξει· εισήχθη στο Δρομοκαΐτειο την ίδια μέρα και διαγνώστηκε με «εκφυλι-

Ο Μιχαήλ Μητσάκης (1868-1916), ένας από τους πρωτοπόρους του αστικού ρεαλισμού στην Ελλάδα, νοσηλεύτηκε πρώτα στο Ψυχιατρείο Κέρκυρας και έπειτα στο Δρομοκαΐτειο, όπου και πέθανε.

στική φρενοπάθεια με κρίσεις μεγαλομανίας, παρορμητικής φοβίας και ιδέες καταδίωξης». Ο Μητσάκης χαρακτηρίστηκε ευφυής αλλά ανισόρροπος. Πήρε εξιτήριο πέντε μήνες αργότερα (21 Σεπτεμβρίου 1896), αλλά ήταν σκιά του εαυτού του: επέστρεψε ξανά και ξανά στα ίδια μέρη, περιπλανιόταν άσκοπα στους δρόμους και, όταν η σπιτονοικοκυρά του του έκανε έξωση, τα βράδια πήγαινε στα δημοσιογραφικά γραφεία στα οποία είχε εργαστεί για να κοιμηθεί.

Τον Σεπτέμβρη του 1911, περίπου έναν χρόνο μετά τον θάνατο της μητέρας του, έχασε κάθε επαφή με την πραγματικότητα. Εισήχθη έτσι εκ νέου στο Δρομοκαΐτειο, όπου διαγνώστηκε με «πρώιμη άνοια», ένα είδος σχιζοφρένειας. Καθ' οδόν για το ψυχιατρείο εκείνος

Συσκευή ηλεκτροσόκ (Μουσείο του Δρομοκαΐτειου). ΔΕΞΙΑ: Ο ζουρλομανδύας χρησιμοποιούνταν για να περιορίσουν τον ασθενή που βρισκόταν σε κρίση. Σήμερα έχει απαγορευθεί.

πίστευε ότι πήγαινε στην εκκλησία για να παντρευτεί. Πήρε εξιτήριο λίγο καιρό αργότερα, χωρίς όμως να έχει υπάρξει κάποια βελτίωση. Εξακολούθησε να τριγυρνάει στους δρόμους της πρωτεύουσας σαν ζητιάνος και να δέχεται τις λοιδορίες των νεαρών. Το καλοκαίρι του 1914 τα ίχνη του χάθηκαν, για να βρεθεί δύο χρόνια αργότερα (6 Ιουνίου 1916) νεκρός σε ένα κρεβάτι στο Δρομοκαΐτειο. Η αναγνώριση του έργου και του ταλέντου του έγινε μετά θάνατον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαγγέλης Αθανασόπουλος, *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1996.

Βάσια Λέκκα, *Ιστορία και θεωρία της ψυχιατρικής*, εκδ. futura, 2012.

Ηλίας Τζαβέλλας, Δημήτριος Καραϊσκος, *Ιστορία της ψυχιατρικής*, https://www.iatrikionline.gr/Bio_3-4_10/3.pdf

Ρώμος Φιλύρας, *Η ζωή μου εις το Δρομοκαΐτειον, και άλλα αυτοβιογραφικά*, εκδ. Καστανιώτη, 2007.

Μαρκέλλα Π. Φιστέ, *Δρομοκαΐτειο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής: ιστορική πορεία του ιδρύματος και διαχρονική εξέλιξη των κύριων νοσογραφικών και ψυχοπαθολογικών εννοιών*, Αθήνα, 2014.

Μισέλ Φουκώ, *Η ιστορία της τρέλας*, εκδ. Ηριδανός, 2004.

* Θερμές ευχαριστίες για την πολύτιμη βοήθειά τους στον κύριο Δημήτριο Καλούδη, από το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης, και στην κυρία Γεωργία Δουβίκα, από το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής «Δρομοκαΐτειο».

Η Χριστίνα Μαυροκεφάλου είναι φιλόλογος.

έως
50%

Εξοικονόμηση
Ενέργειας με
Θεμοπρόσοψη

Άμεση παράδοση σε όλη την Ελλάδα

baumarket.gr

Το επίσημο eshop της Μαθιός Πυρίμαχα

210 55 80 120-1

Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 1944-1945 ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΕΝΟΣ ΒΡΕΤΑΝΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΥ

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ

Στο πρώτο μέρος των ημερολογιακών καταγραφών του, ο έφεδρος υποπλοίαρχος Ντάντλεϊ Ουέστ, αξιωματικός πυροβολικού του βρετανικού ναρκαλιευτικού “Sylvia”, περιγράφει τα πρώτα στάδια της απελευθέρωσης της Ελλάδας, το φθινόπωρο του 1944, όπως την έζησε ως αξιωματικός του βρετανικού Βασιλικού Ναυτικού. Στο δεύτερο μέρος αφηγείται τις εντυπώσεις του από την Ελλάδα την περίοδο από τον Οκτώβριο του 1944 έως τον Οκτώβριο του 1945, που σημαδεύτηκε από τα γεγονότα των Δεκεμβριανών και τις πρώτες προσπάθειες για ανασυγκρότηση.

Η απελευθέρωση της Αθήνας

Έπειτα από τριήμερη παραμονή στην Αλεξάνδρεια, στα μέσα Οκτωβρίου 1944 το “Sylvia” αναχώρησε και πάλι για την Ελλάδα, στο πλαίσιο της επιχείρησης Μάννα, που απέβλεπε στην εγκατάσταση των ελληνικών Αρχών στην Αθήνα. Στην επιχείρηση αυτή έλαβαν μέρος από αγγλικής πλευράς 5 καταδρομικά, 4 μικρά αεροπλανοφόρα συνοδείας, 4 αντιτορπιλικά, 2 υποβρύχια και 72 πλοία άλλων τύπων (ναρκαλιευτικά, αποβατικά, και λοιπά), ενώ από ελληνικής το θωρηκτό Αβέρωφ, 6 αντιτορπιλικά (“Αδρίας”, “Αε-

τός”, “Κρήτη”, “Σπέτσαι”, “Ιέραξ”, “Πάνθηρ”), καθώς και το σύνολο σχεδόν του ελληνικού στόλου, που αποτελούνταν από ναρκαλιευτικά, αρματαγωγά, και λοιπά.¹ Κατά τη δεύτερη περίοδο της παρουσίας του στην Ελλάδα (13-31 Οκτωβρίου 1944), το “Sylvia” έδρασε κοντά στον Πόρο, στον Πειραιά και στην Άνδρο. Οι σχετικές καταχωρίσεις του Ουέστ έχουν ως εξής:

«Παρασκευή, 13 Οκτωβρίου (στη θάλασσα): Αποπλεύσαμε στις 10:00 στο πλαίσιο της επιχείρησης Μάννα, μέσω Coffee North, με σκοπό την ανακούφιση

της Αθήνας και του Πειραιά. Η θάλασσα φαίνεται γεμάτη με πλοία και το “Black Prince” μας σφυριρίζει² επειδή το παρεμποδίσαμε. Παρ’ όλα αυτά, εκτός από τον όγκο των κρυπτογραφημάτων όταν δεν είμαι στη γέφυρα, η διαδρομή είναι ευχάριστη. Βάρδια μέχρι τα μεσάνυχτα.

«Σάββατο, 14 Οκτωβρίου (στη θάλασσα): Έγερση και πάλι στις 06:00, για να τα βγάλω πέρα με περισσότερα κρυπτογραφήματα και στη συνέχεια να αναλάβω βάρδια στις 08:00.

»Κυριακή, 15 Οκτωβρίου (στη θάλασσα): Πρωινή βάρδια. Κλήση σε θέσεις μάχης στις 10:00 έπειτα από πληροφορίες ότι μας βομβαρδίζουν από τα παράλια. Η πληροφορία αποδείχθηκε λανθασμένη, αλλά οι εκρήξεις επανεμφανίζονταν με μεγάλη ταχύτητα μπροστά μας. Προκαλούνταν από έναν νέο τύπο νάρκης, που ενεργοποιούνταν από έναν μηχανισμό καθυστέρησης, που τις κάνει να εκρήγνυνται μέχρι και πέντε λεπτά αφού του αποκοπούν.

»Σαρώναμε στο πέρασμα μεταξύ Πόρου και Αίγινας, ανοίγοντας δίοδο για τα καταδρομικά “Black Prince”, “Orion” και “Ajax”, καθώς και για πλοία με εφόδια για την Αθήνα. Μπροστά μας βρίσκονταν ελληνικά ΒΥΜΣ³ και βρετανικές άκατοι. Ένα ελληνικό πλοίο χτύπησε σε νάρκη και έπιασε φωτιά⁴. Βούλιαξε σε 20 λεπτά και οι υπόλοιποι Έλληνες διέκοψαν την επιχείρηση.

»Εμείς συνεχίσαμε. Στη συνέχεια χτύπησε σε νάρκη και το “Lagne” και πήρε έντονη κλίση προς τα δεξιά ταλαντευόμενο κάθετα προς το πέρασμα. Όλη αυτή την ώρα έσκαγαν νάρκες παντού γύρω μας. Αυτή η περιοχή αποδείχθηκε η πιο ναρκοθετημένη απ’ όσες έχουμε δει⁵. Το “Clinton”, προκειμένου να αποφύγει πρόσκρουση με το “Lagne”, έστριψε σε μια περιοχή που δεν είχε καθαριστεί και τινάχθηκε, αρχίζοντας να κατακαθίζει

Από τα μέσα Σεπτεμβρίου του 1944 έως τις αρχές Νοεμβρίου 1945 ναρκαλιευτικά του βρετανικού στόλου έδρασαν στις ελληνικές θάλασσες, στο πλαίσιο επιχειρήσεων ναρκαλιείας.

με την πλήρη. Πέρασε αρκετά κοντά μας και έγινε στόχος αστείων από μερικούς ναύτες μας: «Πηγαίνετε σε λάθος κατεύθυνση!» «καλά περνάνε μερικοί! Ωραία περίοδος για άδεια επιζώντων!»

»Το “Lagne” μας μετέφερε την πληροφορία ότι ο M/S⁶ ήταν μεταξύ των επιζώντων και ότι θα μετέφερε τη σημαία του σ’ εμάς. Λίγο αργότερα ήρθε σ’ εμάς έχοντας αποφύγει τα χειρότερα, εκτός από το ταρακούνημα. Δύο θερμαστές του είχαν χάσει τη ζωή τους και αρκετοί ναύτες είχαν πάθει εγκαύματα⁷.

»Υστερα από κάποια καθυστέρηση, τρεις βρετανικές άκατοι τέθηκαν επικεφαλής για να διενεργήσουν τη σάρωση στα ρηχά. Μια από αυτές ανατινάχθηκε και το δεκαεφταμελές πλήρωμά της σκοτώθηκε εξ ολοκλήρου. Πίσω μας ανατι-

νάχθηκε άλλο ένα ελληνικό σκάφος⁹ και μετά ένα από τα μεταγωγικά μας. Αχρηστεύσαμε άλλες δέκα νάρκες. Η συγκομιδή του στολίσκου έφτασε τις 45.

»Ήταν σούρουπο όταν αγκυροβολήσαμε έξω από τον Πειραιά. Μετά την άφιξη του "Όγιο" δέσαμε δίπλα του. Έπειτα στο κρεβάτι, ύστερα από 16 ώρες στο κατάστρωμα. Μέσα σε μία ώρα με ξύπνησαν για να επεξεργαστώ ένα κρυπτογράφημα!

»Τετάρτη, 18 Οκτωβρίου (Πειραιάς και Πόρος): Από την Κυριακή συνεχίζουμε να καθαρίζουμε το υπόλοιπο ναρκοπέδιο. Μέχρι στιγμής το "Sylvia" έχει στο ενεργητικό του 25 νάρκες, επί συνόλου 75 του στολίσκου. Τη γλιτώσαμε παρά τρία χθες, όταν κομμάτια μιας νάρκης έπεσαν στο κατάστρωμα και δεν μπορούσαμε να δούμε τίποτα μέσα από τον

καπνό και τις αναθυμιάσεις του κορδίτη. Η πόρτα του θαλάμου του πηδαλίου (πάχους μιάμισης ίντσας) ανατινάχθηκε και οι λάμπες έσπασαν.

»Το "Lagne" εξώκειλε και οι περισσότεροι αξιωματικοί έχασαν τα ατομικά τους είδη, καθώς καταστράφηκαν από καύσιμα πετρελαίου. Το "Clinton" εξόκειλε στον Πειραιά. Δεν μας δίνεται άδεια εξόδου, παρότι έχουμε αγκυροβολήσει δύο φορές εκεί. Μαθαίνω ότι ο [Γεώργιος] Παπανδρέου, επί του "Ajax", έστειλε μήνυμα στον επικεφαλής υποναύαρχο⁹ όταν τα πλοία καθυστέρησαν λόγω του ναρκοπεδίου, λέγοντας ότι καμία περαιτέρω καθυστέρηση δεν θα γινόταν δεκτή, καθώς θα είχε επίπτωση στον στόχο του. Ο υποναύαρχος απάντησε ότι έχουν χαθεί ζωές Ελλήνων και Βρετανών και ότι εκείνος θα αποφάσιζε πότε θα μπο-

Βρετανοί ναύτες αποβιβάζονται στον Πειραιά στις 15 Οκτωβρίου 1944.

ρούσε να αποβιβαστεί ο πρωθυπουργός. Στην πραγματικότητα, ο Παπανδρέου δεν καθυστέρησε καθόλου και έπλευσε στον Πειραιά με το ελληνικό θωρηκτό Αβέρωφ αφού σαρώσαμε και καθάρισαμε τη δίοδο μπροστά του.

»Έχουμε στο σκάφος δύο δόκιμους σηματοφόρους από το καταδρομικό "Όγιο" για εξάσκηση. Φεύγοντας από τον Πειραιά μας προσπέρασε ένα βρετανικό αντιτορπιλικό, το πλήρωμα του οποίου ήταν παραταγμένο στο κατάστρωμα και μας επευφήμησε με επικεφαλής τον ίδιο τον κυβερνήτη. Αισθανθήκαμε μεγάλη ενθάρρυνση απ' αυτή την ένδειξη εκτίμησης από ένα πλοίο που είχε λάβει μέρος σε πολλές συμπλοκές.

»Σήμερα μας επιτράπηκε να βγούμε στον Πόρο για δύο ώρες. Είναι μια χαριτωμένη τοποθεσία και απόλαυσα τη σύ-

ντομη επίσκεψη παίρνοντας μερικές φωτογραφίες. Στην τοπική φυλακή είδα φυλακισμένους τους πρώην φιλοξενούμενους της καμπίνας μου και αντάλλαξα χειραψία μαζί τους μέσα από τα κάγκελα. Φαίνονται αρκετά ευχαριστημένοι από τη φύλαξή τους με κομάντος, ενώ και η μεταχείρισή τους ήταν καλύτερη απ' ό,τι με τους αντάρτες.

»Κυριακή, 22 Οκτωβρίου (Πειραιάς): Μια ομάδα 28 ατόμων από εμάς αποβιβάστηκε στον Πειραιά για να παρευρεθεί στην επιμνημόσυνη δέηση στην Αθήνα. Αποδείχθηκε πολύ μεγαλύτερη απ' ό,τι περίμενα – πρέπει να παρευρίσκονταν περισσότερα από 100 άτομα στην πομπή. Επιβιβαστήκαμε στον Ηλεκτρικό και ύστερα από 20 λεπτά φτάσαμε στην Αθήνα. Κατά τη διάρκεια της πορείας μας του ενάμισι μιλίου προς τα Ανάκτορα μας

Αθηναίοι πανηγυρίζουν για την απελευθέρωση από τη γερμανική κατοχή.

επευφημούσαν. Οι δρόμοι ήταν γεμάτοι και παντού ανέμιζαν σημαίες. Υπήρχαν ακόμη και πολλά συνθήματα, μεταξύ των οποίων τα «Η Βρετανία κυβερνά τα κύματα»¹⁰ και «Ζήτω ο Τσόρτσιλ».

»Η τελετή πραγματοποιήθηκε στην πλατεία και ήταν κάπως μεγάλη. Στο μεγαλύτερο μέρος της λειτουργούσε ο πατριάρχης [sic] Δαμασκηνός και στο υπόλοιπο οι στρατιωτικοί μας ιερείς. Έλληνες ανακτορικοί φρουροί εκτελούσαν χρέη σκοπών, ανάμεσά τους και λίγοι γερασμένοι εύζωνοι –όλοι πολύχρωμοι στην έντονη λιακάδα. Οι [Βρετανοί] βασιλικοί πεζοναύτες έπαιζαν τα «The Last Post» και «Reveille» και ακολούθησε σιγή δύο λεπτών. Στη συνέχεια παίχτηκαν πέντε εθνικοί ύμνοι, κατά τη διάρκεια των οποίων χαιρετούσαμε σε στάση προσοχής, και το χέρι μου κουράστηκε. Έπειτα ακολούθησε άλλη μία θριαμβευτική πορεία προς τον σταθμό και πίσω

στο σκάφος για γεύμα. Στενοχωρήθηκα γιατί δεν μας έδωσαν άδεια και δεν μπόρεσα να επισκεφθώ τον Παρθενώνα.

»Το απόγευμα πήγα στο “Ogion” με πρόσκληση του καρέ αξιωματικών για να δω την ταινία *Heavenly Bodies* με τον Ουίλιαμ Πάουελ και τη Χέντι Λαμάρ, η οποία προβλήθηκε υπαίθρια, στο κατάστρωμα. Η νύχτα ήταν γεμάτη άστρα και αυτή η ιδιαίτερα ευχάριστη βραδιά ολοκληρώθηκε με πολύ ρούμι και την επιστροφή μου με τη λέμβο του “Ogion”.

»Δευτέρα, 23 Οκτωβρίου (Πόρος): Σήμερα επιστρέψαμε στον Πόρο, τη γενέτειρα του Δημοσθένη, ενός Έλληνα φιλόσοφου.¹¹ Το απόγευμα ο Όουεν (αξιωματικός τορπιλών) κι εγώ βγήκαμε στην ξηρά για να εξερευνήσουμε την εξοχή. Περιδιαβήκαμε ανάμεσα σε ελαιώνες γεμάτους καρπό, μιλώντας με όλους, όπου αυτό ήταν δυνατόν. Μας προσκάλεσαν σ’ έναν κήπο όπου υπήρχαν λεμο-

Ο αντιναύαρχος Μάνσφιλντ (στο μέσο) ήταν ο επικεφαλής της επιχείρησης Μάννα, που επισφράγισε την απελευθέρωση της Αθήνας.

νιές, πορτοκαλιές, μανταρινιές, κλήματα, ροδιές και μηλιές. Όταν φεύγαμε ο ηλικιωμένος κύριος μας φόρτωσε φρούτα. Τα παιδιά ήταν πολύ χαριτωμένα και χαίρομαι που είχα τις τσέπες μου γεμάτες γλυκά.

»Κατά τη διάρκεια του περιπάτου είδαμε να φτιάχνουν κρασί, αλλά και λάδι. Τα σταφύλια και οι ελιές πιέζονται σε παρόμοιες μυλόπετρες. Σ' ένα ξενοδοχείο ήπιαμε λίγη ρετσίνα, για την οποία πληρώσαμε με ένα πακέτο τσιγάρα. Το κρασί φτιάχνεται από χυμό σταφυλιών αρωματισμένο με ρετσίνα πεύκου.

»Τετάρτη, 25 Οκτωβρίου (Άνδρος): Το σούρουπο αγκυροβολήσαμε έξω από την Άνδρο, όπου είδαμε να καίνε πολλές φωτιές, πιθανόν σε ένδειξη καλωσορίσματος. Με τη σειρά μας ρίξαμε κάμποσες φωτοβολίδες, αλλά δεν μας επιτράπηκε να βγούμε στην ξηρά.

»Παρασκευή, 27 Οκτωβρίου (Θερμιά): Το σούρουπο αγκυροβολήσαμε έξω από τα Θερμιά¹².

»Δευτέρα, 30 Οκτωβρίου (Πόρος): Πλεύσαμε προς τον Πόρο, όπου φτάσαμε στις 11:00, με αναχώρηση για τις 14:00-17:00. Βγήκα στην ξηρά και περάσαμε από το "Lagne", που τώρα έχει προσαράξει. Έβγαλα μία φωτογραφία που δείχνει τις ζημιές από τις νάρκες.

»Τρίτη, 31 Οκτωβρίου (στη θάλασσα): Φύγαμε από τον Πόρο για να πάμε στην Αλεξάνδρεια μέσω Coffee South (δηλαδή μεταξύ Κρήτης και Καρπάθου)...»

Ναρκαλιεία στο Βόρειο Αιγαίο

Κατά την επόμενη περίοδο της παρουσίας του στις ελληνικές θάλασσες το "Sylvia" έδρασε κυρίως στο Βόρειο Αιγαίο. Ο Ουέστ είχε την ευκαιρία να επισκεφθεί τη Θεσσαλονίκη και την Καβάλα, όπου παραλίγο να λάβει μέρος στις συγκρούσεις που είχαν ξεσπάσει στην πόλη. Από τις 7 Δεκεμβρίου 1944 έως το τελευταίο

δεκαήμερο του Ιανουαρίου 1945 το βρετανικό ναρκαλιευτικό εκτέλεσε επιχειρήσεις ναρκαλιείας στον θαλάσσιο χώρο μεταξύ Λήμνου-Δαρδανελλίων:

«Τετάρτη, 15 Νοεμβρίου (Αλεξάνδρεια): Φύγαμε από την Αλεξ[άνδρεια] σήμερα στις 16:00, για να πάμε στην Ελλάδα. Προχωρώντας με ταχύτητα 9 κόμβων εκτελέσαμε σάρωση με το φως της ημέρας, με αρνητικά αποτελέσματα.

»Παρασκευή, 17 Νοεμβρίου (Αμοργός): Έχω τη μεσαία βάρδια και κατά την ανάληψή της αντιλαμβάνομαι ότι οι συνθήκες είναι πολύ άσχημες. Το σκοτάδι είναι πίσσα και καθώς ταξιδεύουμε όλοι σαν κάβουρες, ως αποτέλεσμα του ότι εκτελούμε μια «μπλε στροφή», δεν μπορώ να δω το σκιασμένο πίσω φως του "Welfare" (ο M/S 5 έχει μεταφερθεί στο "Welfare", το οποίο εκτελεί χρέη αρχαιότερου πλοίου). Στη 01:10 αλλάζουμε πορεία, αλλά ήδη το μπροστινό μας πλοίο έχει χαθεί και ούτε εγώ ούτε ο σηματογράφος, του οποίου η όραση είναι καλύτερη από τη δική μου, μπορούμε να το εντοπίσουμε επί δέκα λεπτά. Είμαστε ήδη τόσο πίσω, ώστε πρέπει να επισπεύσουμε με 12,5 κόμβους, παρότι η ταχύτητα της πορείας είναι μόλις 9 κόμβοι. Ως αποτέλεσμα τα κύματα να σκάνε από πάνω μας και οι συνθήκες γενικά χειροτερεύουν. Τα κιάλια μου θολώνουν από πιτσιλιές. Χρειάστηκε να ασφαλίσω το πυροβόλο των 4 ιντσών, καθώς κινούνταν σε όλο το πλάτος του πλοίου – ο ναύτης που ανέλαβε αυτό το καθήκον βράχηκε μέχρι το κόκαλο. Με μεγάλη χαρά παρέδωσα στον αντικαταστάτη μου στις 04:00 και κατέβηκα για ένα φλιτζάνι kye [ίσως εννοεί τσάι] πριν πάω για ύπνο.

»Σάββατο, 18 Νοεμβρίου (Χίος): Στις 07:30 αγκυροβολήσαμε έξω από τη Χίο. Η πόλη φαίνεται ενδιαφέρουσα και εύπορη, δεν μας επιτρέπεται όμως να βγού-

με στην ξηρά. Αντίθετα, έπρεπε να κά-
νουμε επιδιορθώσεις και τακτοποιήσεις.
Η ακτή της Τουρκίας φαίνεται πολύ κα-
θαρά από την πρύμνη μας.

»Κυριακή-Παρασκευή, 19-24 Νοεμ-
βρίου (Θεσσαλονίκη): Αφήσαμε τη Χίο
για τη Θεσσαλονίκη, όπου φτάσαμε το
απόγευμα της Δευτέρας. Ο καιρός ήταν
πολύ πιο κρύος και αρκετά άσχημος,
ώστε να είναι απαραίτητες βάρδιες
αγκυροβολίου. Έκανα βάρδια από τις
23:00 έως τις 02:00 και στη γέφυρα έκα-
νε διαπεραστικό κρύο. Στο φως της ημέ-
ρας μπορούσαμε να δούμε τους γύρω
λόφους σκεπασμένους με χιόνι.

»Ένα απόγευμα βγήκα έξω για εξερεύ-
νηση με τον Ουίλισον (αξιωματικό ρα-
ντάρ). Καθ' οδόν προς το παλιό φρούριο
[μάλλον εννοεί το Επταύργιο] συναντή-
σαμε έναν Έλληνα, τον Κρις Ταξίδη, που
μιλούσε αγγλικά και προσφέρθηκε να
μας ξεναγήσει. Ήταν σε στρατόπεδο συ-

γκέντρωσης για έξι μήνες, όπου του
έσπασαν αρκετά δόντια. Μας έδειξε αρ-
κετές τοποθεσίες όπου οι Γερμανοί είχαν
τουφεκίσει πολίτες. Επιπλέον επιθεωρή-
σαμε τη φυλακή όπου είχαν εκτελεστεί
αρκετές χιλιάδες. Μίλησα σε μια κυρία
που έψαχνε για το κελί όπου ο γιος της
είχε κρατηθεί για 18 μήνες προτού μετα-
φερθεί στη Γερμανία για καταναγκαστι-
κή εργασία. Από τότε δεν είχε νέα του.

»Οι άνθρωποι εδώ έχουν μεγάλη ανά-
γκη από τροφή και περιμένουν τα πλοία
τροφοδοσίας, που δεν μπορούν να έρ-
θουν πριν τους ανοίξουμε δρόμο. Οι λι-
μενικές εγκαταστάσεις έχουν πολύ σο-
βαρές ζημιές και παντού υπάρχουν βου-
λιαγμένα πλοία.

»Φύγαμε από τη Θεσσαλονίκη την
Παρασκευή, και το ίδιο βράδυ αγκυρο-
βολήσαμε με ένα υπέροχο ηλιοβασίλεμα
πίσω από το όρος Όλυμπος (την κατοικία
των θεών).

Ο στρατηγός Σκόμπι και ο αντιναύαρχος Μάνσφιλντ με τον Γεώργιο Παπανδρέου στον Άγνωστο Στρατιώτη κατά τον εορτασμό για την απελευθέρωση της Αθήνας.

»Τρίτη, 28 Νοεμβρίου (Καβάλα): Επί δύο ημέρες σαρώνουμε την είσοδο του λιμανιού της Καβάλας, σε απόσταση 50 μιλίων από τη Βουλγαρία, τα βουνά της οποίας φαίνονται καθαρά. Μεταξύ των βουνών και του σημείου που βρισκόμαστε είναι οι πεδιάδες της Μακεδονίας, μιας εκτεταμένης καπνοπαραγωγού περιοχής απ' όπου προέρχεται η ποικιλία καπνού Balkan Sobranjie. Υπάρχουν πολλές νάρκες, ιδίως έξω από το νησί της Θάσου, και το σύνολο της «συγκομιδής» μας έχει φτάσει τις 40.

»Τετάρτη, 29 Νοεμβρίου (Καβάλα): Στην ξηρά για δύο ώρες, καθώς όμως ήταν υπό το φως του φεγγαριού δεν μπορούσαμε να διακρίνουμε πολλά. Κατά την αποχώρησή τους οι Βούλγαροι την εγκατέλειψαν χωρίς ζημιές. Μοιάζει σαν πόλη της Ρουριτανίας¹³ στην οποία παρελαύνουν αντάρτες. Η πόλη έχει περιεργα κάστρα και εκκλησίες συγκεντρωμένα σε κοντινές αποστάσεις, και ένα τουρκικό υδραγωγείο ενώνει την άνω πόλη με την κάτω.

»Μαθαίνουμε σήμερα ότι το MMS¹⁴ 101 που ήταν μαζί μας στη Θεσσαλονίκη χάθηκε εκεί κατά τη διάρκεια ναρκαλιείας. Από το πλήρωμα των 18 υπάρχουν μόνο 3 διασωθέντες, όλοι τραυματισμένοι.

»Κυριακή, 3 Δεκεμβρίου (Καβάλα): Ακόμα στην Καβάλα. Έκανα δύο μεγάλες βόλτες, την πρώτη με τον "Τσίφι", με τον οποίο σκαρφαλώσαμε στο σανατόριο, πίσω από την πόλη. Στη δεύτερη, σήμερα, περπάτησα με τον Ουίλισον αρκετά μίλια στον δρόμο που οδηγεί στη Θεσσαλονίκη. Καθ' οδόν συναντήσαμε αρκετούς χωρικούς που έρχονταν προς την πόλη, όλοι βαρυφορτωμένοι, μερικοί σε κάρα με βόδια, μερικοί με γαϊδούρια και άλλοι με υπερμεγέθη φορτία στην πλάτη. Μια γριά κυρία μας έσφιξε θερμά το χέρι και μας καλωσόρισε ως "προστά-

τες". Στην επιστροφή φτάσαμε εγκαίρως ώστε να προλάβουμε το τέλος του ποδοσφαιρικού μας αγώνα με τους Έλληνες, τον οποίο χάσαμε 1-0.

»Η αναχώρησή μας είναι προγραμματισμένη για αύριο, το ελληνικό αντιτορπιλικό "Royalist" [;] όμως μας ζήτησε να βοηθήσουμε στην τήρηση της τάξης μεταξύ των κομμουνιστών (ΕΛΑΣ) που έχουν καταλάβει το δημαρχείο. Ο δήμαρχος οπλοφορεί και γενικά υπάρχουν οι προϋποθέσεις για έναν εμφύλιο πόλεμο. Σήμερα έγινε μια μάχη μεταξύ των δύο πολιτικών παρατάξεων σε απόσταση μόλις 15 χιλιομέτρων. Προφανώς αυτός είναι ο λόγος της συρροής των χωρικών στην πόλη, μολονότι ο Ουίλισον κι εγώ νομίσαμε ότι έκαναν απλώς προετοιμασίες για την ημέρα του παζαριού. Αν είχαμε προχωρήσει άλλα 7 χιλιόμετρα, θα είχαμε βρεθεί στο κέντρο της μάχης!

»Τρίτη, 5 Δεκεμβρίου (Καβάλα): Είχαμε διαταγές να αποπλεύσουμε σήμερα το βράδυ στις 21:30, οι οποίες όμως ακυρώθηκαν στην κυριολεξία την τελευταία στιγμή (είχαμε ανεβάσει τη σκάλα). Η κατάσταση στην ξηρά χειροτερεύει, αλλά λαμβάνουμε αναφορές ότι στρατεύματα βρίσκονται καθ' οδόν.

»Τετάρτη, 6 Δεκεμβρίου (Καβάλα): Έχω λάβει διαταγή να έχω έτοιμο ένα αποβατικό άγημα ανά πάσα στιγμή, σε περίπτωση ταραχών. Πέρασα το πρωινό εκπαιδύοντας τη διμοιρία και δείχνοντάς στους άντρες πώς να μάχονται με ξιφολόγχη. Είναι χρήσιμη ομάδα αν τα πράγματα φτάσουν σε σύγκρουση, και ίσως χρειαστεί να αναλάβουμε δράση αν έρθει κάποιο πλοίο με τρόφιμα. Ο ΕΛΑΣ θα προσπαθήσει να το αρπάξει, επειδή «όποιος έχει τον έλεγχο της τροφής έχει τη δύναμη». Το ελληνικό αντιτορπιλικό φαίνεται αρκετά αδύναμο να τηρήσει την τάξη. Ο κυβερνήτης του αρνείται να δεχτεί τον επικεφαλής του ΕΛΑΣ.

»(Απόγευμα): Οπωσδήποτε φεύγουμε απόψε, αφήνουμε όμως τα “Welfare” και “Octavia” να τονώσουν το ηθικό των Ελλήνων. Στην πόλη έχει φτάσει ένας λόχος Γκούρκας με μερικά ελαφριά πυροβόλα. Πιστεύω ότι θα είναι αρκετά ικανοί να αντιμετωπίσουν τον τοπικό ΕΛΑΣ. Αισθάνομαι λυπημένος που θα χάσω την πλάκα. Κληρώθηκα να κάνω τη μεσαία βάρδια και έκανε πολύ κρύο.

»Πέμπτη, 7 Δεκεμβρίου (Λήμνος/Μούδρος): Φτάσαμε στο νησί της Λήμνου και αγκυροβολήσαμε στον όρμο του Μούδρου αμέσως μόλις χάραξε το φως της ημέρας. Το μέρος φαίνεται νεκρό, όπως και το Σκάπα¹⁵, γυμνό, με ένα μικρό χωριό. Κατά έναν εκπληκτικό τρόπο στο μέσο του χωριού υπάρχει μια εκκλησία που ανεγέρθηκε στη μνήμη των πολλών ανδρών που πέθαναν κατά την εκστρατεία της Καλλίπολης. Απ’ αυτή τη βάση πρόκειται να σαρώσουμε τη διάβαση προς τα Δαρδανέλλια.

»Σάββατο, 9 Δεκεμβρίου (Μούδρος): Σήμερα το απόγευμα πήγα για κωπηλασία με τον πρώτο με τη βάρκα μας. Όσο πιο πολύ πλησιάζεις στην ακτή τόσο πιο νεκρός φαίνεται ο Μούδρος. Έκανε πολύ κρύο και με τη βάρκα να μπάζει νερά δεν ήταν πολύ ευχάριστα».

Στο υπόλοιπο του Δεκεμβρίου και κατά τις πρώτες δύο εβδομάδες του Ιανουαρίου 1945 το “Sylvia” επιχειρούσε στο θαλασσοδαρμένο Βόρειο Αιγαίο. Στον Μούδρο επέστρεψε στις 13 Ιανουαρίου, ημερομηνία κατά την οποία ο Ουέστ σημειώνει τα εξής:

«Πίσω στον όρμο του Μούδρου, και με ήρεμη θάλασσα επιτέλους. Άδειες εξόδου δόθηκαν από τις 13:30 μέχρι τις 17:30. Βγήκα στην ξηρά με «πολιτικά» [...] Περπάτησα σε ένα χωριό το όνομα του οποίου δεν μπορώ να προφέρω, περίπου τέσσερα μίλια μακριά. Η ζωή εκεί είναι πολύ πρωτόγονη. Καθ’ οδόν προσπέρασα αρκετά κοπάδια από πρόβατα,

Απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης. Παρέλαση μαθητών στο λιμάνι (30 Οκτωβρίου 1944).

καθένα από τα οποία το πρόσεχε κάποιος βοσκός, που φαινόταν πολύ βιβλικός με την κάπα του από προβιά, το γούνινο καπέλο του και τις κάλτσες του που έμοιαζαν με μπότες. Φωτογράφησα κάποιον και προσπάθησα να του πιάσω κουβέντα. Η μόνη ευκολονόητη παρατήρησή του ήταν σχετικά με τους «καταραμένους Γερμανούς». Στο χωριό μου έδειξαν έναν αλευρόμυλο, πολύ πρωτόγονο, με πανί από караβόπανο και τροχούς με ξύλινες ακτίνες. Έδωσα τις προμήθειές μου από σοκολάτες στα παιδιά, αλλά δεν ήταν παρά σταγόνα στον ωκεανό».

Γνωριμία με τη νότια Ελλάδα

Από τις 28 Ιανουαρίου μέχρι τις 9 Μαρτίου το "Sylvia" βρισκόταν στην Αλεξάνδρεια, και ο Ουέστ αξιοποίησε την περίπτωση για να περιηγηθεί σ' αυτήν και στο Κάιρο. Στην Ελλάδα επέστρεψε στις 12 Μαρτίου, οπότε το πλοίο του αγκυροβόλησε στην Κεφαλονιά. Σχετικά με την

επίσκεψή του σε αυτό το νησί ο Ουέστ αναφέρει, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«Φτάσαμε στις 09:00 και αγκυροβόλησαμε για το υπόλοιπο της ημέρας. Πρόκειται για ένα γοητευτικό μέρος, με χιονοσκέπαστους λόφους και ελαιώνες στις χαμηλότερες πλαγιές, που καταλήγουν σε μίλια από κίτρινη άμμο και καταγάλη θάλασσα. Λάβαμε ένα σήμα που έλεγε ότι θα μπορούσαν να αποβιβαστούν αγήματα υπό την ευθύνη ενός αξιωματικού, αλλά δεν έπρεπε να απομακρυνθούν σε απόσταση μεγαλύτερη από την οπτική επαφή με το πλοίο, δεδομένου ότι τις προηγούμενες δέκα ημέρες είχαν γίνει πολλές μάχες και είχαν σκοτωθεί αρκετοί. Τα περισσότερα φιλαράκια μας (ως συνήθως) προτίμησαν την ασφάλειά τους, αλλά ο Όουεν, ως αξιωματικός αναψυχής, κι εγώ αποφασίσαμε να συνοδεύσουμε μια ομάδα. Δεν υπήρχε κατάλληλο σημείο αποβίβασης, κι έτσι δεν μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τη

Βρετανοί αλεξιπτωτιστές μοιράζουν το πρωινό τους με Ελληνόπουλο. ΔΕΞΙΑ: Βρετανοί στρατιώτες στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης το 1944.

Οχήματα της RAF αποβιβάζονται στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης στις 30 Οκτωβρίου 1944.
ΔΕΞΙΑ: Η κατοχική ιστορία της οινοποιίας Achaia Clauss δεν άφησε αδιάφορο τον Ουέστ.
Στη φωτογραφία η είσοδος των εγκαταστάσεων της οινοποιίας μετά την Κατοχή.

βενζινάκατο. 21 άτομα (και ο σκύλος) επιβιβάστηκαμε στη φαλαινίδα και την οδηγήσαμε στην παραλία αποφεύγοντας τα κύματα. Έπειτα πήγα με τα περισσότερα παιδιά στο πιο κοντινό χωριό, σε απόσταση μισής ώρας στην πλαγιά ενός λόφου, αφήνοντας στον Όουεν τη φύλαξη της βάρκας. Η ανάβαση μέσα από το βαρυφορτωμένο με ώριμα λεμόνια λεμονοδάσος ήταν αρκετά ευχάριστη.

»Στο χωριό μας υποδέχτηκαν με πανηγυρισμούς και μας πήγαν στο τοπικό πανδοχείο, όπου μας έδωσαν δωρεάν πολύ τοπικό κρασί. Δεν υπάρχουν ακόμα χρήματα εδώ, έδωσα όμως στον πανδοχέα όλα τα τσιγάρα μου (10), κάτι που φάνηκε να τον ικανοποιεί με το παραπάνω. Τα παιδιά έδειχναν υποσιτισμένα και συνωστίστηκαν ολόγυρα όταν τους μείρασα σοκολάτα. Προφανώς τους έλειπε. Στο νησί έχουν εκτελεστεί περισσότεροι

από 100 Έλληνες από τον ΕΛΑΣ και ομάδες κομμουνιστών [...].

Δύο ημέρες αργότερα (14 Μαρτίου) το "Sylvia" αγκυροβόλησε στην Πάτρα, για την οποία ο Ουέστ σημειώνει:

«Είναι το τρίτο μεγαλύτερο λιμάνι της Ελλάδας και δεν φαίνεται να έχει υποστεί πολλές ζημιές κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Υπάρχει μια ωραία σειρά από χιονισμένα βουνά στο βάθος, αλλά πολύ μακριά ώστε να μπορέσω να τα φτάσω όπως όπως. Εδώ εφαρμόζονται αυστηροί κανόνες όσον αφορά την ανταλλαγή αγαθών, με εναλλακτική λύση τα χρήματα ΒΜΑ⁶, που έχουν μικρή αξία. Έμαθα ότι στην ξηρά πέντε λίρες ΒΜΑ αγόρασαν ένα παλιό ζευγάρι παπούτσια. Τα αυγά και τα πορτοκάλια κοστίζουν μια λίρα το ένα!»

Την Πέμπτη, 22 Μαρτίου ο Ουέστ πραγματοποίησε μια σύντομη επίσκεψη

στις εγκαταστάσεις της οινοποιίας Achaia Clauss, σχετικά με την οποία παραθέτει μερικές ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες:

«Η Clauss βρίσκεται περί τα οτώ μίλια στην ενδοχώρα, στην πλαγιά του βουνού που βλέπει στην Πάτρα. Το χωριό ασχολείται αποκλειστικά με την παραγωγή κρασιού (κυρίως μαυροδάφνης και Santa Helena). Ο ιδιοκτήτης ζει στην Πάτρα, αλλά έχει ένα τεράστιο σπίτι στο χωριό. Είναι εξοπλισμένο πολύ ωραία με τουαλέτες, με εντοιχισμένα πλακάκια στις περισσότερες κρεβατοκάμαρες, εξαιτίας όμως των ζημιών που προκάλεσαν οι Γερμανοί και οι Ιταλοί, και τελικά λόγω μιας μικρής μάχης για την υπερασπισή του εναντίον του ΕΛΑΣ, το σύστημα δεν λειτουργεί. Έτσι τα αποχωρητήρια είναι πρωτόγονες, μέσα στις αλέες του κήπου».

Την παραμονή της 25ης Μαρτίου 1945 ο Ουέστ βρέθηκε στα κατεστραμμένα Καλάβρυτα, τα οποία περιγράφει ιδιαίτερα παραστατικά:

«Ο Κλοντ πήρε τον Μπιλ κι εμένα σε μια διαδρομή 180 μιλίων από την Clauss στα απομακρυσμένα φυλάκια, για να πληρώσει τους μισθούς των στρατιωτών του. Ήταν συναρπαστικό, καθώς σε ορισμένα σημεία ο δρόμος σκαρφαλώνει πάνω από τα 4.000 πόδια (πάνω από το όριο του χιονιού) και είναι πάρα πολύ επικίνδυνος. Υπάρχουν πολλοί γκρεμοί κοντά στον δρόμο και μια ολίσθηση θα ήταν το τέλος μας. Αρκετές γέφυρες έχουν ανατιναχθεί από τους Γερμανούς, όπως και από τον ΕΛΑΣ, αλλά έχουν επισκευαστεί προσωρινά με γέφυρες Μπέηλι.

»Στα Καλάβρυτα συνάντησα τον Φιλ Χάρις, που είχε βρεθεί στο "Sylvia" στη διάρκεια ενός ταξιδιού. Αυτό είναι το χωριό της σφαγής κατά την οποία οι Γερμανοί σκότωσαν όλους τους άντρες άνω

των 12 ετών (περίπου 600), αφού προηγουμένως έκλεισαν τις γυναίκες στο δημαρχείο και πυρπόλησαν κάθε σπίτι. Ευτυχώς οι γυναίκες δραπέτευσαν. Αυτό συνέβη πριν από 15 μήνες, αλλά πολλές από αυτές τις γυναίκες παραμένουν μέσα σε παράξενες τρύπες και γωνίες και εξακολουθούν να φορούν πένθιμα ρούχα. Οι στρατιώτες, στη διάρκεια των 5 εβδομάδων που βρίσκονται εδώ, έχουν κάνει προσπάθειες να τους φτιάξουν τη διάθεση και έχουν βοηθήσει στην επισκευή πολλών σπιτιών. Την περίοδο της ειρήνης πρέπει να ήταν πολύ ωραίο μέρος, με όλα τα ανθισμένα οπωροφόρα και τα χιονοσκέπαστα βουνά στο βάθος. Τώρα δεν είναι τίποτα περισσότερο από τρομερό».

Εν μέσω βέβαια όλων αυτών των εκδρομών, ο Ουέστ δεν παύει να μεριμνά για τα στρατιωτικά του καθήκοντα, και στις 2 Απριλίου καταγράφει μια ενδιαφέρουσα πληροφορία από την Πάτρα:

«Αυτό είναι εκπληκτικό μέρος για συναλλαγές, κυρίως παράνομες. Τα Χριστούγεννα χάσαμε μια γραφομηχανή και υποθέσαμε ότι κάποιος πολύ μεθυσμένος θα πρέπει να την έριξε στο νερό. Αυτό μας προκάλεσε κάποιες σκοτούρες, καθώς δεν μπορείς να διαγράψεις μια γραφομηχανή ως «απωλεσθείσα στη θάλασσα λόγω κακοκαιρίας». Στην Clauss ο Μπομπ Έλμχερστ, ο δεύτερος στην ιεραρχία, ήθελε πολύ να βρει ένα χρονόμετρο. Έτσι, αντάλλαξα ένα με μια γραφομηχανή, και τώρα ξεγράψαμε το χρονόμετρο. Μου πρόσφεραν μια μοτοσικλέτα για τη φωτογραφική μου μηχανή, αλλά δεν ήθελα να την αποχωριστώ».

Στις 3 Απριλίου το "Sylvia" αναχώρησε για την Αλεξάνδρεια, και μέχρι τις 28 Ιουλίου, οπότε επέστρεψε στα Κύθηρα, ενεπλάκη κυρίως σε επιχειρήσεις ναρκαλιείας στην Αδριατική. Μετά τα Κύθηρα αγκυροβόλησε για λίγες ημέρες (2-4 Αυγούστου) στον Πειραιά, γεγονός που

έδωσε στον Ουέστ την ευκαιρία να επισκεφθεί την Ακρόπολη και τον ναό του Ολυμπίου Διός, καθώς και να εμφανίσει μερικά φιλμ της φωτογραφικής του μηχανής. Στη συνέχεια το πλοίο του μεταστάθμευσε και πάλι στη θαλάσσια περιοχή των Κυθήρων μέχρι τις 17 Αυγούστου, οπότε επέστρεψε και πάλι στον Πειραιά. Τέσσερις ημέρες αργότερα αναχώρησε για τη Βόρεια Ελλάδα, πρώτα για την Καβάλα και στη συνέχεια και πάλι για τη Θεσσαλονίκη, έξω από το λιμάνι της οποίας προσέκρουσε στις 30 Αυγούστου σε μια νάρκη που του προκάλεσε αρκετές ζημιές, ευτυχώς όχι ιδιαίτερα σοβαρές. Δύο ημέρες αργότερα (την 1η Σεπτεμβρίου) ο Ουέστ κατέγραψε στο ημερολόγιό του:

«Οι Γερμανοί προκάλεσαν τεράστιες ζημιές στην πόλη [της Θεσσαλονίκης]. Είναι πολύ βρώμικη και από την τελευταία επίσκεψή μας το λιμάνι δεν δείχνει παρά ελάχιστα σημάδια βελτίωσης όσον αφορά την εκκαθάριση εμποδίων. Μας ταλαιπωρούν πολύ οι μύγες, που κάθονται παντού κατά εκατοντάδες».

Στις 13 Οκτωβρίου το "Sylvia" έφυγε από τη Θεσσαλονίκη για την Αλεξάνδρεια, και από εκεί στις 30 για τον Σαρωνικό. Οι τελευταίες στάσεις του Ουέστ στην Ελλάδα επρόκειτο να είναι στον Πόρο (3-5 Νοεμβρίου) και στον Πειραιά (6-8 Νοεμβρίου). Εκεί άφησε το πλοίο του και, μέσω Μάλτας, Τουλόν και Διέπης, έφτασε στο Λονδίνο, όπου τακτοποίησε γραφειοκρατικές εκκρεμότητες σχετικές με την αποστράτευσή του, που ολοκληρώθηκε στις 12 Φεβρουαρίου 1946.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Βλ. σχετικά Gus Myles, *Επιχείρηση «Μάννα»*. Η βρετανική συμβολή στην απελευθέρωση της Ελ-

λάδας, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1944, εκδ. Άλφα Ωμέγα, Αθήνα, 2004, σ. 61 κ.εξ. Λ. Μπλαβέρη, «Επιχείρηση «Μάννα»», περ. *Στρατιωτική Ιστορία*, 9 (Απρίλιος 1997), σ. 53.

- 2 Στο πρωτότυπο: we get a «bottle» from «Black Prince».
- 3 British Yard Minesweepers: ναρκαλιευτικά αγγλικής κατασκευής.
- 4 Πρόκειται μάλλον για το ναρκαλιευτικό Κως, από το πλήρωμα του οποίου σκοτώθηκαν τρία άτομα: βλ. G. Myles, *Επιχείρηση «Μάννα»*, ό.π., σσ. 64-65· Λ. Μπλαβέρη, «Επιχείρηση «Μάννα»», ό.π., σ. 55.
- 5 Κατά τον Myles (*Επιχείρηση «Μάννα»*, ό.π., σ. 64), «εκείνο που μόλις είχε βρει ο [πλωτάρχης] Jenkins ήταν το μεγαλύτερο θαλάσσιο ναρκοπέδιο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με πάνω από 10.000 νάρκες που οι Γερμανοί είχαν ποντίσει σε δεκάδες ξεχωριστές επιχειρήσεις».
- 6 Εννοεί τον διοικητή του πέμπτου στολίσκου ναρκαλιευτικών, πλωτάρχη Χάμφρεϊ Τζένκινς: βλ. G. Myles, *Επιχείρηση «Μάννα»*, ό.π., σ. 65.
- 7 Για τα ονόματά τους βλ. G. Myles, *Επιχείρηση «Μάννα»*, ό.π., σ. 65.
- 8 Πιθανόν αναφέρεται στο ναρκαλιευτικό Κάσος, το οποίο μετά την πρόσκρουσή του είχε επτά τραυματίες: βλ. G. Myles, *Επιχείρηση «Μάννα»*, ό.π., σ. 64· Λ. Μπλαβέρη, «Επιχείρηση «Μάννα»», ό.π., σ. 55.
- 9 Πρόκειται για τον υποναύαρχο Τζων Μάνσφιλντ, που διακρίθηκε κατά τις επιχειρήσεις της Νορβηγίας (1940) και της Νότιας Γαλλίας (1944). Βλ. Σχετικά G. Myles, *Επιχείρηση «Μάννα»*, ό.π., σ. 128.
- 10 Στο πρωτότυπο: «Britania rules the waves», τίτλος γνωστού αγγλικού εμβατηρίου.
- 11 Στην πραγματικότητα πρόκειται για το μέρος όπου ο Δημοσθένης αυτοκτόνησε πίνοντας κώνειο.
- 12 Εννοεί την Κύθνο.
- 13 Φανταστική χώρα στην οποία διαδραματίζονται σύγχρονες ρομαντικές ιστορίες, όπως η γνωστή *Ο φυλακισμένος της Ζέντα*.
- 14 Motor Minesweeper: είδος ναρκαλιευτικού.
- 15 Σκάπα Φλόου: το αγκυροβόλιο του βρετανικού στόλου στις Ορκάδες νήσους της Σκωτίας.
- 16 Αρχικά γράμματα των λέξεων British Military Administration.

Ο Νίκος Νικολούδης είναι δρ. Ιστορίας του King's College (Πανεπιστήμιο του Λονδίνου).

Η ΖΑΚΥΝΘΟΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

ΤΟΥ Δ. Ν. ΓΕΡΑΚΗ

Στις αρχές του 20ού αιώνα η Ζάκυνθος έδειχνε να έχει πολλά ερωτήματα ανοικτά αναζητώντας τη φυσιογνωμία της. Με άξονες τις παραδοσιακές δομές και λειτουργίες του παρελθόντος και πρότυπο-κατεύθυνση το δυτικό-νεωτερικό παράδειγμα, η ζακυνθινή κοινωνία πορεύθηκε μέσα σε μία ιστορικά ιδιόμορφη διαρκή κίνηση κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών αποδιαρθρώσεων και ανασυνθέσεων. Μία πορεία που αποδείχθηκε εντέλει δύσκολη, καθώς θεσμικές δυσλειτουργίες, οικονομικές υστερήσεις και πολιτισμικές μεταβολές αναδείκνυαν τις δομικές ιδιομορφίες και αδυναμίες της.

Η Πλατεία Ποιητού. Στο κέντρο αριστερά διακρίνεται η Καθολική Εκκλησία και δεξιά η λέσχη «Ο Ζάκυνθος».

ΤΟ 1901 ο πληθυσμός της Ζακύνθου ανερχόταν σε 44.532 κατοίκους, από τους οποίους οι 24.331 ήταν άντρες και οι 20.201 γυναίκες. Στην πόλη, όπου διαβιούσε σχεδόν το 40% του πληθυσμού (19.600 κάτοικοι), λειτουργούσε μία σειρά υπηρεσιών, όπως αρχειοφυλακείο, ταχυδρομείο, τελωνείο, νομαρχία, μητρόπολη, φρουραρχείο, πρωτοδικείο, σωφρονιστήριο. Λειτουργούσε επίσης μια πλειάδα δημόσιων και ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στο νησί υπήρχαν 18 δημοτικά σχολεία (9 ιδιωτικά και ισάριθμα δημόσια, από τα οποία τα 5 βρίσκονταν στην πρωτεύουσα και τα υπόλοιπα 4 στα χωριά) και 3 γυμνάσια (1 ιδιωτικό, με 24 μαθητές, και 2 δημόσια, με 217 μαθητές, από τα οποία το ένα λειτουργούσε στην πόλη). Επιπλέον,

σημαντικές υπηρεσίες πρόσφεραν το αρχειοφυλακείο, η δημόσια βιβλιοθήκη, φυλάσσοντας 22.000 τόμους και μεγάλης αξίας χειρόγραφα, καθώς και η Φωσκολιανή Βιβλιοθήκη, με 6.000 τόμους.

Η οικονομική ευημερία μερίδας των κατοίκων επέτρεπε τη λειτουργία τριών διαφορετικών τραπεζικών υποκαταστημάτων, από τα οποία το ένα, αυτό της Ιονικής Τράπεζας, είχε εκδοτική δραστηριότητα (έως το 1905). Σημαντική επίσης ήταν η παρουσία προνοιακών υποδομών, με τη λειτουργία 3 γηροκομείων, ορφανοτροφείου, ενεχυροδανειστήριου και νοσοκομείου. Ας σημειωθεί μάλιστα ότι από τον Οκτώβριο του 1901 ο δημόσιος φωτισμός της πόλης της Ζακύνθου πραγματοποιούνταν με 75 ηλεκτρικούς λαμπτήρες, όταν το μεγαλύτε-

Αποψη της πόλης της Ζακύνθου στα τέλη του 19ου αιώνα, πριν από τους σεισμούς του 1893.

ρο λιμάνι της χώρας, ο Πειραιάς, φωτιζόταν μόλις με 24 ηλεκτρικούς λαμπτήρες (το παραλιακό τμήμα από το δημαρχείο μέχρι την Πλατεία Καραϊσκάκη). Στα τέλη του 1900 έγινε ονοματοθεσία πλατειών και 130 οδών της πόλης και τοποθετήθηκαν αντίστοιχες πινακίδες. Οι πλατείες, χωρίς να προσδιορίζεται για ποιες επρόκειτο, ονομάστηκαν Πρόδου, Εθνομαρτύρων, Φιλελλήνων και Κικέρωνος. Πρέπει να επισημανθεί ότι μεγάλο τμήμα του πληθυσμού, κυρίως αγροτικού, το μάλιστα η φτώχεια, με αποτέλεσμα πολλοί χωρικοί να πηγαίνουν στη Θεσσαλία και στη Στερεά για να εργαστούν στον θερισμό. Πολλοί όμως που δεν έβρισκαν εργασία επέστρεφαν άπρακτοι. Ενδιαφέρον έχει ότι οι κληρωτοί (στρατεύσιμοι) προσέρχονταν «προθυμότατοι», πολλοί μάλιστα

από αυτούς οι οποίοι μπορούσαν να απαλλαγούν κατατάσσονταν. Τούτο αποδιδόταν «εις την φτώχειαν του κοσμάκη, ο οποίος τρέχει εις τον στρατόν διά την караβάναν», όπως αναφέρει ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Ακρόπολις*.

Μία ακόμη ένδειξη της ευημερούσας πολιτισμικά Ζακυνθίνης κοινωνίας ήταν η λειτουργία του Δημοτικού Θεάτρου Φώσκολος, 800 θέσεων, δύο λεσχών-καζίνο, ενώ εκδίδονταν 7 εφημερίδες (*Ελπίς, Το Θάρρος, Ο Τόπος, Ο Φρουρός, Εθνοσυνέλευσις, Σημαία, Νέα Εποχή*) και ένα δεκαπενθήμερο περιοδικό (*Αι Μούσαι*). Αναφέρεται επίσης ότι σε μεγάλες γιορτές, κυρίως του πολιούχου της Ζακύνθου, που διαρκούσαν από τις 23 έως τις 28 Αυγούστου, πραγματοποιούνταν αγώνες δρόμου, λεμβοδρομίες και ποδηλατοδρομίες. Όσον αφορά τα επαγ-

Η πόλη της Ζακύνθου στις αρχές του 20ού αιώνα.

γέλυμα «περιωπής», οι επιστήμονες που διαβιούσαν στη Ζάκυνθο ήταν 23 δικηγόροι και 3 υποδικηγόροι (δικολάβοι), 7 γιατροί, 11 φαρμακοποιοί, 4 καθηγητές ξένων γλωσσών και 6 μηχανικοί-αρχιτέκτονες. Τέλος, σχετικά με τις τέχνες, υπήρχαν 2 φιλαρμονικές και δραστηριοποιούνταν 7 αγιογράφοι-ζωγράφοι.

Η τοπική επιχειρηματικότητα ήταν σε άμεση αλληλουχία με την οικονομική ανάπτυξη. Έτσι, στην πόλη της Ζακύνθου λειτουργούσαν 14 αρτοποιεία, 5 ζαχαροπλαστεία, 14 καφενεία, 134 οινοπωλεία, 2 ζυθοπωλεία, 20 εισαγωγείς ειδών τροφίμων, 4 ανθοπωλεία (χωρίς να υπολογίζονται οι υπαίθριοι ανθοπώλες-πουλητάδες), 5 δερματέμποροι, 13 πιλοπωλεία, 14 καταστήματα ετοιμών ενδυμάτων, 26 εμπορροραφεία, 28 υποδηματοποιεία, 6 κοσμηματοπωλεία, 1 μυροπωλείο, 3 ωρολογοποιεία, 18 κουρεία, 14 ξενοδοχεία, 3 τυπογραφεία, 4 χρωματο-

πωλεία, 3 καθρεπτοποιεία, 3 χρυσοσιμβωτές, 3 πυροτεχνηματοουργοί, 2 ατμολίματα βαφεία, 36 επαγγελματίες αμαξάδες, 18 ιδιωτικά αμάξια και 1 δημόσιος κήρυκας. Φυσικά, δεν θα μπορούσαν να λείπουν και οι βιοτεχνίες/εργοστάσια, που περιλάμβαναν, μεταξύ άλλων, 4 για την παρασκευή μαντολάτου, 4 γυψοποιεία, 2 αγγειοπλαστεία, 6 κεραμοποιεία, 1 μακαρονοποιείο, 3 ελαιοπυρηνελαιουργεία, 5 πουδροποιεία, 16 σαπωνοποιεία και 4 υφαντουργεία.

Ο Αθηνόδωρος, απεσταλμένος της αθηναϊκής εφημερίδας *Καιροί*, που επισκέφθηκε τον Μάιο του 1900 τη Ζάκυνθο, γράφει μεταξύ άλλων σε ανταπόκρισή του:

«Αι εντυπώσεις της διαμονής μου εν μέσω της ποιητικώτερων νήσων και της μάλλον ιδιορρυθμού κοινωνίας την οποίαν συνήντησα μέχρι τούδε, μετέχουν δύο συγγενών αισθημάτων, της χαράς και της λύπης. Η τελευταία μόλις

Καρτ ποστάλ στο επάνω μέρος της οποίας απεικονίζεται η Πλατεία Γεωργίου Α΄ και το Δημοτικό Θέατρο «Φώσκολος» το 1901.

προ 7 ετών ενεκαθιδρύθη εις το βασιλείον της χαράς και της αιωνίου νεότητος, από της καταστροφής των σεισμών, εν ω η πρώτη υπήρξεν ο μοναδικός και αχώριστος σύντροφος των Ζακυνθίων από παλαιωτάτων χρόνων. Ήδη κακή τύχη και εις την Ζάκυνθον η χαρά και η λύπη απετέλεσαν ένα ντουέτο ούτως ειπείν και εκεί όπου ακούει τις εν τω μέσω της σιγής της νυκτός και των στενών των καντουνιών υπό τα παράθυρα φιλάτων θηλυκών το ερωτικό και χαράς συγκινήσεις προκαλούν άσμα των τροβαδούρων της νήσου: Αν έχεις πόνο για τ' εμέ / Σήκω, πουλί μου, ντύσου.

»Είνε αδύνατον να μη συναντήσης συγχρόνως πλήθος επαίδων τεινουσών χείρα ικέτιδα εις τους διαβάτας με κεκαλυμμένον το πρόσωπον εξ αιδούς.

»Και ήτο επόμενον τοιούτον αποτέλεσμα να αναμένη τις, διότι η καταστροφή υπήρξε φοβερωτάτη. Αν διέλθη τις την πόλιν θα παρατηρήση πλήθος οικιών κατεστραμμένων εκ θεμελίων και άλλων ετοιμορρόπων, θέλει διακρίνη το μέγα θέατρον της Ζακύνθου ερείπιον και τους περισσοτέρους ναούς της πόλεως εις την αυτήν κατάστασιν. Εις πολλάς μάλιστα ερειπωμένας οικίας, αρκετά μεγάλας, των οποίων τους ενοίκους εξεδίωξεν η καταστροφή, έχουν καταφύγει φτωχαί οικογένειαί ένεκεν ελλείψεως μέσων προς ενοικίασιν [...].

»Το εμπόριον όμως ευρίσκειται εν ευαρέστω οπωσδήποτε καταστάσει· διότι ο τόπος έχει βιομηχανίαν σάπωνος αρκούντως μεγάλην με αγοράς καταναλώσεως καθ' άπασαν την Ανατολήν· και της περιφήμου σταφίδος της Ζακύνθου γίνεται ικανοποιητική οπωσοούν εξαγωγή, εκ τούτων δε εισέρχεται αρκετόν χρήμα εν τη νήσω. Στένει όμως ο εμπορικός κόσμος υπό το βάρος του λιμενικού φόρου, όστις ανέρχεται εις το 15% επί του εισαγωγικού τέλους των εκ της αλλοδα-

πής εμπορευμάτων, εν ω ουδενός λιμένος του Κράτους υπερβαίνει το 5%, το οποίον αναγκάζει πολλούς να εκτελωνίζωσι να εμπορεύματά των εις τον λιμένα του Κατακώλου, όπου το λιμενικόν τέλος ανέρχεται εις 3% μόνον».¹

Ανοικοδόμησι του Δημοτικού Θεάτρου

Ο δήμαρχος Αντώνιος Δ. Μακρής τον πρώτο χρόνο μετά την εκλογή του –εκλογές της 5ης Σεπτεμβρίου 1899– προχώρησε σε αναγκαία έργα εξωραϊσμού της πόλης. Σε μικρό χρονικό διάστημα ανακαινίστηκε ο ναός και το κωδωνοστάσιο των Αγίων Πάντων, δενδροφυτεύτηκε η Πλατεία Λομβάρδου, άρχισε η ανέγερση της αγοράς του Άμμου, έγινε *ονοματοθεσία των οδών και των πλατειών, αναδιοργανώθηκε η Φιλαρμονική, ιδρύθηκε η Λαϊκή Σχολή, καθαρίστηκε το υδραγωγείο, και άρχισαν οι εργασίες φωτισμού της πόλης με ηλεκτρικό φως.*

Οι εργασίες επισκευής-ανακατασκευής του Δημοτικού Θεάτρου Φώσκολος και του παραρτήματός του, όπου στεγαζόταν ο πολιτικός σύλλογος «Λομβάρδος», είχαν καθυστερήσει αρκετά. Τον Απρίλιο του 1900 εγκρίθηκε από το δημοτικό συμβούλιο προϋπολογισμός 132.000 δραχμών, από τις οποίες 70.000 δραχμές προορίζονταν για το κτίριο του θεάτρου, 52.000 δραχμές για το κτίριο του παραρτήματός του, και το υπόλοιπο για την επισκευή άλλων δημοτικών κτιρίων. Τον Ιούνιο προκηρύχθηκε διαγωνισμός για την ανάθεση της εργολαβίας του έργου, και οι εργασίες ξεκίνησαν συστηματικά στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1900, με την κατεδάφιση της ανατολικής πλευράς του κτιρίου. Προκειμένου να υπάρξει έλεγχος των εργασιών, ο δήμαρχος διόρισε επιτροπή από τους Ιωάννη Σέχο, υποστράτηγο του μηχανικού, Γεράσιμο Μεταξά, Ευστάθιο Γιαν-

νόπουλο, μηχανικό, και τους δικηγόρους Δημήτριο Καλοδοούκα και Νικόλαο Καφοκέφαλο.

Ο εργολάβος, σύμφωνα με σχόλια του Τύπου, φαίνεται ότι είχε τη διάθεση να προσφέρει ευσυνείδητη εργασία, με καλής ποιότητας υλικά. Πολύ σύντομα όμως προέκυψαν διαφωνίες μεταξύ αυτού και του δήμου, κυρίως λόγω της εκτίμησης της δαπάνης του έργου, η οποία είχε γίνει προ τριετίας και οι τιμές των υλικών δεν ίσχυαν πλέον.

Στις αρχές του 1901, έπειτα από δίμηνη διακοπή των εργασιών, ο δήμος αποφάσισε την αποζημίωση του εργολάβου Ιωάννη Νέγκα, η οποία θα γινόταν μετά την αποπεράτωση του έργου, και με τον όρο μέχρι την παράδοσή του να μην έχει καμία άλλη χρηματική απαίτηση. Μετά την εξέλιξη αυτή και την προφανή άρνηση του εργολάβου, ο δήμαρχος προχώρησε στην αντικατάστασή του από τον Ανδρέα Παράσχη, ο οποίος θα ανταποκρινόταν «πληρέστατα εις τας δικαίας και ευλόγους αξιώσεις του Δήμου και ολοκλήρου εν γένει της κοινωνίας».²

Οι εργασίες, υπό την αυστηρή επίβλε-

ψη του αρχιτέκτονα του δήμου Σπυρίδωνος Σεμιτέκολου, «όστις ουδ' επί στιγμήν απεμακρύνετο της εργασίας επιβλέπων τους εργαζομένους. Όπως η εργασία τελείται συμφώνως προς τους υπό της επιστήμης διαγεγραμμένους τρόπους και συμφώνως τοις όροις του συμβολαίου», προχώρησαν με ταχείς ρυθμούς, και σε μικρό χρονικό διάστημα, μέχρι τις αρχές Σεπτεμβρίου, είχαν σχεδόν ολοκληρωθεί.

Καρναβάλια 1901

Οι Απόκριες του 1901, λόγω του βροχερού καιρού, αλλά και της κακής οικονομικής κατάστασης, ιδιαίτερα των λαϊκών τάξεων, πέρασαν χωρίς ζωντάνια. Σχεδόν «εναυάγησαν», αναφέρει σε ανταπόκρισή της η αθηναϊκή *Ακρόπολις*.³ Όλες οι διασκεδάσεις περιορίστηκαν σε λίγους εσπερινούς και βραδινούς χορούς, και σε δύο παννυχίδες, που έδωσαν η λέσχη «Ο Ζάκυνθος» και ο πολιτικός σύλλογος «Λομβάρδος», αλλά και αυτοί δεν είχαν ζωντότητα, έγιναν χωρίς όρεξη. Οι μεταμφιέσεις ήταν «πτωχότερες» και η Τσικνοπέμπτη –«Τσουκνοπέφτη», κατά την

Η λεωφόρος Βασιλίσσης Όλγας ένωνε την Πλατεία Ποιητού με την Πλατεία Γεωργίου Α΄.

τοπική διάλεκτο-, που άλλοτε ήταν η «ακμή των καρναβαλίων», ήταν «η ψυχρά και πενιχρά αρχή αυτών».⁴

Ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Ακρόπολις* σημειώνει ότι οι χοροί στις λέσχες, που διαρκούσαν από τις δύο το μεσημέρι μέχρι τα μεσάνυχτα, ήταν «από τις ωραιότερες διασκεδάσεις της Ζακύνθου, χάριν της οποίας και μόνον πολλοί ξένοι μεταβαίνουν εκεί», και συμπληρώνει ότι η διασκέδαση ήταν πολύ φτηνή. «Δυσκολώτατον είνε να κατορθώση κανείς καθ' όλην την διάρκειαν των απόκρεω να χαλάση 100 δρ., καίτοι χορεύων και γλεντών αδιακόπως».⁵

Οι αρθρογράφοι των τοπικών φύλλων κάνουν λόγο για μια γενικότερη παρακμή των παραδοσιακών ζακυνθινών καρναβαλίων, με το κομψοτέλειον και τον πετροπόλεμο να γίνονται η διασκέδαση της νεολαίας, και ξένα νεοεισερχόμενα έθιμα να αλλοιώνουν την τοπική παράδοση: «εισήλασε εφέτος και η αρκούδα οικτρά την όψιν και την περιβολήν και ούτω ο εκμωραϊτισμός μας εγένετο πλήρης και τέλειος». Το ίδιο και τα Κούλουμα, που «διήλθον εν ψυχρότητι, ευτυχώς όμως

ουδέν το δυσάρεστον συνέβη, όπερ να ετάραξε την ησυχίαν, την τάξιν και την ασφάλειαν των πολιτών».⁶

Λαϊκή Σχολή Ζακύνθου

Προκειμένου να αναπτυχθεί το πνευματικό επίπεδο των Ζακυνθινών που δεν είχαν τα οικονομικά περιθώρια για μόρφωση, τον Ιανουάριο του 1900 ο δήμαρχος Μακρής ίδρυσε τη Λαϊκή Σχολή Ζακύνθου, κατά το πρότυπο της Εταιρείας Φίλων του Λαού (1865), ενός από τα πρώτα ιδρύματα στην Ελλάδα που είχαν σχέση με τη μόρφωση του απλού λαού. Στην ιδρυτική επιτροπή συμμετείχαν ο αρχιεπίσκοπος Ζακύνθου Διονύσιος Πλαίσας και οι Αναστάσιος Ερμ. Λούντζης, Ιωάννης Μάργαρης, Μέμνων Μαρτζώκης, Αντώνιος Κομούτος, Διονύσιος Δάσης, Δημήτριος Αμπελοράβδης, Διονύσιος Γιαννακός και Άγγελος Μωρέττης.

Τα μαθήματα που γίνονταν στις μεγάλες αίθουσες του Μεγάλου Μαρτινέγκου (Πτωχοκομείου), όπου και φιλοξενήθηκαν οι παραδόσεις και οι εκδηλώσεις της σχολής, αφορούσαν όλους τους τεχνικούς και επιστημονικούς τομείς, ώστε το

Ο ανδριάντας του Διονύσιου Σολωμού και το Δημοτικό Θέατρο «Φώσκολος».

κοινό να αποκτά ολοκληρωμένη γνώση για οτιδήποτε εγκυκλοπαιδικό έπρεπε να γνωρίζει. Τις παραδόσεις ανέλαβαν Ζακυνθινοί επιστήμονες και λόγιοι.

Τον Δεκέμβριο του 1900 τα μαθήματα διακόπηκαν γιατί η επιτροπή του Πτωχομείου Μαρτινέγκου δεν επέτρεψε την εξακολούθησή τους στην αίθουσα που είχε παραχωρήσει. Τον Ιανουάριο του 1901 η Λαϊκή Σχολή μεταφέρθηκε στο ισόγειο της οικίας Ευαγγελιστού, ιδρύοντας παράλληλα και Σχολή Απόρων Παίδων, όπου παραδίδονταν μαθήματα θρησκευτικών, αγωγής, υγιεινής, συνταγματικού δικαίου, φυσικής πειραματικής, ιστορίας της Επανάστασης του 1821, ιστορίας της Ζακύνθου, και λαϊκής αστρονομίας.

Η Λαϊκή Σχολή πρόσφερε κατά την πρώτη εικοσαετία του 20ού αιώνα πνευματική πνοή και παιδεία. Δεν επρόκειτο για κάποιο πνευματικό σωματείο που μέσω των διαλέξεων μετέδιδε εγκυκλοπαιδικές γνώσεις. Είχε θέσει ως σκοπό της την επιμόρφωση και την καλλιέργεια των Ζακυνθινών. Ήταν ένα πανεπιστήμιο, όσο υπερβολικό κι αν φαίνεται αυτό, όπου η εγκυκλοπαιδική μάθηση παρέχόταν μέσα από το επιστέγασμα της πολιτιστικής εκδήλωσης. Ήταν ο χώρος εκτόνωσης-εξωτερίκευσης και υποστήριξης της γνώσης όλου του πνευματικού ανθώνα της Ζακύνθου.

Σχολή Φωνητικής Μουσικής

Επιτροπή συγκροτημένη από τους Σπυρίδωνα Θ. Καραμαλίκη (πρόεδρος), Αντώνιο Ι. Κομούτο (αντιπρόεδρο), Διονύσιο Δάση, Κώστα Καιροφύλα και Αναστάσιο Μακρή (μέλη) εισηγήθηκε στην επιτροπή του Φιλαρμονικού Συλλόγου να τους παραχωρήσει μια αίθουσα, προκειμένου να γίνονται εκεί τα μαθήματα της Σχολής Φωνητικής Μουσικής την οποία πρόσφατα είχαν ιδρύσει, ώστε να δημιουργηθεί μία ανδρι-

κή χορωδία που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στις παραστάσεις όπερας, κάποια από τα μέλη της να χρησιμοποιούνταν ως ψάλτες, και οι πλέον ταλαντούχοι να συνέχιζαν τις σπουδές και να τελειοποιούνταν στο Ωδείο Αθηνών.

Στις αρχές Μαρτίου ανατέθηκε στον αρχιμουσικό της Φιλαρμονικής Φραντσέσκο Νικολίνι η εκγύμναση «καλλιφώνων νέων», τους οποίους είχε επιλέξει η επιτροπή προκειμένου στις εορταστικές εκδηλώσεις της 25ης Μαρτίου να τραγουδήσουν τον «Ύμνον εις την Ελευθερίαν» και, σε πρώτη εκτέλεση, το σωλωμικό επίγραμμα «Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη», σε σύνθεση του Γιάννη Τσακασιάνου.⁷

Η πρώτη εμφάνιση της Φωνητικής Σχολής κρίθηκε «αρίστη»,⁸ στις 16 Απριλίου εξαγγέλθηκε δημόσια πρόσκληση για την εγγραφή των μαθητών «άνω των 17 ετών» και γνωστοποιήθηκε η προσεχής έναρξη των μαθημάτων από τον Νικολίνι. Τα μαθήματα άρχισαν στις 4 Μαΐου και γίνονταν σε καθημερινή βάση, κάθε απόγευμα. Μετά την πρώτη εβδομάδα ανακοινώθηκε ότι η σχολή θα διαιρούνταν σε δύο τάξεις, με κριτήριο την ηλικία. Ως φαίνεται, υπήρξε μεγάλη ανταπόκριση μαθητών, αναφέρεται ότι οι εγγραφές έφτασαν τις 50, με αποτέλεσμα η επιτροπή να εκδώσει ανακοίνωση ότι οι εγγραφόμενοι θα έπρεπε να είναι άνω των 17 ετών, και θα ήταν δεκτοί μέχρι τις 19 Μαΐου, «ότε παύουν πλέον οι εγγραφές διότι τόσον πολλοί μαθηταί προσήλθον εις την Σχολήν, ώστε δεν δύναται να περιλάβη περισσοτέρους».⁹

Την Κυριακή, 23 Ιουνίου πραγματοποιήθηκε η πρώτη επίσημη εμφάνιση μαθητών της σχολής στην Πλατεία Ποιητού, συνοδεία της Φιλαρμονικής, με χορωδιακά μέρη από την όπερα *I Lombardi* του Βέρντι. Η εκτέλεση ενθουσίασε τους πολυπληθείς παρισταμένους, που τους

Άποψη του Πόρτου και τμήματος της πόλης.

καταχειροκρότησαν. Ιδιαίτερα υπήρξαν τα εύσημα για τον Νικολίνη, «όστις ούτε κόπου λογίζει, ούτε ωφελείας επιζητεί περισσάς προς ανάπτυξιν του τόσον θαλαρρού εν Ζακύνθω μουσικού αισθήματος».¹⁰

Συζητήσεις για κατασκευή θερινού θεάτρου

Αισθητή, ιδιαίτερα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, ήταν η έλλειψη ψυχαγωγίας και διασκέδασης. Η αίσθηση αυτή γινόταν μεγαλύτερη στους όσους ξένους επισκέπτονταν τη Ζάκυνθο για παραθερισμό. Τη μόνη διασκέδαση πρόσφερε η Φιλαρμονική, η οποία κάθε Κυριακή έδινε συναυλία στην Πλατεία Ποιητού, θέση ακατάλληλη για το καλοκαίρι. Η δημιουργία μιας ορχήστρας από τα καφενεία και τα ζαχαροπλαστεία της λεωφόρου Όλγας, μαζί με τον πολιτικό σύλλογο «Λομβάρδος», θα διέκοπτε τη μονοτονία και θα απέτρεπε τον κόσμο να εγκαταλείπει το κέντρο της πόλης, αλλά, παρά τις συζητήσεις, δεν αποφασίζοταν. Την έλλειψη αυτή θα αναπλήρωνε η δημιουργία ενός θερινού θεάτρου.

Στη συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου στις 15 Ιουνίου 1901 ο δήμαρχος ανακοίνωσε τις ενέργειές του περί

δημιουργίας θερινού θεάτρου σε οικόπεδο που θα παραχωρούσε ο δήμος. Τα έξοδα της κατασκευής του θα αναλάμβανε ο εργολάβος, στον οποίο θα παραχωρούνταν για ένα διάστημα η εκμετάλλευσή του. Το δημοτικό συμβούλιο ενέκρινε τις ενέργειες του δημάρχου και τον εξουσιοδότησε να προχωρήσει στη συνολογηση σχετικής σύμβασης, με τον όρο ότι το θέατρο θα χτιζόταν σε κεντρικό σημείο της πόλης, με προτίμηση την Πλατεία Γεωργίου Α'. Έγινε πρόταση να ανεγερθεί παραπλεύρως του ναού του Αγίου Νικολάου του Μώλου.

Σύμφωνα με πληροφορίες που δημοσιεύει η εφημερίδα *Ελπίς*, τα σχέδια του θεάτρου ήταν ήδη έτοιμα. Θα είχε μήκος 46 μέτρα, πλάτος 23 μέτρα, και θα χωρούσε 850 καθίσματα. Η σκηνή του θα ήταν στραμμένη προς την είσοδο του λιμανιού, ώστε οι θεατές να βλέπουν το φρούριο και να δροσίζονται από τον βορειοδυτικό άνεμο. Το μήκος της σκηνής θα ήταν 11 μέτρα και το πλάτος της 9,50 μέτρα, ενώ το περιτόχισμά του θα είχε ύψος 2,5 μέτρα. Εκατέρωθεν της κύριας εισόδου του θα κατασκευάζονταν δύο περίπτερα, για γραφείο και καφενείο.

Τελικά, λόγω αντιδράσεων της τοπι-

κής κοινωνίας, που κυρίως αφορούσαν τη θέση του θεάτρου, η κατασκευή του το 1901 δεν πραγματοποιήθηκε.

Εγκαίνια ηλεκτροφωτισμού της πόλης

«Διά της εγκαινιάσεως του ηλεκτροφωτισμού ελύετο εν των ζωτικωτέρων και κοινωνικωτέρων ζητημάτων, εξ εκείνων τα οποία από της ενώσεως της Επτανήσου και εντεύθεν απησχόλησαν τους εκάστοτε δημάρχους της πόλεώς μας».¹¹

Με καθυστερήσεις και πολλές αναβολές, την Κυριακή, 30 Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκαν από τον δήμαρχο τα εγκαίνια του σταθμού παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος από δύο μηχανές ντίζελ Crossley. Σύμφωνα με τη σχετική σύμβαση, την κατασκευή και την εκμετάλλευσή του ανέλαβαν για 55 χρόνια οι επιχειρηματίες Στέφανος Λαζίδης και Σπυρίδων Γουναράκης. Μέχρι την ημέρα των εγκαινίων του ηλεκτρικού σταθμού ο φωτισμός της πόλης ήταν από ελλιπής έως ανύπαρκτος, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει «φυσική αντίθεση μεταξύ φωτός και σκότους».¹²

Από το πρωί η πόλη ήταν σε εορταστική διάθεση, το δημαρχείο, τα δημόσια κτίρια, ο πολιτικός σύλλογος «Λομβάρδος», εκτός της λέσχης «Ο Ζάκυνθος», είχαν σημαιοστολιστεί. Από νωρίς το απόγευμα πολύς κόσμος άρχισε να συγκεντρώνεται στο προαύλιο του κτιρίου του ηλεκτρικού σταθμού στην παραλιακή οδό (Στράτα Μαρίνα), ενώ πλήθη συγκεντρώθηκαν στις κεντρικές πλατείες, όπου είχαν τοποθετηθεί μεγάλα βολταϊκά τόξα και φανοί. Τα καφενεία στην Πλατεία Ποιητού είχαν κατακλυστεί και όλοι περίμεναν το ρολόι να χτυπήσει στις 19:00, ώστε να ανάψουν οι ηλεκτρικοί

φανοί. Παρουσία του βουλευτή Ζακύνθου και προέδρου του δημοτικού δυμβουλίου Κωνσταντίνου Αργασάρη-Λομβάρδου, του νομάρχη Αχιλλέα Διογενείδη και των τοπικών Αρχών, ο αρχιεπίσκοπος τέλεσε τον αγιασμό. Αμέσως μετά ο δήμαρχος απευθύνεται στους παρισταμένους και στη συνέχεια πιέζει «το ηλεκτρικόν κομβίον και πάραυτα η πόλις καταυγάζεται δι' απλέτου φωτός».¹³ «Πλατεΐαι, πάροδοι, λεωφόροι, στενωποί ζωηρότατα φωτίζονται, ενώ αληθές επικρατεί πανδαιμόνιον. Το τηλεβόλον του πολιτικού μας συλλόγου «Λομβάρδος» ηχεί χαρμοσύνης, τα κωδωνοστάσια πανηγυρίζουσι και η φιλαρμονική περιερχομένη την πόλιν σκορπίζει ήχους γλυκείς ανά την απλέτως φωτιζομένην πόλιν. Πρόσωπα φαιδρά, εύθυμα, ζωηρά, περιέρχονται τας πλατεΐας και τας οδούς και παρατηρούσι την μεταβολήν. Η φιλαρμονική επαιάνισεν εν τη Πλατεία Σολωμού υπό το άπλετον του βολταϊκού τόξου φως και η τελετή της εγκαινιάσεως έληξε, καταλούσασα διά φωτός ζωηρού την ηλεκτροφώτιστον πλέον πόλιν μας».¹⁴

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Αθηνόδωρος, «Εντυπώσεις από την Ζάκυνθος», *Καιροί* [Αθηνών], 18 Μαΐου 1900, σ. 1.
- 2 *Ελπίς*, 26 Ιαν. 1901, σ. 4.
- 3 *Ακρόπολις* [Αθηνών], 10 Φεβρ. 1901, σ. 2.
- 4 *Ελπίς*, 4 Φεβρ. 1901, σ. 4.
- 5 *Ακρόπολις* [Αθηνών], 10 Φεβρ. 1901, σ. 2.
- 6 *Αι Μούσαι*, 189, 15 Φεβρ. 1901, σ. 60.
- 7 *Ελπίς*, 29 Απρ. 1901, σ. 3.
- 8 *Ο Τόπος*, 24 Μαρτίου 1901, σ. 3.
- 9 *Ελπίς*, 6 Μαΐου 1901, σ. 3.
- 10 *Ο Τόπος*, 25 Ιουνίου 1901, σ. 3.
- 11 *Ο Τόπος*, 7 Οκτ. 1901, σ. 1.
- 12 *Στο ίδιο*.
- 13 *Ο Τόπος*, 7 Οκτ. 1901, σ. 2.
- 14 *Στο ίδιο*.

Ο Δ. Ν. Γεράκης είναι συγγραφέας.

ΠΟΙΟΙ ΔΟΥΛΕΥΑΝ ΣΤΟ ΡΑΒΕΝΣΜΠΡΙΚ;

ΤΗΣ ΚΕΪΤ ΝΤΟΚΙΝΓΚ

Στη ναζιστική Γερμανία αρκετές γυναίκες γιατροί και νοσοκόμες εργάζονταν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Ράβενσμπρικ, όπου η θεραπευτική αγωγή έδωσε τη θέση της στην αμέλεια, στους πειραματισμούς και στη βία. Τι έκανε αυτές τις γυναίκες να πιάσουν δουλειά εκεί;

Μνημείο για τις μητέρες του Ράβενσμπρικ.

ΤΟ 1944 η Γκέρντα Σρέντερ, κοινωνική νοσοκόμα από τη λουτρόπολη Μπαντ Οϊενχάουζεν της βόρειας Γερμανίας, αποφάσισε ότι ήθελε να προωθήσει την καριέρα της. Έχοντας εργαστεί ως νοσοκόμα σε διάφορες πόλεις, η Σρέντερ ήθελε να εκπαιδευτεί ως OP-Schwester (νοσηλεύτρια χειρουργείου). Ψάχνοντας ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης σε ένα νοσοκομείο κοντά στο Βερολίνο, ζήτησε μετάθεση από τους ανωτέρους της. Δεν την έστειλαν στην πρωτεύουσα. Αντίθετα, οι υπεύθυνοι του Συλλόγου Νοσηλευτριών υπό Ναζιστικό Έλεγχο (Reichsbund nationalsozialistischer Schwestern) τη διόρισαν στο Ράβενσμπρικ, ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης περίπου 90 χιλιόμετρα βόρεια του Βερολίνου.

Αργότερα, ως μάρτυρας στην πρώτη δίκη του Ράβενσμπρικ, που διεξήχθη από τις βρετανικές στρατιωτικές Αρχές μεταξύ Δεκεμβρίου 1946 και Φεβρουαρίου 1947, η Σρέντερ είπε στους κατηγορούς ότι διαμαρτυρήθηκε για τον διορι-

σμό της, αλλά της είπαν ρητά ότι έπρεπε να εργαστεί στο στρατόπεδο. Σε μεταγενέστερη κατάθεσή της η νοσοκόμα δήλωσε ότι «δεν είχε φανταστεί ποτέ» αυτή την έκβαση. Όταν έμαθε για τον διορισμό της «έγινε έξαλλη» και «εξοργίστηκε» και είπε ότι μια θέση εργασίας στο Ράβενσμπρικ αντέβαινε εντελώς στις επιθυμίες της – παρά το γεγονός ότι κατάφερε να εκπληρώσει τη φιλοδοξία της να δουλέψει ως νοσηλεύτρια χειρουργείου. Η Σρέντερ δεν έδωσε λεπτομέρειες σχετικά με τους λόγους για τους οποίους αρνήθηκε να δουλέψει στο Ράβενσμπρικ, αλλά ο δισταγμός της να πάει εκεί υποδεικνύει ότι πιθανότατα είχε κάποια ιδέα για τις αγριότητες που λάμβαναν χώρα στο στρατόπεδο – παρότι ισχυρίστηκε ότι δεν είχε «καμία ιδέα» περί του πώς θα ήταν. Αυτό δείχνει ακόμη πιο καθαρά ότι οι «απλοί Γερμανοί» κάτι γνώριζαν σχετικά με το τι συνέβαινε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Μετά τον πόλεμο οι Σύμμαχοι δεν άσκησαν δίωξη στη Σρέντερ για τη δουλειά της

Το στρατόπεδο συγκέντρωσης Ράβενσμπρικ κοντά στην κωμόπολη Φίρστενμπεργκ, 55 μίλια βόρεια του Βερολίνου. Προοριζόταν σχεδόν αποκλειστικά για γυναίκες.

στο Ράβενσμπρικ, πιθανότατα επειδή πολλοί επιζώντες του στρατοπέδου κατέθεσαν ότι τους είχε βοηθήσει και ήταν ευγενική μαζί τους.

Το στρατόπεδο συγκέντρωσης Ράβενσμπρικ άνοιξε τον Μάιο του 1939 κατά διαταγή του Χάινριχ Χίμλερ, του επικεφαλής των Ες Ες. Ήταν ένα στρατόπεδο για γυναίκες. Πριν από την ίδρυσή του, για τη φυλάκιση γυναικών χρησιμοποιούνταν ένα στρατόπεδο με την ονομασία Λίχντενμπουργκ, το οποίο στεγαζόταν σε ένα αναγεννησιακό κάστρο κοντά στη Βιτεμβέργη, αλλά έκλεισε το 1939 γιατί ο Χίμλερ επιθυμούσε την κατασκευή ενός μεγαλύτερου ιδρύματος, που να στεγάζει περισσότερες κρατούμενες. Οι φυλακισμένες στο Ράβενσμπρικ περιλάμβαναν Εβραίες, Τσιγγάνες Ρομά και Σίντι, και «αντικοινωνικές» –γυναίκες που δεν συμμορφώνονταν με το εθνικοσοσιαλιστικό όραμα της Volksgemeinschaft (λαϊκής κοινότητας). Οι γυναίκες που συμμετείχαν στα αντι-

στασιακά κινήματα κατά του ναζιστικού καθεστώτος επίσης κρατούνταν στο Ράβενσμπρικ. Υποβάλλονταν σε καταναγκαστική εργασία, που περιλάμβανε την παραγωγή οπλισμού με σκοπό τη συμβολή στη γερμανική πολεμική προσπάθεια. Εκτιμάται ότι στο στρατόπεδο φυλακίστηκαν περίπου 130.000 γυναίκες. Περίπου 50.000 πέθαναν από αστία και ασθένεια, ενώ 2.200 δολοφονήθηκαν στους θαλάμους αερίων που κατασκευάστηκαν το 1941· η λειτουργία του στρατοπέδου άλλαξε με βάση την επιθυμία των ναζί να εξοντώσουν όλους τους «ανεπιθύμητους», συμπεριλαμβανομένων των Εβραίων, των ανθρώπων με αναπηρία, των χρονίως πασχόντων και άλλων διωκόμενων ομάδων. Ο ταγματάρχης Στιούαρτ, εισαγγελέας στις μεταπολεμικές δίκες για το Ράβενσμπρικ, παρατήρησε ότι το στρατόπεδο εξελίχθηκε σε «μια τεράστια μηχανή εξολόθρευσης». Όταν το στρατόπεδο απελευθερώθηκε από τους Σοβιετικούς στρα-

Ο Χάινριχ Χίμλερ επισκέπτεται το στρατόπεδο συγκέντρωσης Ράβενσμπρικ, περ. 1940.

Κρατούμενες στο Ράβενσμπρικ.

τιώτες τον Απρίλιο του 1945, μόνο 15.000 άνθρωποι είχαν επιζήσει.

Όπως ήταν αναμενόμενο, οι ιατρικές εγκαταστάσεις στο Ράβενσμπρικ ήταν κακές και χειροτέρευαν σταθερά καθώς η πολιτική διωγμών των ναζι εντατικοποιούνταν κατά τη διάρκεια του πολέμου και ο αριθμός των γυναικών που στέλλονταν στο στρατόπεδο αυξανόταν. Η ιατρική θεραπεία που χορηγούνταν από τους γιατρούς στο νοσοκομείο του στρατοπέδου, γνωστό και ως Revier, ήταν εξαιρετικά ανεπαρκής. Ο Κιθ Μαντ, ο ιατροδικαστής που ήταν επικεφαλής του Ειδικού Ιατρικού Τομέα της Ομάδας Εγκλημάτων Πολέμου του βρετανικού στρατού, με βάση όσα είδε στο Ράβενσμπρικ, παρατήρησε ότι «ένας γιατρός σε ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης είναι σχεδόν μια αντίφαση». Οι νοσοκόμες στο στρατόπεδο επίσης, οι οποίες ήταν αποκλειστικά γυναίκες, επιδείκνυαν παντελή έλλειψη συμπόνιας. Η Χελένα Έστερ Γκούντσμιτ, που ήταν κρατούμενη στο στρατόπεδο και μάρτυρας στην τέ-

ταρτη δίκη του Ράβενσμπρικ, η οποία διήρκεσε από τον Μάιο μέχρι τον Ιούνιο του 1948 και διεξήχθη από τις βρετανικές Αρχές προκειμένου να καταδικαστεί το ιατρικό προσωπικό του στρατοπέδου, δήλωσε: «Οι Γερμανίδες νοσοκόμες ποτέ δεν είχαν οποιαδήποτε επαγγελματική δραστηριότητα, παρακολουθούσαν τη δυστυχία των αρρώστων με τη μεγαλύτερη αδιαφορία, ακόμη και σαρκασμό, και ποτέ δεν έκαναν την παραμικρή προσπάθεια να τους βοηθήσουν, παρότι είχαν την ευκαιρία να το κάνουν».

Οι γιατροί και οι νοσοκόμες χορηγούσαν θανατηφόρες ενέσεις στις κρατούμενες που θεωρούσαν «ακατάλληλες» για εργασία και στο στρατόπεδο λάμβαναν χώρα ανθρώπινα πειράματα χωρίς τη συγκατάθεση των γυναικών. Μεταξύ του 1942 και του 1943 ο καθηγητής Καρλ Γκέμπχαρτ και άλλοι ναζι γιατροί διενεργούσαν πειράματα που περιλάμβαναν τη δημιουργία τεχνητών πληγών στα πόδια των κρατουμένων, οι οποίες στη συνέχεια μολύνονταν με γυαλί, πριονίδι

και ξύλο ώστε να εξεταστεί η αποτελεσματικότητα των φαρμάκων με σουλφοναμίδη στην ίαση των μολύνσεων. Αρκετές γυναίκες πέθαναν εξαιτίας αυτών των πειραμάτων. Άλλες πυροβολήθηκαν καθώς οι δράστες προσπάθησαν να αποκρύψουν τα στοιχεία. Όσες επέζησαν υπέφεραν από τραύματα που άλλαξαν τη ζωή τους. Το συμπέρασμα των πειραμάτων ήταν ότι τα φάρμακα με σουλφοναμίδη ήταν μια ανεπαρκής μέθοδος για τη θεραπεία των πληγών. Αυτό ήταν ήδη γνωστό στον Γκέμπχαρτ πριν διεξαχθούν τα πειράματα· δεν είχαν καμία απολύτως επιστημονική νομιμότητα.

Ο ακριβής αριθμός του ιατρικού προσωπικού που εργαζόταν στο νοσοκομείο είναι δύσκολο να υπολογιστεί με ακρίβεια, καθώς παρουσίασε διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια του πολέμου. Γνωρίζουμε ωστόσο ότι στο Ράβενσμπερκ δούλευαν τρεις γυναίκες γιατροί: η Χέρτα Ομπερχόιζερ, η Έρικα Γιάντσεν και η Γκέρντα Βάιαντ. Όσον αφορά τον αριθμό των νοσοκόμων, ο Κιθ Μαντ σημείωσε ότι υπήρχε μία *Oberschwester* (αδελφή προϊσταμένη) και ένας μεταβαλλόμενος αριθμός Γερμανίδων αδελφών ή μελών των Ες Ες. Ανά πάσα στιγμή υπήρχαν χοντρικά έξι νοσοκόμες που εργαζόνταν στο νοσοκομείο. Αυτές ήταν συνήθως μέλη του Συλλόγου Νοσηλευτριών υπό Ναζιστικό Έλεγχο. Ο δρ. Πέρσι Τράιτε, ο οποίος εργαζόταν στο νοσοκομείο του Ράβενσμπερκ και καταδικάστηκε στη Δίκη των Ιατρών, σημείωσε ότι «κάθε αδελφή από τα Ες Ες επέβλεπε μία πτέρυγα και η δουλειά της ήταν κυρίως οργανωτική».

Πώς κατέληξαν αυτές οι επαγγελματίες νοσηλεύτριες να δουλεύουν στο Ράβενσμπερκ; Κάθε ταξίδι ήταν διαφορετικό. Όπως η Σρέντερ, η Ελίζαμπεθ Μάρσαλ, αδελφή προϊσταμένη στο Ράβενσμπερκ, έφτασε στο στρατόπεδο

αναγκαστικά, λόγω ανωτέρας βίας από τις Αρχές, και εργαζόταν εκεί από το 1943 μέχρι το τέλος του πολέμου. Όμως η Μάρσαλ στάλθηκε στο Ράβενσμπερκ για λόγους τιμωρίας. Προηγουμένως δούλευε στο *Hermann Göring Werke*, ένα βιομηχανικό σύμπλεγμα στο Μπραουνσβίιγκ, όπου επίσης εργαζόταν ως αδελφή προϊσταμένη. Ως κατηγορούμενη στην πρώτη δίκη του Ράβενσμπερκ που διεξήχθη από τις βρετανικές στρατιωτικές Αρχές, η Μάρσαλ δήλωσε ότι τα Ες Ες την είχαν κατηγορήσει ότι είχε δώσει φαγητό σε δύο Γάλλους κρατούμενους στο *Hermann Göring Werke* και την είχαν στείλει στο Ράβενσμπερκ εν είδει τιμωρίας. Η Μάρσαλ μιλούσε στις κρατούμενες στα γαλλικά, κάτι που –όπως δήλωσε στη δίκη της μετά τον πόλεμο– «προκάλεσε την αντιπάθεια των ανθρώπων γύρω μου». Παρέμεινε στο στρατόπεδο μέχρι την απελευθέρωση. Στην πρώτη μεταπολεμική δίκη του Ράβενσμπερκ κατηγορήθηκε για εγκλήματα πολέμου, συμπεριλαμβανομένου του ότι δεν έδινε φάρμακα στις κρατούμενες και επέλεγε ανθρώπους προς εκτέλεση στους θαλάμους αερίων. Κρίθηκε ένοχη και στη συνέχεια εκτελέστηκε.

Το ότι τόσο η Σρέντερ όσο και η Μάρσαλ ισχυρίστηκαν πως διορίστηκαν στο Ράβενσμπερκ παρά τη θέλησή τους εγείρει ένα ερώτημα: μπορούσαν να αρνηθούν τις αποσπάσεις τους; Υπάρχει μια διχογνωμία ανάμεσα στους ιστορικούς σχετικά με το αν οι γυναίκες αυτές ήταν υποχρεωμένες να δουλεύουν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η Γκούντρουν Σβαρτς υποστηρίζει ότι η διαδικασία εργατικής στρατολόγησης στην οποία υποβάλλονταν οι γυναίκες φύλακες των στρατοπέδων ήταν συχνή μορφή πρόσληψης σε καιρό πολέμου, αλλά δεν ήταν πάντοτε υποχρεωτική. Ωστόσο ο Ιρμτράουντ Χάικε και ο Μπέρνχαρτ Στρέμπελ

Η Χέρτα Ομπερχόιζερ κατηγορούμενη στη δίκη των γιατρών στη Νυρεμβέργη τον Αύγουστο του 1947. ΔΕΞΙΑ: Ο καθηγητής Καρλ Γκέμπχαρτ ήταν επικεφαλής της ιατρικής ομάδας του Ράβενσμπρικ.

υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες φύλακες προσλαμβάνονταν αναγκαστικά στα στρατόπεδα συγκέντρωσης από τα γραφεία εργασίας, ιδιαίτερα από το 1943 και μετά, όταν ξεκίνησε ο «ολοκληρωτικός πόλεμος». Επειδή χρειάζονταν περισσότεροι εργάτες, όλες οι γυναίκες μεταξύ 17 και 45 ετών ήταν υποχρεωμένες να παρουσιαστούν στο τοπικό γραφείο εργασίας ώστε να τους ανατεθεί κάποια δουλειά.

Δεν είναι σαφές αν οι νοσοκόμες που επιστρατεύθηκαν για να δουλέψουν στο Ράβενσμπρικ είχαν κάποια επιλογή, αλλά αν λάβουμε υπόψη τις ημερομηνίες στις οποίες αποσπάστηκαν η Σρέντερ και η Μάρσαλ στο στρατόπεδο –το 1943 και το 1944, ενόσω ίσχυε ο «ολοκληρωτικός πόλεμος»–, είναι ευλογοφανές ότι δεν μπορούσαν να αρνηθούν τις διαταγές που τους δόθηκαν. Ωστόσο είναι πιθανό ότι ήταν υποχρεωμένες να δουλέψουν στο στρατόπεδο μόνο για έναν χρόνο· η Σρέντερ επισήμανε σε μεταγενέστερη

κατάθεσή της ότι όταν συμπλήρωσε τον ένα χρόνο υπηρεσίας έφυγε από το Ράβενσμπρικ. Η Μάρσαλ, από την άλλη, είναι πιθανόν να επέλεξε να μείνει στο στρατόπεδο.

Η Έρικα Γιάντσεν και η Χέρτα Ομπερχόιζερ ήταν και οι δύο γιατροί που δούλευαν στο Ράβενσμπρικ. Η θέση της Γιάντσεν εκεί αποτελούσε συνέχεια της προηγούμενης δουλειάς της. Ήταν γυναικολόγος και, σε ένορκη κατάθεσή της που χρησιμοποιήθηκε στις Δίκες της Νυρεμβέργης για τα εγκλήματα πολέμου, δήλωσε ότι «έκανε αίτηση στον αρχίατρο των μονάδων SS Totenkopf και των στρατοπέδων συγκέντρωσης» ζητώντας δουλειά στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Λίχτενμπουργκ. Δεν έδωσε κάποιο λόγο για τον οποίο έκανε την αίτηση αυτή. Η Γιάντσεν εξασφάλισε δουλειά στο Λίχτενμπουργκ και δούλεψε εκεί από το 1938. Το στρατόπεδο αυτό εκκενώθηκε όταν χτίστηκε το Ράβενσμπρικ και οι κρατούμενες μεταφέρθηκαν εκεί

τον Μάιο του 1939. Η Γιάντσεν πήγε κατευθείαν από το Λίχτενμπουργκ στο Ράβενσμπρικ, όπου εργάστηκε ως γιατρός. Αφυηρέτησε από το στρατόπεδο το 1940, όταν παντρεύτηκε και έκανε παιδί, συμμορφούμενη στο ιδανικό του Τρίτου Ράιχ που ήθελε τις γυναίκες να μη δουλεύουν και να αφιερώνονται στη μητρότητα και στην οικογένεια. Μετά τον πόλεμο η Γιάντσεν είχε το δικό της ιατρείο. Δεν είναι γνωστό γιατί δεν υποβλήθηκε στις μεταπολεμικές δίκες, αλλά είναι πιθανόν ότι ήταν δύσκολο να εντοπιστεί, ή ότι δεν υπήρχαν αρκετά πειστήρια των εγκλημάτων της ώστε να καταδικαστεί.

Η Χέρτα Ομπερχόιζερ πήγε να δουλέψει στο Ράβενσμπρικ με τη θέλησή της. Ήθελε να εξελίξει την καριέρα της και να βελτιώσει την οικονομική της κατάσταση. Η Ομπερχόιζερ πήρε το πτυχίο ιατρικής από το Πανεπιστήμιο της Βόννης το 1937, με ειδίκευση στη δερματολογία. Στη συνέχεια εργάστηκε σε αρκετές κλινικές στο Ντίσελντορφ, πριν απαντήσει σε μια αγγελία στις εφημερίδες για «μια γιατρό σε ένα κέντρο αποκατάστασης στο Ράβενσμπρικ» το 1943. Η κατάθεση του δρ Ρόζενταλ –ενός άλλου γιατρού που δούλευε στο στρατόπεδο– κατά τη διάρκεια μιας ανάκρισης στο πλαίσιο της πρώτης δίκης του Ράβενσμπρικ μετά τον πόλεμο δείχνει ότι η Ομπερχόιζερ είχε ως κίνητρο τις ανησυχίες της για την καριέρα της. Ο Ρόζενταλ επισήμανε ότι θεωρούσε τη θέση της στο στρατόπεδο «έργο της ζωής της». Οι οικονομικοί περιορισμοί που είχαν προκληθεί από τον πόλεμο δυσχέραιναν την εξέλιξη της σταδιοδρομίας της· η υπεράσπισή της στη Δίκη των Ιατρών στη Νυρεμβέργη, που διεξήχθη από τις αμερικανικές στρα-

τιωτικές Αρχές μεταξύ του Δεκεμβρίου 1946 και του Αυγούστου 1947, υποστήριξε ότι «ήταν αδύνατον για εκείνη να ανοίξει το δικό της ιατρείο όταν ξέσπασε ο πόλεμος, δεδομένων των μεγάλων δαπανών και των γενικών περιορισμών που προέκυψαν εξαιτίας του πολέμου». Κατηγορούμενη για εγκλήματα πολέμου, η Ομπερχόιζερ καταδικάστηκε σε 20 χρόνια φυλάκισης, αλλά εξέτισε μόνο τα πέντε, και άρχισε να ασκεί πάλι την ιατρική στη Γερμανία προτού το δικαστήριο αφαιρέσει επίσημα την άδειά της το 1958.

Οι ιστορικοί έχουν καθυστερήσει να αναγνωρίσουν τον ρόλο του γυναικείου ιατρικού προσωπικού στη διάπραξη των εγκλημάτων του Τρίτου Ράιχ. Όμως οι πορείες του γυναικείου ιατρικού προσωπικού στο Ράβενσμπρικ διέφεραν αισθητά· δεν αρκεί να πούμε ότι κάποιες αναγκάστηκαν να πάνε στο στρατόπεδο, ενώ άλλες πήγαν εθελοντικά. Στη Γκέρντα Σρέντερ δόθηκε η εντολή να δουλέψει στο στρατόπεδο όταν ζήτησε εκπαίδευση για τη θέση νοσηλεύτριας χειρουργείου. Η Ελίζαμπεθ Μάρσαλ στάλθηκε στο Ράβενσμπρικ εν είδει τιμωρίας. Η διαδρομή της Έρικα Γιάντσεν προς το στρατόπεδο έμοιαζε σαν μια λογική συνέχεια της καριέρας της. Η Χέρτα Ομπερχόιζερ ήθελε να δουλέψει εκεί γιατί επιδίωκε ενεργά την εξέλιξη της καριέρας της. Αναγνωρίζοντας τις διαφορές στα προσωπικά μονοπάτια προς το Ράβενσμπρικ αποκαλύπτεται πώς άνθρωποι με διαφορετικό υπόβαθρο έγιναν σύνενοχοι στα εγκλήματα του Τρίτου Ράιχ και η πολιτική των διώξεων του καθεστώτος εφαρμόστηκε τελικά σε εθνική κλίμακα.

Η Κέιτ Ντόκινγκ είναι διδάκτωρ Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Κεντ.

Μετάφραση: Μυρτώ Κατσιόγερα.

1 Πεθαίνει σε ηλικία 69 ετών στο Λονδίνο ο διάσημος Βρετανός παλαιοανθρωπολόγος Λούις Λήκυ, γνωστός από τις έρευνές του για την αναζήτηση των παλαιότερων εκπροσώπων του ανθρωπίνου είδους στο φαράγγι Ολντουβί της Τανζανίας. Ο Λήκυ υπέστη καρδιακή προσβολή στο διαμέρισμα της συνεργατίδας του, Τζέην Γκούνταλ, η οποία βρέθηκε στο πλευρό του κατά την τελευταία νύκτα της ζωής του.

2 Μετά από δημοψήφισμα, το 90% των κατοίκων της Δανίας αποφασίζει υπέρ της συμμετοχής της χώρας στην ΕΟΚ (με ποσοστό 63,3% υπέρ, έναντι 36,7% κατά). Λίγες ώρες μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων ο πρωθυπουργός της χώρας παραιτείται και αποχωρεί από την πολιτική, ολοκληρώνοντας με αυτή την επιτυχία την σταδιοδρομία του.

| Στη διάρκεια διεθνούς συνεδρίου στην Αθήνα με θέμα τη στειρότητα, ο ακαδημαϊκός και καθηγητής της γυναικολογίας Νικόλαος Λούρος δηλώνει την αντίθεσή του στην τεχνητή γονιμοποίηση, «γιατί αντιτίθεται στις βιολογικές και κοινωνικές απαιτήσεις του γάμου». Στο ίδιο συνέδριο Αμερικανός συνάδελφός του δηλώνει ότι η τεχνητή γονιμοποίηση σε δοκιμαστικό σωλήνα ίσως να είναι δυνατή σε 50 χρόνια (στην πραγματικότητα, το πρώτο «παιδί του σωλήνα», η Αγγλίδα Λουίζ Μπράουν, γεννήθηκε μόλις το καλοκαίρι του 1978).

5 Στο Βελιγράδι τέσσερεις φοιτητές, ηγέτες αυτονομιστικών οργανώσεων, καταδικάζονται σε ολιγόχρονες ποινές φυλάκισης. Παράλληλα, ο ηγέτης της Γιουγκοσλαβίας, στρατάρχης Τίτο, εκφράζει τη δυσανεξία του γιατί στα πανεπιστήμια της χώρας το μάθημα του μαρξισμού-λενινισμού διδάσκεται μόλις δύο ώρες κάθε εβδομάδα!

10 Στο Σαντιάγκο της Χιλής πραγματοποιείται η πρώτη «διαδήλωση της κατα-

12 Ρόðης Ρούφος

19 Χάινριχ Μπελ

ρόλας», με στόχο την οικονομική πολιτική του μαρξιστή πρωθυπουργού Σαλβατόρ Αλλιέντε που πλήττει την αστική τάξη. Παρόμοιες διαδηλώσεις (στις οποίες οι διαδηλωτές κρατούν άδειες κατσαρόλες σε ένδειξη διαμαρτυρίας) επαναλαμβάνονται τις επόμενες ημέρες, προκαλώντας την παραίτηση της κυβέρνησης στις 31 Οκτωβρίου και τον σχηματισμό νέας μετά από δύο ημέρες, με συμμετοχή στελεχών των ενόπλων δυνάμεων.

12 Στο αμερικανικό αεροπλανοφόρο «Κίτυ Χωκ», που έπλεε προς το Βιετνάμ, εκδηλώνεται σειρά διαφυλετικών επεισοδίων μεταξύ μαύρων ναυτών και λευκών πεζοναυτών, ως αποτέλεσμα των οποίων τραυματίζονται περί τα 59 άτομα.

| Ο ηγέτης της Λιβύης, συνταγματάρχης Καντάφι, επιβάλλει τον ισλαμικό νόμο στη χώρα του που προβλέπει ποινές ακρωτηριασμού για διάφορες διαβαθμίσεις κλοπών και θάνατο για περιπτώσεις ληστείας μετά φόνου.

| Πεθαίνει στην Αθήνα, από καρκίνο, σε ηλικία 48 ετών, ο λογοτέχνης, διπλώματης και αντιστασιακός Ρόðης Ρούφος, συγγραφέας της τριλογίας «Χρονικό μιας σταυροφορίας» και των έργων «Η Χάλκινη Εποχή» και «Οι γραικύλοι». Ως διπλώματης συνεργάστηκε κατά τον Κυπριακό αγώνα με την ΕΟΚΑ, τον στρατηγό Γρίβα και τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο, ενώ το 1968 εκδι-

26

Ιγκόρ Σικόρσκυ

30

Πιέρ Έλιοτ Τρυντώ

ώχθηκε από τη διπλωματική υπηρεσία λόγω της αντίδρασής του στη Χούντα.

13 Πτήση τσάρτερ της Αεροπορίας της Ουρουγουάης που μετέφερε ομάδα ράγκμπυ, μέλη των οικογενειών των παικτών, φίλους και υποστηρικτές τους για έναν φιλικό αγώνα στη Χιλή, συντρίβεται εν μέσω κακοκαιρίας στις Άνδεις, κοντά στα σύνορα Χιλής-Αργεντινής, σε υψόμετρο 4.300 μέτρων. Παρότι αρκετοί από τους 45 επιβαίνοντες επέζησαν, δεν εντοπίστηκαν από ομάδες διάσωσης. Μετά από 72 ημέρες αγωνίας, στη διάρκεια των οποίων οι επιζώντες αναγκάστηκαν να καταφύγουν σε κανιβαλισμό των παγωμένων πτωμάτων των συνεπιβατών τους, δύο από αυτούς κατόρθωσαν μετά από πορεία 10 ημερών και 38 χιλιομέτρων να ενημερώσουν τις αρχές της Χιλής. Οι τελευταίοι 16 επιζώντες μεταφέρθηκαν στο Σαντιάγο στις 23 Δεκεμβρίου.

16 Εγκαινιάζεται το πρώτο εμπορικό κέντρο στην Αθήνα, στον Πύργο των Αθηνών, στους Αμπελοκήπους.

19 Το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας απονέμεται στον Δυτικογερμανό συγγραφέα Χάινριχ Μπελ, «για τη συμβολή του στην ανανέωση της γερμανικής λογοτεχνίας». Η απονομή επισκιάζεται από υποψίες πολιτικών σκοπιμοτήτων, λόγω της στενής φιλικής σχέσης του Μπελ με τον φιλειρηνιστή καγκελλάριο Βίλλυ Μπραντ, και του γεγονότος ότι κανείς Γερμανός συγγραφέ-

ας δεν είχε τιμηθεί με το ίδιο βραβείο μετά το 1929.

21 Αεροσκάφος της Ολυμπιακής που εκτελούσε τη βραδινή πτήση από την Κέρκυρα προς την Αθήνα και βρισκόταν σε διαδικασία προσγείωσης στο αεροδρόμιο του Ελληνικού, συντρίβεται περί τις 9.30 στη θάλασσα, σε απόσταση περίπου 250 μέτρων από το ΠΙΚΠΑ της Βούλας, λόγω απότομης απώλειας ύψους που οφειλόταν στην επικρατούσα κακοκαιρία. Από τους 49 επιβαίνοντες διασώζονται 12 (περιλαμβανομένου και του πιλότου), ενώ οι υπόλοιποι πέθαναν από πνιγμό. Η ευθύνη για το ατύχημα αποδόθηκε σε κακούς χειρισμούς του πιλότου που συνέβαλαν στη μοιραία απώλεια ύψους.

26 Πεθαίνει στο Κονέκτικατ των ΗΠΑ, σε ηλικία 83 ετών, ο πρωτοπόρος Ρωσο-αμερικανός πιλότος και αεροναυπηγός Ιγκόρ Σικόρσκυ. Το 1939 σχεδίασε στις ΗΠΑ το πρώτο σύγχρονο ελικόπτερο, το οποίο άρχισε να παράγεται μαζικά το 1942.

28 Πραγματοποιείται η παρθενική πτήση του αεροσκάφους Airbus A300.

29 Παλαιστίνιοι αεροπειρατές καταλαμβάνουν αεροσκάφος της Lufthansa και εξαναγκάζουν τη δυτικογερμανική κυβέρνηση να απελευθερώσει τους τρεις επιζώντες συμπατριώτες τους τρομοκράτες της Σφαγής του Μονάχου. Ως απάντηση, το Ισραήλ εξαπολύει σφοδρότατη αεροπορική επίθεση εναντίον της Συρίας.

30 Κατά τις βουλευτικές εκλογές στον Καναδά το Φιλελεύθερο Κόμμα του πρωθυπουργού Πιέρ Έλιοτ Τρυντώ κερδίζει την πρώτη θέση με μικρή διαφορά έναντι του Συντηρητικού Κόμματος (38,42% και 109 έδρες, έναντι 35,02% και 107 έδρες, αντίστοιχα). Οι μεγάλες απώλειες των Φιλελευθέρων τους υποχρεώνουν στον σχηματισμό κυβέρνησης μειοψηφίας, με την υποστήριξη του τρίτου κόμματος, των Νέων Δημοκρατών (που είχε λάβει 17,83% και 31 έδρες).

Η χαμένη «Ατλαντίδα της Ουαλίας»

Δύο εξαφανισμένα νησιά στις δυτικές ουαλικές ακτές, τα οποία σύμφωνα με προαιώνιους θρύλους αποτελούν τη χαμένη «Ατλαντίδα της Ουαλίας», ενδέχεται να υπήρξαν πράγματι, υποστηρίζει μελέτη που δημοσιεύτηκε στην επιθεώρηση *Atlantic Geoscience* από τον επίτιμο καθηγητή Φυσικής Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου του Σουόνσι, Σάιμον Χάσλετ και τον καθηγητή Κελτικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Ντέιβιντ Γουίλις. Τα πορίσματά τους βασίζονται κυρίως στον Gough, τον παλαιότερο σωζόμενο πλήρη χάρτη των Βρετανικών Νήσων, που χρονολογείται στον 13ο αιώνα και καταγράφει ευκρινώς τα δύο νησιά στον κόλπο Κάρντιγκαν της Δυτικής Ουαλίας.

Αξιοποιώντας όλες τις διαθέσιμες επιστημονικές πληροφορίες σχετικά με την ανάπτυξη και κατόπιν την υποχώρηση των παγετώνων και της ιλύος πριν από περίπου 10.000 χρόνια, οι δύο καθηγητές υποδεικνύουν στη μελέτη τον τρόπο με τον οποίο δημιουργήθηκαν τα νησιά αυτά για να εξαφανιστούν στη συνέχεια. «Οι θρύλοι πως οι άνθρωποι μπορούσαν να μετακινηθούν σε εδάφη που σήμερα έχουν βυθιστεί στη θάλασσα αποτελεί λαϊκή μνήμη από την εποχή που αυξήθηκε η στάθμη των θαλασσών, μετά την τελευταία περίοδο των παγετώνων» δήλωσε χαρακτηριστικά στο BBC ο Χάσλετ.

Οχυρό κάτω από ταφικό τύμβο στην Κύπρο

Μια αναπάντεχη ανακάλυψη έκανε η Ερευνητική Μονάδα Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου στον τύμβο της Λαόνας στην Παλαίπαφο της Κύπρου. Συγκεκριμένα, κατά τις συνεχιζόμενες για μία δεκαετία ανασκαφικές εργασίες, εντόπισε κάτω από τον μνημειακών διαστάσεων τύμβο (100 μ. μήκος, 60 μ. πλάτος και μέγιστο ύψος 114 μ.) του 4ου ή 3ου π.Χ. αιώνα

τμήμα αρχαιότερου αμυντικού μνημείου (οχυρού) της Κυπρο-Κλασικής περιόδου. Όπως έχει υπολογιστεί, για την κάλυψη του οχυρού και την κατασκευή του τύμβου χρησιμοποιήθηκαν περίπου 13.700 κυβικά μέτρα άμμου, λάσπης ή αργίλου (μάργα) και κόκκινου χώματος, που είχαν μεταφερθεί από άλλες περιοχές του νησιού. Το πλάτος του καλά διατηρημένου οχυρού προσδιορίζεται στα 5 μ., το συνολικό ορατό μήκος του ξεπερνά σήμερα τα 160 μ., ενώ το εμβαδόν του εκτιμάται ότι υπερέβαινε τα 1.700 τ.μ. Η κατασκευή του αποτελεί έργο της ελληνικής βασιλικής δυναστείας της Πάφου και πιθανώς συνδέεται λειτουργικά με τα κτήρια που έχουν εντοπιστεί στην ακρόπολη του Χατζηαπτουλλά, μόλις 70 μ. νοτιότερα. Σε κάθε περίπτωση, η συνύπαρξη τύμβου και οχυρού, καθιστά τα ευρήματα της Λαόνας ως ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της «Εποχής των Κυπριακών Βασιλείων».

Το ξύλινο κεφάλι με τον σκούφο της ανεξαρτησίας

Ξύλινο αντρικό κεφάλι σε φυσικό μέγεθος και διατηρημένο σε άριστη κατάσταση ανέσυραν τυχαία ψαράδες στις ακτές των νήσων Βάντεν στην Ολλανδία, παραδίδοντάς το στη συνέχεια στην τοπική αρχαιολογική υπηρεσία.

Σύμφωνα με τον αρχαιολόγο Μισέλ Μπάρτελς, το ξύλινο κεφάλι βρισκόταν στην πρύμνη πολεμικού πλοίου που βυθί-

στηκε στη διάρκεια του Ογδονταετούς Πολέμου (1568-1648), όταν οι Κάτω Χώρες συγκρούστηκαν με την Ισπανία για τη δημιουργία ανεξάρτητων κρατών. Όπως ανέφερε σε δηλώσεις του ο Μπάρτελς, ο σκαλισμένος άντρας φοράει στο κεφάλι ένα κάλυμμα, γνωστό ως φρισικό σκούφο. «Αυτό το καπέλο συμβολίζει την ελευθερία και την ανεξαρτησία. Ο τοπικός λαός των Φρίσιων υποδουλώθηκε από τους Ρωμαίους, που τους ξύρισαν το κεφάλι και τους πήραν ως δούλους. Όταν απελευθερώθηκαν, το φορούσαν για να καλύψουν το γυμνό κρανίο τους, δηλώνοντας έτσι την ελευθερία τους. Στη διάρκεια του Ογδονταετούς Πολέμου, το σύμβολο αυτό επανεμφανίστηκε ως ένδειξη ανεξαρτησίας» είπε.

Ωστόσο, άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι το εύρημα μπορεί να σχετίζεται με τη φαλινοθηρία, καθώς το καπέλο μοιάζει εντυπωσιακά με τους σκούφους των κυνηγών φαλαινών, που ταξίδευαν για τον σκοπό αυτό στη Βόρεια Θάλασσα.

Παναγία των Παρισίων: Ανακατασκευή με τη μεσαιωνική μέθοδο Guédelon

Με την αποκλειστική χρήση μεσαιωνικών μεθόδων και με ιστορικά πιστό τρόπο θα ανακατασκευαστεί η ξύλινη οροφή της Παναγίας των Παρισίων (13ου αιώνα), που καταστράφηκε από πυρκαγιά τον Απρίλιο του 2019.

Το «project Guédelon», που πήρε το όνομά του από αντίστοιχη ανακατασκευή μεσαιωνικού κάστρου στην ομώνυμη περιοχή της Γαλλίας, προβλέπει τη χρησιμοποίηση παραδοσιακών εργαλείων, ξυλουργικών τεχνικών του 13ου αιώνα και κατά το δυνατόν αυθεντικών υλικών. Όπως εξηγεί ο Στεφάν Μπουντί, ξυλουργός ειδικευμένος στη μέθοδο αυτή, η χειροποίητη σφυρηλάτηση κάθε δοκαριού από ένα μόνο δέντρο σέβεται την «καρδιά» του πράσινου ξύλου και του προσδίδει δύναμη και αντοχή. «Αν η οροφή της Παναγίας των Παρισίων άντεξε 800 χρόνια, είναι εξαιτίας αυτού του στοιχείου» συμπληρώνει. Από την πλευρά του, ο υπεύθυνος του project, Φλοριάν Ρενούτσι, που επιβλέπει και την εκπαίδευση των τεχνιτών οι οποίοι θα εργαστούν στο έργο, σημειώνει: «Μετά την πυρκαγιά ακούγαμε ξανά και ξανά πως δεν μπορούσε να ανακατασκευαστεί η οροφή όπως ήταν πριν, πως δεν υπάρχει η αναγκαία γνώση και πως θα χρειάζονταν χιλιάδες δέντρα. Το Guédelon αποδεικνύει ότι μπορεί να γίνει».

Julie Peakman

**Η μάχη της Λέρου:
Πολεμώντας τον Χίτλερ στα Δωδεκάνησα
Σεπτέμβριος - Νοέμβριος 1943**

Μετάφραση: Κατερίνα Σέρβη
εκδόσεις Πατάκη 2022, σελ.: 528, τιμή: 19,90 €

Η Ιστορία της Λέρου είναι σηματοδοτημένη από μακράιωνες, πολυτάραχες κατακτήσεις και εισβολές. Επί αιώνες, τα Δωδεκάνησα βρίσκονταν υπό τον έλεγχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, θηλιά που χαλάρωσε μόνο με το ξέσπασμα του Ιταλοτουρκικού Πολέμου, γνωστού και ως Πολέμου της Λιβύης, το 1911.

Τον Οκτώβριο του 1912, στο πλαίσιο της Συνθήκης του Ουσού (γνωστής και ως πρώτη Συνθήκης της Λοζάννης), οι Ιταλοί συμφώνησαν να επιστρέψουν τα Δωδεκάνησα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ουσιαστικά, τα Δωδεκάνησα παρέμειναν υπό ιταλική στρατιωτική κατοχή, κάτι που επηρέασε σημαντικά την τύχη τους κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο πλαίσιο της Συνθήκης του Λονδίνου, που υπογράφηκε στις 26 Απριλίου του 1915, τα Δωδεκάνησα προσφέρθηκαν στην Ιταλία ως κίνητρο για να πάρει μέρος στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων, βάσει μιας μυστικής συμφωνίας μεταξύ της Τριπλής Συνεννόησης. Τελικά, η Τουρκία παραιτήθηκε από κάθε αξίωση στα νησιά αυτά με τη Συνθήκη της Λοζάννης, η οποία επικυρώθηκε στις 24 Ιουλίου του 1923 και έθεσε τέρμα στον πόλεμο. Αν και η προσάρτηση των Δωδεκανήσων στην Ιταλία αναγνωρίστηκε επίσημα, ο πληθυσμός ήταν κατά το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικός. Όταν ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Λέρος και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα βρίσκονταν ακόμα υπό ιταλικό έλεγχο και δεν επρόκειτο να ενωθούν με την υπόλοιπη Ελλάδα παρά μόνο το 1947.

Τον Σεπτέμβριο του 1943, στη Λέρο διεξήχθη η πιο κρίσιμη μάχη της εκστρατείας των Δωδεκανήσων, με την οποία οι Βρετανοί επικίρησαν, χωρίς επιτυχία, να καταλάβουν τα νησιά ύστερα από τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας. Από τις 8 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 16 Νοεμβρίου 1943, εκατοντάδες Βρετανοί, Ιταλοί και Γερμανοί στρατιώτες έχασαν τη ζωή τους και χιλιάδες άλλοι κατέληξαν αιχμάλωτοι πολέμου.

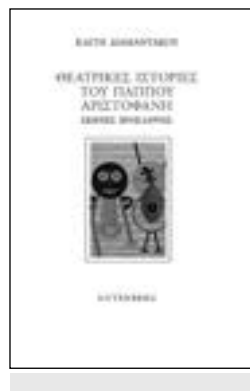
Η Μάχη της Λέρου τον Νοέμβριο του 1943 υπήρξε μόνο ένα μικρό επεισόδιο του πολέμου, σημαντικό ωστόσο γιατί η Λέρος ήταν το τελευταίο νησί που υπέκυψε στο πλαίσιο του αγώνα στα Δωδεκάνησα. Η εκστρατεία στα Δωδεκάνησα ήταν ιδέα του Ουίνστον Τσόρτσιλ, που ήθελε να καταλάβει όλα τα ιταλοκρατούμενα νησιά. Οι περισσότεροι από τους στρατιώτες που συμμετείχαν ξεκίνησαν αποφασισμένοι να αντεπεξέλθουν στη μάχη, και να επιστρέψουν στις οικογένειές τους. Πολλοί κατέληξαν αιχμάλωτοι πολέμου. Κάποιοι κατάφεραν να διαφύγουν τη σύλληψη, κανείς ωστόσο δεν κατάφερε να αποφύγει τη σκληρή πραγματικότητα του πολέμου.

Στο βιβλίο της, η ιστορικός Τζούλι Πίκμαν, ζωντανεύει την ιστορία των Βρετανών στρατιωτών που έλαβαν μέρος στη μάχη, βασισμένη σε προσωπικές συνεντεύξεις και γραπτές μαρτυρίες, ανάμεσά τους ημερολόγια, επιστολές και αρχεία. Αναφέρεται στις προετοιμασίες τους και για στο φοβερό μαρτύριο των ακατάπαυστων βομβαρδισμών. Αφηγείται επίσης πόση απελπισία επικράτησε μετά την παράδοσή τους, αλλά και ιστορίες για τις τολμηρές αποδράσεις από το νησί που ακολούθησαν, καθώς και για τα τρομερά χρόνια που έζησαν όσοι συνελήφθησαν. Πολλές από τις συγκλονιστικές αυτές αφηγήσεις παρουσιάζονται για πρώτη φορά, προσφέροντας μία μοναδική, ανθρώπινη ματιά στην ξεχασμένη αυτή Ιστορία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Καίτη Διαμαντάκου

Θεατρικές ιστορίες του παππού Αριστοφάνη Σκηνές πρόσληψης

εκδ. Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, 2021,
σελ.: 819, τιμή: 45,00 €

Καρπός μακρόχρονης έρευνας το βιβλίο της Καίτης Διαμαντάκου – Καναπληρώτριας καθηγήτριας στο τμήμα Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ–, έρχεται να φωτίσει (εκ νέου ή/ και εξ αρχής) ορισμένες πλευρές από τη μικρό-ιστορία της πρόσληψης του Αριστοφάνη, τη διαρκώς δι-αφεύγουσα και τη διαρκώς διανοιγόμενη σε νέες προσεγγίσεις και αναθεωρήσεις, σε νέες «ρωγμές» στις πολιτισμικές βεβαιότητες και κατηγορίες. Μέσα από μια περιήγηση στις ζωές και τις πολιτείες διαφο-ρετικών σκηνοθετών, συγγραφέων, μεταφραστών, θεατρικών οργανισμών κ.ο.κ. αναδεικνύεται ένα πλήθος άμεσων και έμμεσων κρίσιμων διασυνδέσε-ων. Η αφήγησή της χωρίς να κινείται πάντα ευθύ-γραμμη και εξελικτικά, αλλά επανακάμπτοντας συχνά και ανατρέχοντας προς τα πίσω, προϊδεάζει και πα-ραπέμπει προς τα μπροστά.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρακολουθεί τους λόγους για τους οποίους και τους τρόπους με τους οποίους η τελευταία χρονολογικά σωζόμενη κωμωδία του Αριστοφάνη συνέβαλε καθοριστικά στη μακραίωνη επιβίωση του έργου του, αλλά και στη νεότερη ανα-βίωση αυτού στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Το δεύτερο κεφάλαιο «Αριστοφάνης και Καραγκιόζης: Από το Κολλέγιο Αθηνών στο αρχαίο θέατρο Επιδάυ-ρου» παρακολουθεί διαχρονικά και αποτυπώνει τη θεατρική πορεία του Αριστοφάνη από τις μεσοπολε-μικές μαθητικές παραστάσεις στο Κολλέγιο Αθηνών έως τις επαγγελματικές παραστάσεις του Θεάτρου Τέχνης από τη δεκαετία του 1950 και εξής. Κατά την αποτύπωση αυτής της πορείας παράλληλος κώδικας αναφοράς είναι το θέατρο Σκιών, που επηρέασε τον Κάρολο Κουν στη διαμόρφωση μιας «λαϊκής εξπρε-σιονιστικής» αισθητικής και αφομοιώθηκε στις αρι-στοφανικές παραστάσεις του. Το τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου υπό τον τίτλο «Αρχαίες και νέες αριστοφα-νικές γυναίκες: Από την κλασική Αθήνα στην παγκό-σμια νεωτερικότητα», με βασικό άξονα τη *Λυσιστρά-τη*, παρακολουθεί και σχολιάζει τους λόγους και τους τρόπους με τους οποίους παραμελήθηκε στη διάρ-κεια της μακραίωνης χειρόγραφης και τυπογραφικής

παράδοσης του έργου και αφετέρου αναδείχτηκε στη δημοφιλέστερη αριστοφανική κωμωδία. Η *Λυσιστρά-τη* πλαισιωμένη από τις *Εκκλησιάζουσες* και τις *Θεσμο-φοριάζουσες*, είναι το επίκεντρο και στο επόμενο κεφάλαιο του βιβλίου «Η Αττική (Αρχαία και Νέα) κωμωδία στις επάλξεις του Εθνικού Θεάτρου», κα-θώς οι τρεις αυτές κωμωδίες τροφοδοτούν τις πρώτες αριστοφανικές παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου στο Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου. Η *Λυσιστράτη* κυριαρχεί και στο τελευταίο κεφάλαιο καθώς είναι η πρώτη αριστοφανική παράσταση του Αμφι-Θεάτρου του Σπύρου Ευαγγελάτου που θα δι-ανοίξει ένα τρίτο δρόμο για την πρόσληψη του Αρι-στοφάνη, μεταξύ του Εθνικού Θεάτρου και του Θε-άτρου Τέχνης. Ενός δρόμου που θα φέρει νέες αι-σθητικές, ιδεολογικές, μεταφραστικές και σκηνοθε-τικές δυνατότητες.

Η υφολογική διαύγεια του βιβλίου και η λειτουρ-γική δόμηση του υλικού, συνυφασμένες με τον ερευνητικό ζήλο και την υψηλόβαθμη αγάπη της συγγραφέως για το θέμα, συνέβαλαν σε μία λειτουρ-γική και αναγνωστικά ελκυστική χαρτογράφηση ενός σύνθετου και περίπλοκου τοπίου, χαρτογράφηση που συντελέστηκε με τον καλύτερο τρόπο.

Η Καίτη Διαμαντάκου μακριά από άνευρες επιστη-μολογικές καταγραφές προσφέρει στη βιβλιογραφία μας ένα πρωτότυπο βιβλίο για την υποδοχή και πρόσληψη του ποιητικότερου των κωμικών του αρ-χαίου δράματος. Ένα βιβλίο που μπορεί να διαβαστεί με αμείωτο ενδιαφέρον και από το γενικότερο ανα-γνωστικό κοινό.

Κωνσταντίνος Δ. Βλάσσης Οι τελευταίες ημέρες του Αρμωστή

Ο Αριστείδης Στεργιάδης και η
Μικρασιατική καταστροφή

εκδ. Οξύ - Brainfood, 2022, σελ.: 176, τιμή: 12,90 €

Από την αρχή των διαπραγματεύσεων με την Αντάντ (Φεβρουάριος 1919) για την ελληνική απόβαση στη Σμύρνη ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε αποφασίσει να αναθέσει στον Αριστείδα Στεργιάδη την πολιτική διοίκηση της περιοχής. Εκείνος όμως απαντούσε αρνητικά προφασιζόμενος λόγους υγείας. Πραγματικός λόγος της άρνησής του όμως ήταν η πεποίθησή του ότι η ελληνική επιχείρηση στη Μικρά Ασία με τις “ευλογίες” των Συμμάχων επρόκειτο να εξελιχθεί σε πόλεμο εξόντωσης με την Τουρκία από τον οποίο η Ελλάδα θα έβγαινε βαρύτατα πληγωμένη. Τα αιματηρά γεγονότα όμως κατά την απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη και οι πιέσεις του Βενιζέλου από το Παρίσι έκαναν τον Στεργιάδη ν’ αλλάξει γνώμη και να μεταβεί τελικά στη Σμύρνη (19 Μαΐου 1919). Η απόφαση Βενιζέλου προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στο των Φιλελευθέρων, καθώς δινόταν ένα τόσο σημαντικό αξίωμα σε κάποιον που δεν ήταν υψηλό κομματικό στέλεχος. Ωστόσο, με την ανάληψη των καθηκόντων του έγινε ευμενώς δεκτός τόσο από τον Τύπο όσο κι από την κοινή γνώμη. Οι εντολές του Βενιζέλου ήταν ξεκάθαρες: όλοι έπρεπε να υπακούν στις οδηγίες και τις διαταγές του Στεργιάδη. Ο υπουργός Εξωτερικών Αλέξανδρος Διομήδης τον σύστηνε με τα καλύτερα λόγια στους αντιπροσώπους των Συμμάχων. Οι ανταποκριτές των ξένων εφημερίδων εκφράζονταν με θετικά σχόλια για την αμεροληψία του Έλληνα Ύπατου Αρμωστή.

Αμέσως μετά τραγικά γεγονότα του Αυγούστου 1922, ο Στεργιάδης καταδείχτηκε στην κοινή γνώμη ως βασικός υπαίτιος της εθνικής καταστροφής. Οι διάφορες μαρτυρίες καθώς και τα πλήθος στοιχεία ή επεισόδια με τον ίδιο πρωταγωνιστή, συνέτειναν στην αποκάλυψη του εξαιρετικά ιδιόμορφου χαρακτήρα που τον διέκρινε.

Με επίκεντρο το αμφιλεγόμενο πρόσωπο του Στεργιάδη, ξετυλίγεται η εξιστόρηση των τραγικών ημερών του Αυγούστου του 1922 μέσω της

αλληλογραφίας των αρμοδίων αρχών από το πολεμικό μέτωπο και το Γενικό Στρατηγείο στη Σμύρνη μέχρι την Ύπατη Αρμωστεία Σμύρνης και την κυβέρνηση στην Αθήνα.

Με τη βοήθεια αρχειακών πηγών και άγνωστων μέχρι σήμερα επίσημων εγγράφων, ο Κωνσταντίνος Δ. Βλάσσης στο βιβλίο του αναδεικνύει νέες ανεξερεύνητες πτυχές του όλου δράματος.

Στο σύντομο διάστημα των 14 ημερών από την κεμαλική επίθεση ως την κατάληψη της Σμύρνης, αποκαλύπτονται η αλληλογραφία του Ύπατου Αρμωστή με την κυβέρνηση, οι πληροφορίες και οι προτάσεις που υπέβαλε, η κυβερνητική κρίση που ξέσπασε, η πρωτοβουλία για μια ενδεχόμενη Συμμαχική επέμβαση στην πόλη της Σμύρνης και η πρωτόγνωρη κατάσταση που διαμορφώθηκε με τους πρόσφυγες που συνέρρευαν.

Παράλληλα, επιχειρείται μια αξιολόγηση των μεταγενέστερων εξηγήσεων του Ύπατου Αρμωστή που οδηγεί στην άρση εσφαλμένων εντυπώσεων και παγιωμένων κρίσεων για τη Μικρασιατική Καταστροφή, με άξονα και το πολύτιμο υλικό από το σχετικά ανεκμετάλλευτο Αρχείο του Στεργιάδη.

Έναν αιώνα μετά την τραγωδία που έπληξε τον μικρασιατικό και θρακικό ελληνισμό, η ιστορική έρευνα συνεχίζει να παρουσιάζει ευκαιρίες που ρίχνουν νέο φως στις τότε εξελίξεις. Το ανέκδοτο υλικό είναι ευρύ σε όγκο και το βιβλίο αυτό ένα κατεξοχήν προϊόν άγνωστων πληροφοριών και δεδομένων.

Νικόλας Ντουμάνης

Πριν από την καταστροφή

Η συνύπαρξη Χριστιανών και Μουσουλμάνων στη Μικρά Ασία

Μετάφραση: Ίων Βασιλειάδης,
εκδόσεις Παπαδόπουλος 2022, σελ.: 384, τιμή: 21,99 €

Ο Νικόλας Ντουμάνης –αναπληρωτής καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Νότιας Ουαλίας–, έναν αιώνα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή ανασυνθέτει με πειστικότητα την περίοδο πριν από την Καταστροφή, «ενός παρελθόντος που προηγείται του έθνους», με βάση κυρίως τις κατοπινές –μετά το 1922– μαρτυρίες των Μικρασιατών προσφύγων πρώτης γενιάς που φυλάσσονται στις αρχειακές συλλογές του

Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Πρόκειται για μια αναλυτική προσέγγιση «από τα κάτω», η οποία φέρνει στην επιφάνεια την ανθρώπινη διάσταση της ιστορίας των προσφύγων ως βιωματική εμπειρία, λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη της ότι στην ανάκληση αναμνήσεων, στην αναπαράστασή τους στον προφορικό λόγο και τελικά στη διαμόρφωση της ατομικής μνήμης ουσιαστικό ρόλο έπαιξαν τόσο οι συνθήκες (πρακτικές, κοινωνικές, πολιτικές, ιδεολογικές) που αντιμετώπισαν οι Μικρασιάτες στη χώρα υποδοχής, όσο και η χρονολογική απόσταση από τα γεγονότα.

Στην ανάλυση του αναφορικά με τις καθημερινές σχέσεις Ρωμιών και Μουσουλμάνων αναδεικνύεται ως κεντρική η έννοια της «διακοινοτικότητας», της συνειδητής δηλαδή προσπάθειας συγκρότησης και διατήρησης άγραφων κοινωνικών συμβάσεων και ορίων, η οποία είχε ως βασικό στόχο την ειρηνική συνύπαρξη και τη συνεργασία μεταξύ των διαφορετικών εθνοτικών και θρησκευτικών κοινοτήτων που διαβιούσαν μαζί ως Οθωμανοί υπήκοοι στο πλαίσιο της Αυτοκρατορίας. Ο Ντουμάνης ούτε αποδέχεται άκριτα ούτε όμως απορρίπτει ως ανιστορική τη νοσταλγία των προσφύγων για μια οθωμανική μπλε εποχή. Αντίθετα, εξηγεί αυτή τη νοσταλγία με βάση τους ιστορικούς παράγοντες που την παρήγαγαν. Το τραύμα του ξεριζωμού και η απώλεια της πατρίδας είχαν ως αποτέλεσμα την απόδοση μιας εξιδανικευμένης εικόνας του τόπου προέλευσης των προσφύγων, όπου η πατρίδα, εκτός από «χαμένη», γίνεται και «αλησμόνητη». Την ίδια στιγμή όμως δεν θα πρέπει

να θεωρηθεί ότι οι αναμνήσεις αυτές αποτελούν φαντασιώσεις που στερούνται ορθολογισμού. Όπως σωστά παρατηρεί, «πέρα από τη στοιχειώδη ανάγκη να πουν αλήθειες, το κίνητρο των προσφύγων ήταν η ανάγκη να διασώσουν ένα παρελθόν που άξιζε να αναβιώσει, καθώς θεωρούσαν ότι η διακοινοτική ζωή παρείχε ένα ικανοποιητικό μέτρο της ηθικής τους αξίας». Πάνω στις αναμνήσεις αυτές, οι οποίες αμφισβητούσαν την ελληνική εθνική κουλτούρα και ήταν πιστότερες στις δικές τους αλήθειες και στις βιωματικές τους εμπειρίες, δομείται μια προσφυγική ταυτότητα ιδιαίτερη και διαφορετική από εκείνη των γηγενών Ελλήνων της Παλαιάς Ελλάδας.

Το βιβλίο ουσιαστικά είναι μια μελέτη πάνω στην Ιστορία και οι προτεραιότητές του επικεντρώνονται σε μεγάλο βαθμό σε αυτό που οι μαρτυρίες μπορούν να μας πουν για το μη εθνικό ή το πρώτο-εθνικό παρελθόν. Μεγάλο μέρος του στοχεύει στην ανάκτηση αυτού του παρελθόντος μέσω της λαϊκής ή κοινωνικής μνήμης ανθρώπων οι οποίοι αργότερα «εθνικοποιήθηκαν» σε διαφορετικό βαθμό, αλλά που μπροστά στις αρχικές εκκλήσεις του έθνους ήταν αμήχανοι και δεν ανταποκρίνονταν σε αυτές. Εκτός από το τελευταίο κεφάλαιο, το οποίο πραγματεύεται την πολιτική βία που σηματοδότησε το τέλος της οθωμανικής Ιστορίας, ο Νικόλας Ντουμάνης εστιάζει το ενδιαφέρον του στις ταυτότητες, τις σχέσεις και την καθημερινότητα που το έθνος προσπάθησε να υποκαταστήσει. Ήταν πράγματι ένας πολύ διαφορετικός κόσμος.

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ

1. Εκδότης της επαναστατικής εφημερίδας του 1821 «Σάλπιγξ Ελληνική»
2. Έπος παγκόσμιας ακτινοβολίας (καθ.) - Διάσημα πρωτόκολλα
3. Επιφανής Έλληνας σκηνοθέτης του κινηματογράφου
4. Ο μη συντηρημένος τύπος παθητικής φωνής του ρήματος ορώ - Νομικά αρχικά
5. Μουσική νότα - Πανάρχαιος κρητικός χορός
6. Σταθεροποιεί το τραπεζικό σύστημα (αρχικά) - Δύο σύμφωνα - Συμπεραίνει
7. Ιταλός μουσικοσυνθέτης τιμημένος με Όσκαρ - Μια περίφημη συμμαχία (γεν.)
8. Συγκεκριμένο μη ξεκάθαρο - Αθλητικό κυπριακό πρόγραμμα (αρχικά)
9. Θηριωδία των Ναζί γνωστή ως «Η σφαγή του ...».
10. ... Ρέντινγκ, θρύλος της σόουλ μουσικής - Ο σχεδιαστής εφευρέτης του μπικίνι
11. Αρχικά αθηναϊκών συγκοινωνιών - Τα σα εκ των ...

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2					■				
3							■	■	
4							■		
5		■							■
6			■			■			
7				■					
8						■			
9	■								
10				■					■
11	■					■			

ΚΑΘΕΤΑ

1. Φιλόσοφος κύριος εκπρόσωπος της Δεύτερης Σοφιστικής
2. Αρχηγός των Βησιγόθων που λεηλάτησε τη Ρώμη
3. Ψάρι που αποκαλείται άγγελος της θάλασσας - Αρχαία μονάδα μέτρησης μήκους
4. Αυτός που έμαθε - Ο Τουλούζ Λοτρέκ διακρίθηκε σε αυτό το είδος
5. Αντισυμβατικός τραγουδοποιός - Διπλασιαζόμενο μισητή αστυνομία
6. Αυτή που σαγηνεύει, η πλανεύτρα, η γόησσα
7. Επί ... όροις - Αρχικά εταιρείας
8. Εκκλησιαστικά αρχικά - Διάσημος Έλληνας χαρτοπαίκτης
9. Ατέρμονη ηώς - Δίνω κουράγιο μειώνω τη θλίψη
10. Γνωστός Έλληνας ράπερ - Κρυφός αιφνιδιάζει (γεν.)

ΛΥΣΗ ΣΤΑΥΡΟΛΕΞΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ: •1. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ •2.ΕΑΜ-ΑΡΕΩΣ •3.ΣΦΟΥΓΓΑΡΙΑ •4.ΜΥΣ-ΑΕ-ΕΟΝ •5.ΑΡΤΗΡΙΕΣ
 •6.ΖΩΑΡΙΟΝΟ-ΚΟ •7.ΟΝΥΞ-ΓΟΧ •8.ΛΑΕ-ΣΙΓΗ •9.ΛΕΟΝΤΙΝΟΙ •10.ΟΙΣΤΟΡΙΚΟΣ •11.ΥΕ-ΟΣΑΚΟΤΑ
 ΚΑΘΕΤΑ: •1.ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ •2.ΛΑΦΥΡΩΝ-ΕΙΕ •3.ΟΜΟΣΤΑΥΛΟΣ •4.ΗΡΞΑΝΤΟ •5.ΤΑΓΑΡΙ-ΕΤΟΣ
 •6.ΑΡΓΕΙΟΣ-ΙΡΑ •7.ΡΕΑ-ΕΝ-ΣΝΙΚ •8.ΧΩΡΕΣ-ΓΙΟΚΟ •9.ΟΣΙΟ-ΚΟΓΙΟΤ •10.ΑΝΤΟΧΗ-ΣΑ

GIOCHI PREZIOSI

*Ένας κόσμος
δημιουργίας στα χέρια
των παιδιών σας!*

Crayola

Giochi Preziosi Hellas

Αγπνείου 14, Πεύκη, 151 21, Τηλ.: 210 61.00.381-2, Fax: 210 61.00.383
info@giochipreziosi.gr, www.gptoys.gr

ΕΠΕΤΕΙΑΚΟ ΘΕΡΜΟΣ

Maiiiboo x Γρηγόρης

Designed by Μαίρη Συνατσάκη

Μέρος των Εσόδων
θα διατεθεί στα

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΧΑΡΙΤΩ
στη Θύρα

my
DELIVERY

E-ORDER
www.gregorys.gr

f
gregorys.gr

g
gregorysgr

Download app!

Γρηγόρης